

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Eglė ŽALIAUSKIENĖ

**RADVILIŠKIO RAJONO TURIZMO
PLĖTROS GALIMYBĖS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Eglė ŽALIAUSKIENĖ

**RADVILIŠKIO RAJONO TURIZMO
PLĖTROS GALIMYBĖS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Magistro darbo autorius Eglė Žaliauskienė

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas Doc.dr. Angelė Lileikienė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Eglė Žaliauskienė
Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės
Magistro darbas

Magistro baigiamajame darbe analizuojama regiono ekonominė plėtra teoriniu ir praktiniu aspektu. Pagrindinė darbe analizuojama problema: nepakankamai išplėtotas turizmo verslas visoje Lietuvoje ir atskiruose regionuose, tokiuose kaip Radviliškio rajonas. Pagrindiniai metodai šiai problemai spręsti buvo naudoti šie: mokslinės literatūros studijos ir analizė, faktinių duomenų lyginamoji analizė, statistinė Lietuvos turizmo tendencijų analizė, SSGG, koreliacinė, kokybinė analizė. Išanalizavus ir įvertinus turizmo perspektyvas, susijusias su Radviliškio rajono esamos situacijos analize bei turizmo išteklių vertinimu, pagal atliktą tyrimą įvertintos turizmo plėtros galimybės ir veiksniai, darantys įtaką turizmo plėtrai Radviliškio rajone, pateiktos rekomendacijos.

SUMMARY

Eglė Žaliauskienė
The potential of tourism development in Radviliškis district
Master's Thesis

The Master's Thesis analyses the economical development of the region in theoretic and empirical aspects. The main problem analyzed in the Thesis: underdevelopment of tourism sphere in all country and individual regions, such as Radviliškis district. The following main methods were used for solving this problem: analysis and studies of scientific literature, comparative analysis of actual data, statistical analysis of Lithuanian's tourism tendencies, SWOT analysis also correlative and qualitative analyses were carried out. After analyzing and evaluating tourism perspectives connected with analysis of actual situation of Radviliškis district and estimation of tourism resources, according to the carried out research were evaluated tourism development opportunities and factors influencing tourism development in Radviliškis district, presented recommendations.

Turinys

<u>IVADAS .....</u>	<u>7</u>
<u>1. REGIONO PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI .....</u>	<u>11</u>
1.1 REGIONO CHARAKTERISTIKA.....	11
1.2 REGIONO POLITIKA IR PLĖTROS TEORIJOS	13
1.3 TURIZMO ĮTAKA REGIONINEI PLĖTRAI.....	21
1.3.1 TURIZMO PLĖTROS TEORIJOS	21
1.3.2 TURIZMO PLĖTROS VERTINIMO ASPEKTAI	29
1.3.3 TURIZMO VAIDMUO EKONOMIKOS AUGIMUI	34
<u>2. RADVILIŠKIO RAJONO TURIZMO SEKTORIAUS ANALIZĖ.....</u>	<u>39</u>
2.1 LIETUVOS TURIZMO RINKOS APŽVALGA IR VYSTYMO SI TENDENCIJOS	39
2.2 RADVILIŠKIO RAJONO EKONOMINĖ RAIDA.....	44
2.3 TURIZMO SEKTORIAUS VYSTYMO SI PRIELAIDOS RADVILIŠKIO RAJONE	48
2.4 VEIKSNIŲ, DARANČIŲ ĮTAKĄ TURIZMO PLĖTRAI RADVILIŠKIO RAJONE, ANALIZĖ	55
<u>3. TURIZMO PLĖTROS PERSPEKTYVOS RADVILIŠKIO RAJONE.....</u>	<u>59</u>
3.1 TURIZMO RINKOS PERSPEKTYVŲ RADVILIŠKIO RAJONE VERTINIMAS	59
3.2 TURIZMO INFORMACIJOS, SUSIJUSIOS SU RADVILIŠKIO RAJONU, ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ ..	63
3.3 RADVILIŠKIO RAJONE TURISTAMS SIŪLOMOS PRAMOGOS.....	64
3.4 RADVILIŠKIO RAJONE LANKYTINOS VIETOS	66
3.5 RADVILIŠKIO RAJONO TURIZMO PLĖTROS GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS	72
3.6 RADVILIŠKIO RAJONO TURIZMO PLĖTROS SSGG ANALIZĖ	76
<u>IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS .....</u>	<u>79</u>
<u>LITERATŪRA .....</u>	<u>82</u>
<u>PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ .....</u>	<u>86</u>

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Ekonominės plėtros teorijų esmė, savybės bei pritaikymas	20
2 lentelė. Turizmo sąvokų kaita	22
3 lentelė. Turizmo plėtros teorijų palyginimas	26
4 lentelė. Alternatyvios tolydaus turizmo formos	27
5 lentelė. Probleminės Lietuvos turizmo infrastruktūros sritys	28
6 lentelė. Turizmo plėtros vertinimas	30
7 lentelė. Turizmo plėtros poveikis atskiroms sritims.....	34
8 lentelė. Gyventojų skaičius Šiaulių apskrityje	44
9 lentelė. Gyventojų migracija Radviliškio rajone	46
10 lentelė. Migracijos saldo Radviliškio rajone	46
11 lentelė. Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	47
12 lentelė. Bendras vidaus produktas pagal apskritis, mln. Lt	48
13 lentelė. Bendrasis vidaus produktas sukuriamas Šiaulių apskrityje	48
14 lentelė. Įregistruotų ir veikiančių ūkio subjektų skaičius pagal pagrindines ekonominės veiklos rūšis	50
15 lentelė. Veikiančių ūkio subjektų skaičius pagal ekonominės veiklos rūšis	50
16 lentelė. Turizmo įmonių skaičius	51
17 lentelė. Apgyvadinimo įmonių skaičius	52
18 lentelė. Apgyvandinta svečių apgyvendinimo įstaigose	52
19 lentelė. Suteikta nakvynių apgyvendinimo įstaigose	53
20 lentelė. Restoranų, barų ir kitų maitinimo įstaigų rodikliai	53
21 lentelė. Koreliacinio ryšio nustatymui panaudoti rodikliai	56
22 lentelė. Koreliacinio ryšio nustatymui panaudoti rodikliai	57
23 lentelė. Koreliacinio ryšio nustatymui panaudoti rodikliai	58
24 lentelė. Turizmo plėtros priemonės Šiaulių regione (apklaustųjų skaičius)	73
25 lentelė. Veiksniai, stabdantys turizmo plėtrą Šiaulių regione (apklaustųjų skaičius)	74
26 lentelė. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal turistams patraukliausius Šiaulių regiono lankytinus objektus	75

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Regiono komponentai	12
2 pav. Regiono plėtros strategijos struktūra	13
3 pav. Turizmo kategorijos, formos.	22
4 pav. Turizmo plėtros (lankytinos vietos) ciklinis modelis	24
5 pav. Tolydžios turizmo plėtros modelis.....	27
6 pav. Apgyvandinimo įmonių pasiskirstymas 2007 metais pagal apskritis	41
7 pav. Svečiai užsieniečiai Lietuvos apgyvendinimo įmonėse 2007 metais	41
8 pav. Atvykusių užsieniečių turistų skaičius	42
9 pav. Lietuvių pasiskirstymas Lietuvos apgyvendinimo įmonėse 2006 – 2007 m.	43
10 pav. Gyventojų skaičiaus pasiskirstymas mieste ir kaime Šiaulių apskrityje	45
11 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, Lt	47
12 pav. Veikiančių įmonių dinamika	49
13 pav. Darbo užmokesčio priklausomybė nuo BVP vienam gyventojui.....	56
14 pav. Nakvynių skaičiaus apgyvendinimo įmonėse priklausomybė nuo darbo užmokesčio Radviliškio rajone	57
15 pav. Apgyvandinimo įmonių Radviliškio rajone pajamų priklausomybė nuo nakvynių skaičiaus	58

IVADAS

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų pasaulio šalių, atskiri regionai ekonomiškai ir socialiai yra nevienodai išsivystę. Siekiant išlyginti šiuos netolygumus, šalyje turi būti suformuota aiški regioninė politika ir organizuotas jos įgyvendinimas.

Kadangi Lietuvoje regioninė politika dar tik kuriama, neišspręstas kompleksinio regiono socialinių ir ekonominių rezultatų vertinimo klausimas, todėl vis labiau ryškėja, kad Lietuvoje regioninės politikos beveik nėra. Ekonominės plėtros skirtumų tarp atskirų regionų nebuvo įmanoma netgi identifikuoti, nes nebuvo renkama regioninė statistika. Taigi mūsų šalis dar tik žengia pirmuosius žingsnius regionų politikos bei ekonomikos srityje.

Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungos struktūras planuojamos ir kuriamos regionų plėtotės strategijos. Tokio planavimo būtinumą sąlygoja įvairių struktūrų ir procesų pertvarka, be to, dabartinė aplinka sudaro puikių progų regionams progresuoti. Plėtros strategijų regionams parengimas – viena pagrindinių prielaidų sėkmingos regionų plėtros.

Stiprėjanti ekonominė integracija, technologinės inovacijos, sienų bei ribų tarp sektorių nykimas, globalizacijos procesai, politikos prioritetus tiek Lietuvoje, tiek ir kitose šalyse, ypač Europoje, perkėlė nuo nacionalinio ar vietinio lygmens prie regioninio ar globalinio. Pastaruoju metu šalies ar tarptautinių tikslų pasiekimą garantuoja sėkminga regioninė plėtra.

Regioninė plėtra priklauso nuo vedamos politikos. Regioninės politikos pagrindinis tikslas yra skatinti tolygią ekonominę plėtrą mažinant išsivystymo netolygumus skirtinguose šalies regionuose.

Regiono, kaip socialinės – ekonominės sistemos, subalansuotos regionų plėtros ir jos įtakos šalies ekonomikai bei regioninės politikos problematiką Lietuvos mokslininkų pradėta nagrinėti palyginti neseniai, atgavus nepriklausomybę. Regioninės politikos problemas bei aspektus analizavo šie mokslininkai: R. Bagdzevičienė, J. Rimas, A. Venckus (2002), G. Mačys (2006), Ž. Simanavičienė, A. Kilijonienė (2004), D. Štreimikienė (2000).

Regionų ekonominės plėtros stabilumo pagrindu tampa mokslui imlių ūkio šakų, paslaugų, turizmo sektorių plėtra.

Turizmas – tai atviros šalies įvaizdis, paslaugų sferos plėtojimas, geresnis šalies infrastruktūros naudojimas, darbo efektyvumo didinimas, naujų darbo vietų sukūrimas, geresnis veiklos pasiskirstymas regionuose, aktyvesnė užsienio valiutos apyvarta, šalies pajamų didėjimas, mažų ir vidutinių įmonių vystymas, ryšių su kitais ekonomikos sektoriais stiprėjimas.

Turizmas pasaulyje sparčiai plėtojama pramonės šaka. Staigų augimą įtakoja rinkų globalizacija, visuomenės gyvenimo pokyčiai, padidėjęs mobilumas bei padidėję turistinių produktų vartotojų pajamos.

Sparčiai auganti šalies ekonomika, didėjanti turizmo paslaugų įvairovė ir apimtys, gerėjanti paslaugų kokybė, didesnis dėmesys turizmo rinkodarai sudaro geras sąlygas ir vietinio, ir atvykstamojo turizmo plėtrai. Kasmet didėja turizmo paslaugų pasiūla – renovuojamas bei plečiamas apgyvendinimo sektorius, auga kaimo turizmo paslaugų apimtys, aktyvaus poilsio galimybės, pradedami vykdyti pramogų bei aktyvaus laisvalaikio pasiūlos plėtros projektai, didėja turistų susidomėjimas kurortiniu - sanatoriniu gydymu.

Analizuojant turizmo indėlį į nacionalinę ekonomiką, daug dėmesio skiriama atvykstamojo turizmo poveikio ekonominei analizei. Atvykstamojo turizmo plėtra daro ženkliają įtaką galutiniams turizmo poveikio ekonomikai rezultatams. Atvykstamojo turizmo poveikis šalies ekonomikai atsiskleidžia per atvykstamojo turizmo ekonominio produkto prekybą.

Tik detaliai išanalizavus turizmo plėtros situaciją atitinkamose Lietuvos regionuose bei apibendrinus gautus rezultatus, bus galima numatyti tolesnės plėtros kryptis ir priemones. Tai leis ne tik sėkmingiau suformuoti Lietuvos turistinį įvaizdį, juo labiau sudominti užsienio šalių turizmo sektoriaus įmones bei pačius gyventojus, bet ir prisidėti tiek prie atvykstamojo turizmo, tiek Lietuvos turizmo srautų suaktyvinimo šalyje ir tam tikruose jos regionuose. Tiriant Radviliškio rajono turizmo plėtros situaciją nustatyta, kad didžiausia problema – menkai išplėtotas turizmo infrastruktūra, tačiau ją plėtoti galima ir būtina, nes Radviliškio rajone yra sukauptas didelis turizmo plėtros potencialas.

Temos aktualumas. Išsivysčiusiose šalyse paslaugų teikimas yra svarbiausia ekonominės veiklos rūšis, o paslaugų sfera, taip pat turizmas, yra viena perspektyviausių ir dinamiškiausių ekonomikos šakų pasaulyje. Lietuvoje atgavus nepriklausomybę pradėta suvokti, kad turizmas – tai viena verslo šakų, kurios plėtojimas padeda sukurti naujas darbo vietas, didina bendrą šalies vidaus produktą (BVP), plėtoja paslaugų sferą, gerina aptarnavimo kultūrą; tai galimybė sumažinti bendrą šalies deficitą. Tad šalyje turizmui buvo suteiktas prioritetas ir pradėtas spartus turizmo plėtojimo procesas. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą vis svarbesnis tampa Lietuvos vaidmuo ne tik Europoje, bet ir kitose užsienio šalyse. Užsienio rinkų pritraukimas skatina šalies ekonomikos augimą, naujų darbo vietų kūrimą bei turizmo konkurencingumo didinimą. V. Navickas, A. Malakauskaitė (2006) teigia, kad įstojusi į Europos Sąjungą Lietuva siekia veiksmingiau formuoti turistinį įvaizdį, panaudoti šalies turizmo potencialą, didinti turizmo paslaugų pasiūlą ir konkurencingumą, suaktyvinti atvykstamojo ir vietinio turizmo srautus. Turizmo plėtros skatinimas – viena priemonių spręsti nedarbo bei kitas ekonomines ir socialines problemas ir tai būdinga ir Radviliškio rajonui.

Pagrindinė problema, kuriai skiriamas darbas: nepakankamai išplėtotas turizmo verslas visoje Lietuvoje ir atskiruose regionuose, tokiuose kaip Radviliškio rajonas, todėl nepakankamai naudojamos jo teikiamomis galimybėmis.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Darbo objektas – regiono ekonominės plėtros vystymosi įtaka turizmo plėtrai Radviliškio rajone.

Darbo tikslas – išanalizavus regiono ekonominę plėtros situaciją, atlikti Radviliškio rajono turizmo esamų paslaugų analizę bei pateikti plėtros galimybes.

Numatytam darbo tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

- išanalizuoti regioninės plėtros teorijas, siekiant pagrįsti ir susisteminti regioninės politikos realizavimo kryptis sprendžiant turizmo plėtros problemas;
- išanalizuoti turizmo plėtrą teoriniu aspektu;
- pateikti Radviliškio rajono charakteristiką, jo turistinius išteklius, išanalizuoti šio rajono turizmo infrastruktūrą ir atskleisti jos problemas;
- ištirti ir įvertinti turizmo plėtros galimybes Radviliškio rajone;
- numatyti turizmo plėtros priemones ir kryptis Radviliškio rajone;

Darbe taikomi **tyrimo metodai**:

- mokslinės literatūros studijos ir analizė, tiriant turizmo rinkos situaciją;
- faktinių duomenų lyginamoji analizė;
- statistinė Lietuvos turizmo tendencijų analizė;
- SSGG analizė, kurios pagrindu įvertintos turizmo stipriosios ir silpnosios pusės ir numatytos šio verslo plėtros kryptys Radviliškio rajone;
- taip pat darbe naudojami grafinio vaizdavimo, palyginimo, stebėjimo metodai, vertinami duomenys, skelbti ekonominėje ir periodinėje literatūroje, vadovaujantis LR įstatymais, kitais aktais, taip pat ES aktais, reglamentuojančiais turizmo plėtrą;
- antrinių duomenų analizė;
- pirminių duomenų šaltinių analizė;
- koreliacinė analizė;
- kokybinė analizė.

Hipotezė. Atskleidus ekonominę regioninės plėtros vystymosi įtaką Radviliškio rajono turizmo plėtrai, galima daryti prielaidas, kad Radviliškio rajonas turi puikias galimybes turizmo vystymuisi, tačiau tą įtakoja nepakankamas dėmesys ekonominei rodiklių įtakai, sietinai su turizmo galimybių plėtra ir didesnėmis rajono gautinomis pajamomis.

Rezultatų naujumas. Pagrindiniai mokslinio tyrimo rezultatai:

- Išplėtotos regiono sampratos ir raidos tendencijos, siejant jas su integracijos į Europos Sąjungos ekonominę erdvę sąlygomis.
- Įvertinti veiksniai, darantys įtaką turizmo plėtrai Radviliškio rajone.
- Pagrįsta turizmo įtaka regioninei plėtrai ekonominio naudingumo pagrindu. Įvertintos Radviliškio rajono turizmo rinkos perspektyvos.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Darbo praktinė reikšmė. Panaudoti statistiniai ekonominiai rodikliai susieti su turizmo pajamomis ir pagrįsti koreliacine analize, parodo turizmo sektoriaus plėtros ekonominę naudingumą. Darbo rezultatai bus panaudoti koreguojant Radviliškio rajono plėtros planus bei programas integracijos į bendrąją Europos Sąjungą turizmo rinką sąlygomis, turizmo centro strategijai papildyti bei verslo sektoriaus kryptingai plėtrai orientuojantis į regiono turizmo plėtros galimybes.

Baigiamąjį magistro darbą sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje apibrėžiama regiono ekonominė plėtra, plėtros teorijos, taip pat turizmo įtaka regioninei plėtrai, apžvelgiant turizmo plėtros teorijas, vertinimo aspektus bei vaidmenį ekonomikos augimui. Antroje ir trečioje dalyse analizuojama Lietuvos turizmo rinka, turizmo išteklių bei paslaugos, nustatomos plėtros prielaidos ir jų įtaka ūkio subjektams bei socialinės pasekmės, Radviliškio rajono turizmo sektoriaus analizė, įvertinant ekonominę raidą, apibrėžiamos turizmo vystymosi prielaidos bei pateikiamos plėtros perspektyvos.

Darbo pabaigoje pateiktos išvados, o taip pat literatūros sąrašas, kuriuo buvo remiamasi rašant baigiamąjį magistro darbą.

1. REGIONO PLĖTROS TEORINIAI ASPEKTAI

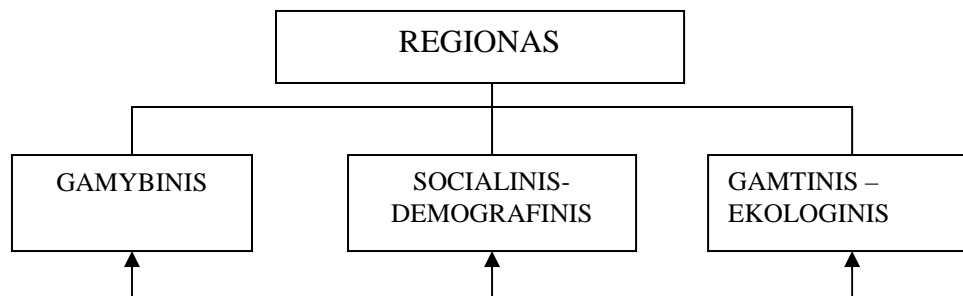
1.1 Regiono charakteristika

Ekonomikos terminų ir sąvokų žodyne plačiąją prasme „regionas apibūdinamas kaip vieta, kraštas, provincija, zona“ [1, 138]. W.Walter, W.Rostov, L. Kesegi, F. Perou (1952) siūlo regioną apibūdinti kaip teritoriją, jungiančią keletą šalies dalių [37, 11]. Klasikinis regiono apibrėžimas teigia, jog regionas – tai teritorija pasižyminti tam tikromis specifinėmis gamtinėmis, demografinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, kurios charakterizuoja ir skiria nuo kitų gretimų teritorijų. Šie regionai formuojasi savaime, priklausomai nuo gamtinių ir ekonominių sąlygų. [3, 73]

Regionas gali būti apibrėžiamas geografiškai ir ekonomiškai. Geografiniu požiūriu regionas suvokiamas kaip teritorinis vienetas, kuris skiriasi nuo kitų tam tikru funkciniu pagrindu. Ekonominiu požiūriu tai gali būti didelių ar mažų pajamų teritorijos, didelio ar mažo nedarbo teritorijos ir panašiai. Regionai gali būti klasifikuojami pagal jų pagrindines urbanizuotas teritorijas ir jų funkcijas, rinkos potencialą, atitinkamos ekonominės veiklos svarbą regione. [34, 90] Vis dėlto regionas, pasižymintis gyventojų koncentracija ir pramonine veikla, paprastai nesunkiai yra apibūdinamas ir geografiškai. Ta pati teritorija vertinant pagal skirtingus kriterijus gali priklausyti skirtingiems regionams. Taigi regionas yra grynai dirbtinis darinys įvairių reiškinių analizei palengvinti [34, 90]. Siaurąją prasme regioną tikslinga suvokti kaip teritoriją pagal laikomų svarbiausiais tarpusavyje susijusiais požymiais, kuriais teritorija apibūdinama įvairiais aspektais, atsižvelgiant į šalies teritorijos administracinį susiskirstymą. Dėl šalies valdymo sistemos ypatumų toks regiono ribų sutapatinimas su administracinių vienetų ribomis didina regiono plėtros strateginių planų įgyvendinimo galimybes. Teritorijos nevientisumas pagal įvairius požymius arba per didelę teritoriją tam tikrų nagrinėjimo tikslų ar praktinės veiklos požiūriu nulemia būtinumą skirstyti teritoriją į dalis – regionus.

XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje Ž. Budvil ir P. Potje pasiūlė regioną Europoje apibrėžti kaip konkretų ekonominį vienetą [6, 12]. Šios sampratos išskirtinis bruožas yra tas, kad ji padeda susieti transporto tinklą ir miestų augimo centrus atsižvelgiant į jų tarpusavio lyginimą. Mokslinėje literatūroje analizuojant regioną atstumas tampa kintamuoju veiksniu, o gyventojų išteklių pasiskirstymas ir transporto linijos laikoma pastoviais. 8-ojo dešimtmečio pabaigoje regionu buvo laikoma socialinė ir ekonominė teritorinė visuma, kuriai būdinga visų nuosavybės formų gamybos buvimas, gyventojų, darbo vietų, kultūrinė aplinka. Pažymėtina, kad apibūdinant regionus pirmiausia įvardijama svarbiausia tuo laikotarpiu ekonominė problema, todėl skiriami atsilikę, nuosmukio, silpni ar depresiniai regionai. Iki šiol nėra vieningos nuomonės dėl požymių, pagal kuriuos regionai apibrėžiami.

Regionė išryškėja įvairūs interesai: tarptautiniai, valstybės, ūkio šakos, atskirų ar grupės subjektų, gyventojų, asmeniniai, todėl reikalinga lanksti regiono valdymo sistema, kuri racionaliai suderintų visus tos teritorijos interesus. Taigi numatant regiono plėtros kryptis būtinas sisteminis požiūris, t.y. regionas turi būti suvokiamas kaip teritorija, kurią sudaro gamybinis, socialinis – demografinis, gamtinis – ekologinis komponentai (1 pav.)

1 pav. Regiono komponentai

Šaltinis: Damašienė V. (1995). Šiaulių regiono ekonominė situacija ir plėtros perspektyvos. *Regionų ekonomika ir plėtra: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga* (p. 8-21). VU Kauno humanitarinis fakultetas. (psl.18)

Sėkmingam regiono, kaip tam tikros teritorijos plėtojimuisi reikalingas ją sudarančių elementų suderinamumas [8, 18].

Regionai skirias gamybos apimtimi, socialine struktūra, žaliavų bazės ir naudingųjų iškasenų kiekiu, atstumu nuo išsivysčiusių pramonės, kultūros centrų iki sostinės.

Veiksmingai regioninei plėtrai formuoti ir įgyvendinti būtinas integruotas požiūris į regioną (miestas ir kaimas), regioninių skirtumų ir jų reikšmingumo identifikavimas, tipizavimas. Konkretizavimas ir turinio interpretavimas vyksta išskiriant tam tikrus regionų tipus. Regionai skiriami pagal tam tikrus tikslus ir uždavinius.

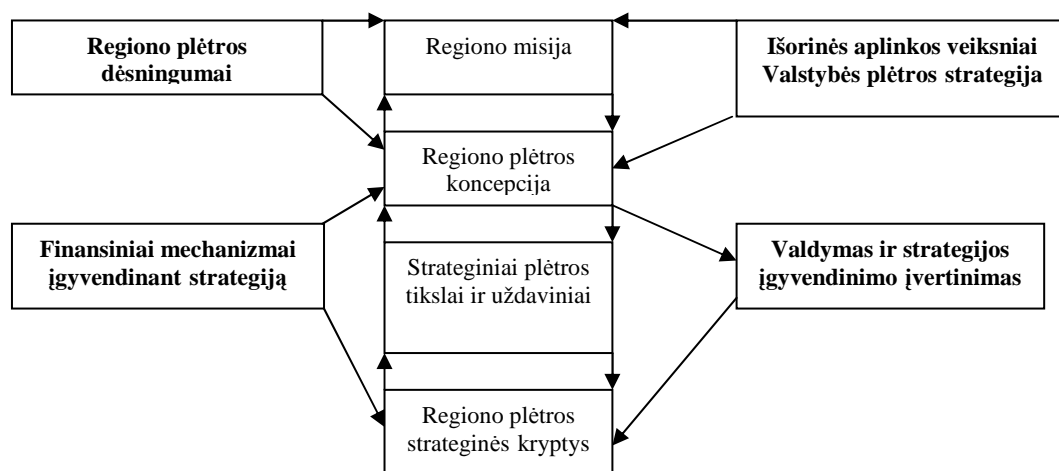
Regiono sampratos analizė rodo, jog daugelio užsienio mokslininkų siūlomas regiono apibūdinimas siejasi su tam tikro lygio ekonomiais pokyčiais pasaulyje. Lietuvos Regioninės plėtros įstatymo naujoje redakcijoje akcentuojama, kad „regionas – valstybės teritorijos vientisa dalis, kurioje vykdoma nacionalinė politika“. R. Bagdzevičienė (2000), A. Belazarienė (1999), G. Mačys (1999), A. Čiegis (1998) nagrinėja regionų politikos strateginio planavimo problemas, analizuoja regiono plėtros agentūrų veiklos strategijų pritaikomumo Lietuvoje klausimus. Straipsnyje „Regionalizacijos svarba globalizuojantis Europos ekonomikai“ R. Bagdzevičienė ir A. Tamkus (2001) siūlo tokį regiono apibūdinimą [56, 285]: „Regionas globalizacijos amžiuje toks, kuris turi ir valdo infrastruktūrą, įskaitant reikalingus fizinius, ryšių, gamybos ir žmogiškuosius elementus, reikalingus inovacijų, gamybos ir mokymo skatinimui“.

Apibendrinant galima teigti, kad regiono ekonominė plėtra – tai regiono ekonominis augimas, sudarantis sąlygas įvairių bendruomenės gyvenimo sričių plėtrai, todėl labai svarbu išsiaiškinti konkretaus regiono plėtros politiką ir taikomus plėtros modelius.

1.2 Regiono politika ir plėtros teorijos

Regioninė politika paprastai suprantama kaip politika, kurios tikslas yra sumažinti atskirų valstybės regionų ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumus [34, 83]. Pateikiamas ir išsamesnis regioninės politikos apibrėžimas: regioninė politika – tikslinė veikla, kuria, taikant teises, ekonomines ir administracines priemones, daromas diferencijuotas poveikis atskirų šalies regionų socialinei ir ekonominei plėtrai, siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir tarpsektorines disproporcijas regionų viduje, skatinti tolygią ir subalansuotą plėtrą visoje šalies teritorijoje [34, 88]. R. Bagdzevičienė (2001) regioninę politiką apibrėžia kaip visumą priemonių, skatinančių plėtrą regione bei užtikrinančių vienodą lygį ir gyvenimo sąlygas visiems piliečiams [2, 18]. J.N. Gladkij ir A.I. Čistobajev (1998) regioninę politiką apibūdina kaip politinės, ekonominės ir kitų sferų valdymą, o S. Vaitiekūno (2001) apibrėžimas apima visos šalies vystymo planavimą, prioritetų nustatymą ugdant šalies teritorijas, jų integraciją į bendrąją šalies ir tarptautinio ūkio sistemą, užtikrinant konkurencingumą vidaus ir tarptautinėse rinkose [61, 34]. M.P. Todaro (1997) regioninę politiką vadina veiklos sfera, kuri valdo regiono politinį, ekonominį, socialinį ir ekologinį vystymąsi bei atspindi tarpusavio ryšius tarp regiono ir šalies bei tarp pačių regionų.

Regioninė politika yra valstybės socialinės – ekonominės plėtros strategijos dalis. Siekiant, kad įgyvendinama regioninė politika būtų efektyvi, reikalinga suformuoti regioninės politikos misiją, kuri atskleistų šalies regionų paskirtį (2 pav.)

2 pav. Regiono plėtros strategijos struktūra

Šaltinis: Gladkij Ju. N., Čistobajev A. I. (1998) Asnovy regionalnoj politiki. Sankt-Peterburgas

Taigi, regioninės politikos apibrėžimų įvairovė rodo šios temos aktualumą ir svarbumą šiandienos ekonominiame šalies ūkio vystymesi.

Formuojant regioninę politiką ir ją įgyvendinant vadovaujamosi šiais principais [26, 145]:

- Koordinavimo principas. Regioninės politikos įgyvendinimo sėkmė tiesiogiai priklauso nuo įvairių suinteresuotų valstybės ir savivaldybių institucijų veiklos koordinavimo (visų pirma planuojant investicijas iš viešųjų šaltinių). Institucinė koordinavimo sistema jau veikė pirmąjį Nacionalinį plėtros planą, tačiau ji dar turi būti tobulinama, aiškiau apibrėžiant atskirų institucijų kompetenciją ir paskirstant derinimo proceso funkcijas.
- Partnerystės, vietos iniciatyvos principas. Reali ekonominė plėtra vykdoma pagal regionų ir vietos lygmenis. Privačios iniciatyvos partnerystė bei vietos valdžios iniciatyva yra vienas svarbiausių efektyvios regioninės politikos efektyvaus įgyvendinimo veiksnių.
- Vietinio augimo ir laikinumo principas. Šie tarpusavyje susiję principai rodo, jog svarbiausias regioninės politikos tikslas – prisidėti prie verslo ugdymo ir plėtros vietose, kad kiekviename regione būtų sukurtas pakankamai stiprus ekonominis potencialas (šis principas neįgyvendinamas, jeigu, pvz., didžioji darbo dalis rajone/miestelyje yra priklausoma nuo darbo vietų biudžetinėse įstaigose – ligoninėse, mokyklose ir t.t.). Regioninė politika turi būti tik laikina priemonė šiam potencialui sukurti ar paskatinti.
- Koncentravimo principas. Bus remiamos tik iš anksto atrinkto sritys, nurodytos nacionaliniame socialinės – ekonominės plėtros plane, į kurį jos įtraukiamos planuojant ateinančio laikotarpio šalies ir regionų ūkio plėtrą.

Laikantis šių principų ypač sudėtingų problemų įgyvendinant regionines programas nekyla. Vystant regiono plėtrą siekiama tikslingai nukreipti viešąsias investicijas į keturias pagrindines ūkio sritis:

- gamybos sektorių ir paslaugas;
- žemės ūkį;
- žmonių išteklius;
- ūkio infrastruktūrą.

Charakterizuojant įvardintas keturias sritis, regioninės plėtros tikslas – garantuoti paramą mažiau išsivysčiusių regionų specifinėms problemoms spręsti, numatant skirtingas investicines priemones, kurias įgyvendinus bus eliminuotos ar sumažintos atskirų atsilikusių regionų silpnybės [16, 146].

Atsižvelgus į socialinius ir ekonominius veiksnius, išskiriami tokie regioninė politikos uždaviniai [3,77]:

- padidinti vietinį darbo našumą efektyviau panaudojant vietinius ekonominius išteklius;
- panaikinti ekonominius socialinius regionų skirtumus;

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

- pereiti prie programinio atskirų plėtros projektų finansavimo;
- užtikrinti visų regionų piliečių lygias galimybes į kokybiškesnį ir geresnį gyvenimą ir gyvenimo lygį;
- sukurti prielaidas tolesnei plėtrai.

Literatūroje galima rasti nemažai regionų augimo ir plėtros teorijų. Dauguma jų – šalies ekonomikos augimo modeliai, pritaikyti regionui. Galima išskirti dvi pagrindines požiūrių į regioninę politiką grupes [3, 78]:

- besiremiantys rinka;
- pripažįstantys rinkos nesėkmę.

Į rinką orientuotas požiūris teigia, jog regioninė politika yra nereikalinga, kadangi rinka pati turėtų sugebėti panaikinti skirtumus. Toks požiūris paremtas tarptautinės prekybos teorija. Vis dėlto tai būtų įmanoma tik tobulos konkurencijos sąlygomis, kurios realiame gyvenime neegzistuoja.

Kur kas populiariesnis yra rinkos nesėkmę pripažįstantis požiūris, teigiantis, kad rinka be valdžios įsikišimo didina regioninius skirtumus. Būtent rinkos klaidos sąvoka ir yra grindžiamas regioninės politikos reikalingumas. Teigiama, kad rinka pati negali išlyginti regionų skirtumų, kadangi egzistuoja nevienodas gamybos veiksnių (darbo jėgos, kapitalo) judrumas ir nevienodas pradinės ekonominės veiklos sąlygos, tarkime, skirtingas regionų infrastruktūros išsivystymas [34, 87].

Lietuvoje galima išskirti keletą regioninės politikos kūrimo etapų [4, 32]:

- Iki 1997 m. – regioninė politika suprantama kaip teritorinių - administracinių vienetų, funkcijų bei atsakomybės sričių nustatymas. Regioninės politikos uždavinys – šalies regionų išskyrimas, t.y. teritorinis – administracinis suskirstymas. 1997 m. Europos Komisijos dokumente Agenda 2000 konstatuojama, kad Lietuvoje regioninė politika neegzistuoja ir nevykdoma (taip, kaip suvokiama ES);
- 1998- 2000 m. – pripažįstamas būtinumas aktyviai vykdyti regioninę politiką, kuri nukreipta į ekonominių ir socialinių išsivystymo skirtumų mažinimą. Regioninė politika horizontaliuoju požiūriu suprantama kaip „valstybės įgyvendinama regionų atžvilgiu diferencijuota veikla, kuria siekiama subalansuoti visų šalies regionų socialinės – ekonominės plėtros sąlygas. Regioninė politika yra neatskiriama ūkio šakose bei socialinėje srityje vykdomos valstybės politikos dalis, ji yra koordinuojamojo pobūdžio“ (apibrėžimas, remiantis LRV 1998 07 21 nutarimu Nr. 902 „Dėl Lietuvos regioninės politikos matmenų“);
- Nuo 2000 m. vidurio – Regioninės politikos kaip savarankiškos, vertikalios, intervencinio pobūdžio politikos suvokimas. Tai rodo 2001 m. liepos 20 d. priimtas LR Regioninės plėtros įstatymas;

- Nuo 2001 m. iš naujo peržiūrima regioninės politikos samprata bei tikslai. Iš dalies tai susiję su ES požiūrio į paramą Lietuvos regionams pasikeitimu – nuo 2000 m. pereita prie centralizuoto PHARE 2000 programos vykdymo modelio. Regioninę politiką siekiama vykdyti, įgyvendinant atskirų ūkio šakų strategijas ir programas, į kurias integruotas regioninis matmuo (horizontalusis požiūris); regionines programas, skirtas savitoms regioninėms problemoms spręsti (vertikalusis požiūris); vietines ir regionines plėtros iniciatyvas, finansuojamas iš savivaldybių biudžetų (vertikalusis požiūris).

Apibendrinant užsienio šalių patirtį, galima teigti, jog Vakarų valstybėse regionų ekonomikos plėtra vyko tokiais kryptimis [4, 34]:

- skubi pagalba kriziniams regionams (1920 – 1940);
- ekonominės plėtros darna tarp regionų, regionų plėtros šaltinių sukūrimas (1950 – 1970);
- regionų restruktūrizacija, regionų vidinio plėtros potencialo išnaudojimas, smulkaus ir vidutinio verslo skatinimas (1970 – 1980);
- regioninės plėtros modelis, kuris remiasi regionalizmo teorija – regiono savarankiška plėtra, atsižvelgiant į jo interesus; regionų plėtra palikta vietos valdžios institucijų kompetencijai ir atsakomybei (nuo 1980 m.);
- klasterių kūrimo teorija – šiuo metu daugelyje valstybių yra viena iš regioninės politikos kūrimo pagrindų (nuo 1990 m.).

Viena dažniausiai pasirenkamų regioninės plėtros krypčių – valstybės siekiai suderinti gamybinių pajėgumų geografinį išsidėstymą.

Depresinių regionų gelbėjimo patirtis rodo, jog jų ekonominės plėtros stabilumo pagrindu tampa mokslui imlių ūkio šakų, paslaugų, turizmo sektorių plėtra.

Simanavičienė Ž., Kilijonienė A. straipsnyje „Pagrindiniai regioninės politikos įgyvendinimo ir vertinimo aspektai“ teigia, kad ekonominio skatinimo priemonės gali būti tiesioginio ir netiesioginio poveikio [48, 135]. Labiausiai paplitusios tiesioginio skatinimo priemonės [4, 34]:

- lengvatinis kreditavimas;
- subsidijos kapitalinei statybai;
- darbuotojų paruošimo ar perkvalifikavimo išlaidų dengimas;
- išlaidų, susijusių su gamybos pajėgumų perkėlimu, kompensavimas;
- mokesčių lengvatos, neretai – tam tikram laikotarpiui visiškai atleidimas nuo mokesčių;
- pagreitinta amortizacija;
- transportavimo, elektros energijos tarifų mažinimas ir pan.

Greta tiesioginės ekonominės paramos taikomos netiesioginės paramos priemonės:

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

- specialios vyriausybės atsilikusių regionų plėtros programos, pagal kurias statomi infrastruktūros objektai (ypač magistraliniai keliai);
- moksliniai pramoniniai kompleksai (mokslo technologijų parkai, inkubatoriai ir pan.);
- kuriamos valstybinės įmonės;
- tuose regionuose išsikūrusioms įmonėms duodami stambūs valstybiniai užsakymai ir pan.

Galima teigti, kad jei norima greito plėtros efekto – alternatyvos užsienio investicijoms nėra. Jos sąlygoja naujų darbo vietų kūrimą, rinkų atsiradimą, ekonomikos augimą. Bet naujai sukurtas užimtumas – tai dar ne regioninė plėtra, nes ilgalaikėje perspektyvoje tokie stambūs tarptautinių kompanijų filialai sunkiai išgyvena, smarkiai priklauso nuo lengvatų ir subsidijų. Tikroji alternatyva yra judėti lėčiau, bet daugiau daryti patiems: daugiau finansuoti savus projektus, geriausiai panaudojančius savus išteklius, sudaryti palankesnes sąlygas įmonėms gauti paskolų ir lėšų rizikos kapitalui finansuoti.

Vakarų valstybėse ypatingas dėmesys teikiamas smulkiam ir vidutiniam verslui (SVV) vystyti, kaip vienai iš ekonominių regioninės plėtros formų, remiantis SVV dinamiškumu, geresnių vietinių išteklių naudojimu, jo atsvara vietinėms monopolijoms ir pan.

Ekonomikos plėtra yra svarbiausia bendruomenės plėtros sudedamoji dalis, nes aprūpina bendruomenę finansiniais ištekliais, kurie yra būtini norint plėtoti kitus bendruomenės elementus. Ekonominės veiklos pagrindą sudaro šie pagrindiniai veiksniai [4,35]:

- žmonių ištekliai;
- finansiniai ištekliai;
- technologija;
- infrastruktūra.

Ekonominiam regionų plėtros aspektui galima priskirti D. MacLeod (1996) modelius (iš viršaus į apačią, arba tradicinį [klasikinį], ir iš apačios į viršų), kurie apibendrina įvairių autorių nuomones. Tradicinio regionų plėtros požiūrio charakteristikos būtų šios (MacLeod, 1996):

- akcentuojamas centro / periferijos poliariškumas, kai kapitalas juda iš centro į periferiją, o ištekliai – atgal į centrą;
- plėtra (spontaniška arba skatinama) prasideda keliuose dinamiškuose sektoriuose bei geografinėse teritorijose ir plinta į kitus sektorius bei teritorijas;
- labiausiai akcentuojama urbanizacijos ir pramonės, intensyvaus kapitalo plėtra, modernių technologijų diegimas.

Pagrindinė šio požiūrio problema yra atvirkštinės srovės efekto rizika, kuri atsiranda, kai investuotas kapitalas ir ištekliai juda iš periferijos atgal į centrą.

Taikant modelį iš apačios į viršų, sprendimai ir galia turi būti kuo arčiau „apačios“ (subsidiarumo principas), tada ekonominis augimas ir plėtra vyks greičiau, nei bus įgyvendinami rizikingi projektai, „nuleisti iš viršaus (MacLeod, 1996):

- svarbi kiekvieno regiono struktūrinė kompozicija;
- sėkmė arba nesėkmė priklauso nuo vietinių sąlygų: regioninės politikos, infrastruktūros, kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlos, kainų lygio, gyventojų tankumo.

Perspektyvinius regionus apibūdina greito augimo sektoriai (naftos, modernių technologijų), aukštas paslaugų lygis, šiuolaikiškas turizmas ir pan. Regionų plėtros tikslas yra didinti išteklius ir kelti gerovę bei aprūpinti jį finansiniais ištekliais, kurie būtini kitiems regiono plėtros elementams vystyti.

Regionų plėtra turi remtis jų potencialo (galinčio būti konkurencinio pranašumo šaltiniu) reprodukcija, optimalia plėtros aspektų (socialinis, gamtinis, ekonominis) proporcija, nukreipta į gyvenimo lygio kėlimą ir kokybės gerinimą.

Žmogiškasis kapitalas ir socialinis regiono plėtros aspektas yra nukreipti į ateitį, jie kuria „regioninę realybę“. Kultūriniai kintamieji regione formuoja tam tikrą gyventojų požiūrį į supančią aplinką, kasdienį gyvenimą, darbą. Jie iš dalies lemia bendravimo, komunikacijų ypatumus. Minėti parametrai verslo įmonėse labiau skatina darbuotojus (didesnis atlyginimas, didesnis pasitenkinimas darbu, geresnių darbo rezultatų siekimas) – auga žmonių gyvenimo lygis, gerėja kokybė.

Remiantis įvairias mokslininkų požiūriais, konkretaus regiono plėtros pagrindu galima laikyti žmogiškąjį kapitalą. Plėtrą gali pagreitinti regiono konkurenciniai pranašumai.

Inovacijų ir pokyčių pagrindas šiuolaikinėje žiniomis grįstoje ekonomikoje yra keitimasis informacija ir kompetencijos augimas. Taigi akcentuojama mokymosi vertė regionams, institucijoms ir atskiriems individams. Šiandienos pasaulyje pagrindinis regionų apibrėžimo kriterijus turėtų būti gebėjimas laisvai naudotis žinių bazėmis. Žinių ir jų derinių formų įvairovė yra svarbi ekonominei veiklai. Ekonominės ir regioninės plėtros pažangą dažnai lemia bendradarbiavimo tarp regionų, sektorių ir bendrojo mokymosi lygmuo.

Taigi, kaip teigia Jauhaniainen (2000), regioninė plėtra – tai ne tik tradicinė ekonominė politika tam tikroje teritorijoje, bet ir socio – ekonominis procesas, organizuojamas specifiniame politiniame ir kultūriniame kontekste.

Esama įvairių lietuvių ir užsienio autorių regioninės plėtros teorijų. Lietuvių autoriai (Štreimikienė, 2001) išskiria šias penkias pagrindines teorijas:

1. Visuomeninės raidos etapų teorija (Ekonomika pereina penkias stadijas: tradicinė visuomenė, pradinių sąlygų, pakilimo, brendimo, didelio masinio vartojimo).
2. Išteklių teorija (varomoji jėga – užsienio paklausa regionų eksportui).
3. Eksportu pagrįsta teorija (plėtra priklauso nuo eksporto didinimo).

4. Metropolijos užkampio teorija (Kapitalizmas skatina skursti tautas, taigi skatina ekonomikos regresiją).
5. Urbanizacijos masto ekonomikos teorija (Pagrindinis plėtros vaidmuo tenka miestams).

Užsienio autoriai (Jauhiainen, 2000) išskiria ankstyvasias ir moderniąsias regionų plėtros teorijas. Ankstyvosios teorijos šalininkai išskiria šias teorijas:

1. Žemės panaudojimo plėtros kaimo vietovėse (Thunen modelis) ir miesto teritorijose (Alons modelis) (regionus plėtoti reikia tose teritorijose, kur tai labiausiai atsiperka žemės panaudojimo požiūriu).
2. Industriųjų rajonų plėtros (Marshall modelis) (industrija kuria bendrą trauką ekonominei veiklai, gyventojų skaičiaus augimui).
3. Pramonės išdėstymo (Weber modelis) (prekių transportavimo kaštais pagrįsta teorija).
4. Centrinė vietos (traukos) teorija (Christaller modelis ir Losch modelis).

Nors autoriai teigia, kad šios teorijos taikomos universaliai, regionų rinkos, jų struktūra, žmogiškasis kapitalas ir socialinės struktūros labai skiriasi. Šios teorijos neatsakė į daug aktualių regiono plėtrai klausimų, todėl buvo kuriamos ir naujos teorijos.

Moderniosios teorijos šalininkai išskiria šias regionų plėtros teorijas:

1. Pramonės rajonų priartinimo prie vartojimo (plėtra ten, kur daugiausiai vartotojų).
2. Inovacijų, kurios didina sociokultūrinę gyvenimo kokybę, turinčią savo ruožtu įtakos ekonominei sėmei, priartinimu).
3. Klasterių (Porterio modelio darinys) ir tinklo lyginamoji teorija (lyginimas, ar konkrečiu atveju ekonomiškai naudingesni klasteriai, ar sukurtas ištisas pramonės tinklas).

Modernioji teorija regioninę plėtrą sieja su sociologine – etnine kultūra. Šios teorijos siūlo į regioninę plėtrą įtraukti inovacijas, susieti viešąsias ir privačiąsias institucijas; akcentuoti ilgalaikį pramonės augimą [23].

Nuomonės išsiskiria dėl šių teorijų praktiškumo. Senesnės teorijos akcentuoja klausimą – kurie elementai sukuria teritorijos patrauklumą verslui? Naujesnė formuluoja šį klausimą kiek kitaip – kokie yra tam tikros teritorijos vietinių įmonių ir pramonės, pakankamai modernūs ir potencialas tobulėti pajėgumai?

Šios ir kitos autorių išskiriamos regioninės plėtros teorijos paskatino ES rengti atsilikusių šalių paramos programas, kuriomis buvo siekiama padėti joms pasivyti bendrą ES šalių vidurkį, išlyginti kitus socialinius ir ekonominius skirtumus bei kelti bendrą šių regionų gyventojų gyvenimo kokybę.

J. Mačerinskas ir J. Matekonienė pateikia apibendrintą ekonominės plėtros teorijų esmę, savybes bei pritaikymą. [33, 64]

Ekonominės plėtros teorijų esmė, savybės bei pritaikymas

Plėtros teorijos	Fundamentas	Privalumai bei trūkumai	Taikymas
Visuomenės raidos etapų teorija	Kiekvienos šalies ekonomika praeina penkis etapus, besivystydama nuo orientuotos į žemės ūkį iki visiškai išvystytos ekonomikos, orientuotos į paslaugas. Tinkamos ekonominės priemonės bei pasiruošimas kiekvienam naujam etapui leistų šaliai greičiau pasiekti aukščiausią išsivystymo lygį.	Siūlomos jau patikrinto ekonomikos spartinimo priemonės. Tačiau teorija yra pernelyg apibendrinta – joje nenurodomos tikslios ekonomikos augimo sąlygos kiekviename plėtros etape. Be to, teorija nelabai tinka mažai išsivysčiusiems šalims.	Žinant būsimą vystymosi etapą, jam kruopščiai ruošiamasi. Svarbiausia, kuo greičiau pasiekti pakilimo etapą, kurio metu ekonomikos augimas pagreitėja. Lemiamą įtaką ekonomikos plėtrai turi tokie veiksniai kaip kapitalo kaupimas, investavimas bei efektyvus vyriausybės vaidmuo.
Išteklių teorija	Užsienio paklausa specializuotam regiono eksportui gali būti pagrindinė varomoji vystymosi jėga.	Teorija yra gana efektyvi, tačiau gali būti taikoma tik regionuose, kurie turtingi gamtinių išteklių.	Vyriausybė imasi visų priemonių, kad šalis išsaugotų konkurencinį pranašumą. Eksportui bei su juo susijusioms ūkio šakoms skiriama daugiausia investicijų.
Eksportu pagrįsta teorija	Ilgalaikėje perspektyvoje regionas ar šalis gali vystytis vien didindamas savo eksportą.	Tik šalys, turinčios gerai išvystytą infrastruktūrą, gali nesunkiai didinti pajamas gaminti užsienyje paklausią produkciją. Tačiau eksportu pagrįstas augimas skatina paviršutinišką ekonomikos vystymą; galimi pašaliniai neigiami efektai, dažniausiai socialinėje bei aplinkosaugos srityse.	Šalis galėtų specializuotis tose ūkio srityse, kuriose gali pasiekti didžiausią efektyvumą (lyginant su kitomis šalimis). Šių – labiausiai išvystytų – šakų produkciją ir turėtų būti eksportuojama.
Metropolijos – periferijos teorija	Ekonomikos vystymosi laikotarpiu atsiranda regioninis disbalansas: ekonominė veikla koncentruojasi metropolijoje, o periferiniai regionai vystosi gerokai lėčiau.	Metropolijos, nors dažnai kaltinamos periferijų išnaudojimu, iš tikrųjų skurstantiems regionams atneša didelę naudą, prisidedamos prie jų ekonominės plėtros.	Periferijos, pasirinkusios atviros ekonomikos kelią, vis dėlto gali vystytis daug greičiau nei išsivysčiusios valstybės.
Klasteriais grįsta teorija	Valstybių ūkiai būna konkurentabilūs ne atskirų, izoliuotų įmonių, bet pramonės klasterių dėka,	Kiekviena valstybė turi kelias sritis, kur yra ypač konkurentabili. Tačiau tų sričių išvystymo laikas priklauso nuo daugybės išorinių ir vidinių veiksnių.	Didelį vaidmenį vaidina vyriausybė: ji turi didinti jėgas „Deimanto“ viduje, skatindama pradinę paklausą, inovacijas, konkurenciją. Klasteriams formuoti reikia žmogiškųjų išteklių, infrastruktūros, būtina parengti mokslo tyrimų pagrindus.
Endogeninė teorija	Akcentuojamas švietimas, kvalifikuotų specialistų ugdymas bei naujų technologijų vystymas. Taip pat svarbus ekonominis atvirumas bei efektyvus valstybės reguliavimas.	Modernus plėtros modelis prie ekonominio augimo veiksnių priskiria ir technologijas. Tinkama vystymosi alternatyva jaunoms (industriniu požiūriu) šalims.	Endogeninei ekonomikos plėtrai sąlygas turėtų sudaryti šalių vyriausybės, didindamos ekonominį atvirumą, skatindamos investicijas į žmogiškąjį, o ne į fizinį kapitalą.

Šaltinis: Mačerinskas J., Matekonienė J. (2003) Regionų ekonominės plėtros teorijos. *Tiltai* Nr. 2, p.55 -65. Klaipėda.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Teorijų visumą galima pavaizduoti kaip funkciją, kurioje regioninė plėtra priklauso nuo įvairių veiksnių (Weisgrau, 1984):

Regioninė plėtra = f (natūralieji ištekliai, darbo jėga, kapitalas, investicijos, antreprenerystė, transporto bei komunikacijų infrastruktūra, pramonės struktūra, technologijos, eksporto rinkos, tarptautinė ekonominė situacija, vietinės bei nacionalinės valdžios kompetencija).

Apibendrinant galima teigti, kad regioninė ekonomikos plėtra yra pagrindinis regioninės plėtros apimančios socialinių, aplinkosauginių, sveikatos apsaugos, technologinių, kultūrinių ir turizmo plėtotės aspektų vystymą elementas.

1.3 Turizmo įtaka regioninei plėtrai

1.3.1 Turizmo plėtros teorijos

Žodis „turizmas“ reiškia keliavimą iš vienos vietos į kitą (už įprastos aplinkos ribų) laisvalaikiu ir šis terminas kilęs iš posakio „didysis turizmas“ (Grand Tour). Didysis turas pirmiausia reiškia pažintinę kelionę, kurios tikslas – susipažinti su kitomis kultūromis [63].

Mokslinėje literatūroje turizmo terminas aiškinamas kiek skirtingai. P. Grecevičius turizmą apibūdina kaip „tikslingą žmonių veiklą, susijusią su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymas ar mokamas darbas lankomoje vietoje“ [17, 316]. Tarptautinių žodžių žodyne turizmas - tai „keliavimas pramogos ar pažintiniu tikslu“ [57, 504]. Pagal Pasaulinę Turizmo organizaciją „turizmas apima atostogas, t.y. darbo atostogas, trumpas savaitgalio išvykas ar vienos dienos keliones, verslo keliones, draugų ar giminių lankymą, taip pat išvykas susijusias su sportu, sveikata ar religija“ [58, 8]. Pasaulinėje Turizmo konferencijoje (1980), kurią Maniloje organizavo Pasaulio Turizmo organizacija (PTO) buvo pateiktas išsamus turizmo apibrėžimas, akcentuojant, kad turizmas yra ne tik ekonominis, bet kartu ir socialinis, kultūrinis, ekologinis ir politinis reiškiny [58, 9].

Apibendrinant galima pasakyti, kad turizmas tai veikla, susijusi su žmogaus poreikiu keliauti. Turizmas vienareikšmiškos apibrėžties neturi, nes keičiantis žmonių poreikiams keičiasi jo suvokimas, dėl jį formuojančių kriterijų ir aspektų.

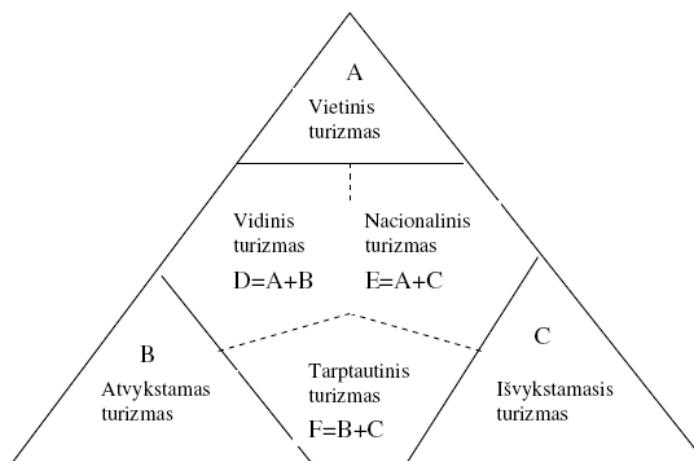
Taigi iš pateiktos lentelės (2 lentelė) matyti, kad apibrėžimų yra įvairių, tačiau turizmui apibūdinti labai svarbūs trys kriterijai: vietos pakeitimas ir buvimas kitame regione, buvimo vienoje vietoje trukmė – ne trumpiau kaip 1 para ir ne ilgiau kaip 1 m., kelionės tikslas negali būti susijęs su darbu.

Turizmo sąvokų kaita

1954m. Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) priimtas nutarimas	Turizmas – aktyvus poilsis už savo nuolatinės gyvenamosios vietos ribų, padedantis gerinti sveikatą, fiziškai lavinti žmogų.
1980 m. Maniloje priimta pasaulio turizmo deklaracija	Turizmas suprantamas kaip veikla, turinti svarbią reikšmę gyvenimui, netiesiogiai lemia socialinę, kultūrinę, švietimo bei ekonominę šalių gyvenimo sferas ir jų tarptautinius santykius.
1981 m. Madride vykusio Pasaulinė turizmo organizacijos (PTO) konferencija	Turizmas – tai viena aktyvaus poilsio rūšių, kelionės, siekiant susipažinti su vienais ar kitais rajonais, šalimis; kelionės dažnai derinamos su sportu.
1989 m. Hagos turizmo deklaracija	Turizmas – laisvas žmonių judėjimas už jų nuolatinės gyvenamosios ir darbo vietos, taip pat paslaugų sfera, sukurta tenkinti poreikius, iškilusius šio judėjimo metu.
1993 m. JTO Statistikos komisija	Turizmas – tai veikla asmenų, kurie keliauja po vietoves, esančias už jiems įprastos aplinkos ribų, ne ilgiau kaip vienerius metus poilsio, verslo ir kitais tikslais.
LR Turizmo įstatymas (1998 m.)	Turizmas – žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymasis ar mokamas darbas lankomoje vietoje.
Pasaulinė Turizmo Organizacija (PTO)	Turizmas – visos kelionių, ekskursijų rūšys, kai asmuo palieka savo darbo ir gyvenimo vietą ilgiau nei parą ir trumpiau nei 12 mėnesių ir kai išvykos tikslas nėra samdoma, mokama veikla.
I. Žalienė, A. Sabaliauskaitė (2002 m.)	Turizmas – santykių, ryšių ir reiškinių visuma, lydinti žmogų kelionėje ir būnant tose vietose, kuriose nėra nuolatinės jo gyvenamosios vietos ir nesusijusios su darbo veikla.

Šaltinis: Grecevičius P., Armaitienė A., Jungevičienė O. (ir kt.) (2002), Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras, ir Žalienė I., Sabaliauskaitė A. (2002). *Pasaulio turizmo raida*. Kaunas: LKKA

Turizmas gali būti klasifikuojamas pagal kelionės tikslą, turistų kategorijas, turizmo kryptį. Išsamią turizmo klasifikaciją pateikia Senin B. [50, 47], išskirdamas turizmo formas, kategorijas ir rūšis. (3 pav.)

3 pav. Turizmo kategorijos, formos.

Šaltinis: Senin B. (1999), Organizacija meždunardnava turizma. Maskva.

Iš 3 paveikslo matyti, kad pirmiausia turizmą galima suskirstyti į tris formas, kurios pažymėtos A, B, C raidėmis. Jos suskirstytos į B atvykstamąjį (kuomet į regioną atvyksta turistai iš kitų vietovių, šiems turistams vietinės turizmo sferoje veikiančios įmonės teikia savo paslaugas - apgyvendinimo, maitinimo, kelionių po lankytinas vietas, ir kt.), C išvykstamąjį (kuomet vietiniai

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

gyventojai vyksta į kitas geografines vietas), A vietinis (kuomet vietiniai turistai keliauja po vietinį regioną).

Su aptartomis formomis glaudžiai siejasi turizmo kategorijos, kurios pažymėtos D, E, F raidėmis:

1. vidinis turizmas, apimantis turizmo paslaugas vietinėje rinkoje (ši kategorija apima vietinio ir atvykstamojo turizmo formas);
2. nacionalinis turizmas, apimantis turizmo sferą valstybiniu mastu;
3. tarptautinis turizmas, kuomet keliaujama į kitas valstybes ar žemynus (šiuo atveju sujungiamos atvykstamojo ir išvykstamojo turizmo formos).

Įvertinus išanalizuotą turizmo klasifikaciją įvairovę, galima teigti, jog turizmas yra įvairialypė paslauga, orientuota į įvairiais tikslais keliaujančius asmenis, todėl turizmo paslaugų struktūra turi būti formuojama iš įvairių alternatyvių paslaugų, užtikrinančių kiekvieno keliautojo poreikių atitikimą.

Plėtra gali būti vertinama kaip procesas. Turizmo plėtrą derėtų apibrėžti kaip fizinių pasikeitimų procesą. Suprasdami šio proceso eigą, suprasime plėtros dinamiškumą ir turizmo ateities perspektyvų identifikavimo metodus. Turner R. K. [60, 68] nustatė tris turizmo plėtros etapus:

1. pirmasis etapas turistams prasideda tinkamos vietovės paieška;
2. kai atsiranda tinkamos vietovės ir pasklinda kalbos, turistai užplūsta perpildytas vietas ir visuomenė atsisako šios naujos ekonominės veiklos, paprastai pradėdant kurti įrenginius ir siūlant turistams pageidaujamas paslaugas;
3. jeigu turizmas ir toliau plėtojasi, pasiekiamas paskutinis turizmo plėtros etapas, kuriame turizmas visiškai įsitvirtina. Jis tampa formalia verslo veikla, paremta pritraukiamaisiais veiksniais, patogumus suteikiančiomis paslaugomis ir turizmo organizacijomis, kurios rūpinasi šalies turizmo rėmimu. Kai turizmas tampa reglamentuojama veiklos sritimi, vis didesni pokyčiai socialinėje, kultūrinėje ir gamtinėje aplinkoje tampa neišvengiami.

Mokslininko Turner R. K. pateiktas turizmo plėtros modelis gali būti pritaikytas visai naujos vietovės pritaikymui turizmo infrastruktūros išplėtojimui. Šis modelis yra tinkamas gamtinių išteklių pateikimo rinkai. Modelio trūkumas yra tas, kad jis orientuotas tik į fizinius regiono kaitos pokyčius ir, kad nėra įvertinami turistų ir vietinių gyventojų motyvai.

Mokslininkai Lopa J. M. ir Marecki R. F. [30, 39] turizmo plėtrą siūlo charakterizuoti pagal periodus:

- periodas, kuomet turistų skaičius nuolat didėja;
- periodas, kuomet turistų skaičius pasiekia maksimumą;
- periodas, kuomet turistų skaičius stabilizuojasi arba sustoja augti;

- periodas, kuomet lankytojų skaičius mažėja.

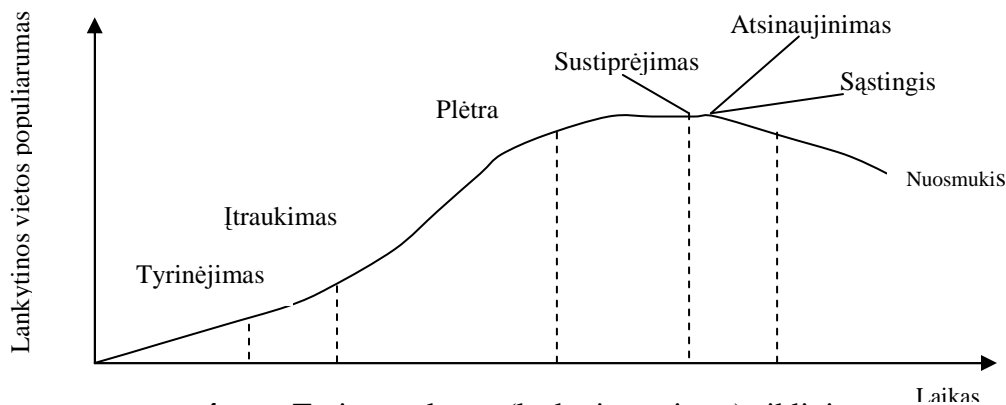
Šis turizmo plėtros ciklas gali būti apibūdinamas kaip pokyčių rezultatas, atsirandantis iš atvykstančiųjų turistų skaičiaus. Kai turizmo plėtra dar nėra aukštame lygyje, į vietovę dažniausiai atvyksta mažas pajamas turintys turistai, linkę vartoti nedaug ir apsistoti pigiose apgyvendinimo įstaigose ar palapinėse. Tokie turistai daugiausiai domisi pačios vietovės patrauklumu, išskirtinumu, o ne turizmo paslaugomis. Tačiau kuomet turizmo verslas vis labiau plėtojamas, plečiasi ir paslaugų pasiūla, į vietovę pradeda važiuoti didesnes pajamas turintys turistai, vartojantys daugiau brangių paslaugų bei turizmo prekių. Tokiems turistams būtinai reikia pasiūlyti kažką ypatingo: turi būti aukštos kokybės paslaugos, aukštos klasės viešbučiai. Šių turistų poreikiai sąlygoja naujų investicijų būtinumą. Dideles pajamas gaunantys turistai pamažu išstumia keliautojus, kuriuos žavi ne pati turizmo paslaugų bei pramogų įvairovė, o vietovės išskirtinumas. Masinis turizmas skatina integruoti transporto infrastruktūrą: oro uostus, kokybiškus kelius, geležinkelius, vandens transportą. Masinis turizmas pamažu iš vietovės išstumia aukštų pajamų turistus [30, 42].

Taigi, pagal aukščiau apibūdintą turizmo plėtros ciklą, galima išskirti tokias rinkas:

- vieta susižavėję keliautojai;
- didelės pajamas gaunantys turistai;
- masinis turizmas.

Šie turizmo plėtros etapai egzistuoja ne visuose turizmo regionuose ir nėra dėsningi. Turizmo verslas yra suinteresuotas, kad visi rinkos segmentai būtų motyvuoti lankytis toje vietovėje, tačiau toks subalansuotumo procesas yra labai sudėtingas.

Kito mokslininko, Butler'io R. turizmo plėtros teorija nusako turizmo evoliuciją pagal kelionės gyvenimo ciklą. Ši teorija yra nusakoma kaip ciklinis modelis (4 pav.). Pagal šią teoriją, pokyčiai turizmo rinkoje vyksta ne dėl ekonominių, socialinių ar fizinių priežasčių, o dėl kintančios turizmo rinkos prigimties bei kintančios turistų motyvacijos prigimties [7, 47].

4 pav. Turizmo plėtros (lankytinos vietos) ciklinis modelis

Šaltinis: Butler R., Miossec J. (1993), Strategic investment decisions: theory, practise and process. London, New York

Taigi, šis Butler R. 1993 m. kelionės ciklinis modelis turi septynis etapus [7, 9]:

1. Tyrinėjimas. Vietovę atranda žmonės, vertinantys jos grožį ir kultūrą.
2. Įtraukimas. Atsiranda mažas, bet nuolatos didėjantis turistų srautas. Turistai skatina vietines įmones pradėti teikti turizmo paslaugas bei parduoti prekes, skirtas keliautojams.
3. Plėtra. Dinamiškas augimo periodas. Sparčiai didėja turistų srautai. Pritraukiamos papildomos investicijos, sumažėja „vietinės prigimties“ paslaugų dominavimas.
4. Sustiprėjimas. Turistų skaičius vis dar auga. Marketingo priemonės naudojamos tam, kad pailgėtų turizmo sezonas tam, kad pritraukti dar daugiau turistų.
5. Atsinaujinimas. Šiame ciklinio modelio etape turistų skaičius stabiliai auga, tačiau gali greitai sumažėti arba padidėti. Šiame etape atsiranda galimybė prisijungti arba pereiti į kitą ciklą.
6. Sąstingis. Atvykstančiųjų turistų skaičius stabilizuojasi. Tai sąlygoja ekonominės, socialinės, politinės, aplinkos apsaugos problemos. Turizmo industrijos plėtrą ženkliai paveikia kokybinės vietovės savybės, kurios ciklo pradžioje buvo traktuojamos kaip pagrindiniai traukos ir išskirtinumo faktoriai. Šis etapas gali tęstis trumpai arba labai ilgai.
7. Nuosmukis. Jeigu vietovė nereaguoja į socialines, ekonomines, politines ar aplinkos problemas, turistų skaičius pradeda smarkiai mažėti; jie renkasi patrauklesnes vietas. Svarbu paminėti, kad ciklas gali vėl prasidėti atsinaujinimo fazėje tuomet, jeigu įvyks dideli pasikeitimai resursų bazėse. Be to, gali būti sukurti nauji dirbtiniai traukos objektai arba pirminiai natūralūs resursai sugražinami į ankstesnę jų būseną.

Vertinant Butler'io R. modelį galime daryti išvadą, kad vystant turizmo plėtrą būtina atsižvelgti į daugelį įtakančių veiksnių, nes ne visada plėtra atneša teigiamus rezultatus. Jo pateikiamame plėtros modelyje teigiama nauda jaučiama iki šeštojo etapo, po kurio prasideda sąstingis ir nuosmukis nulemtas netolygios plėtros, kai buvo neatsižvelgta į socialinius, ekonominius, politinius ar aplinkos veiksnius. Tinkamo plėtros modelio pasirinkimas lemia turizmo plėtros rezultatus. Štai mokslininkas Miossec J. savo plėtros modelyje išskyrė keturis elementus [7, 47]:

1. kurortą;
2. transportą;
3. turistų elgseną;
4. lankytinas vietas bei keliautojų požiūrį.

Visi keturi elementai vystosi savarankiškai, o to pasekoje yra siekiama bendro turizmo plėtros rezultato. Šiame modelyje plėtra vyksta penkiose fazėse (0,1,2,3,4).

Miossec J. turizmo plėtrą modeliuoja pagal fizinius pokyčius. Šio modelio privalumas yra tas, kad turizmo plėtra išsamiai atskleidžiama ne tik fiziniiais lankytinos vietos pokyčiais, bet psichologiniais motyvais (turistų elgsena). Pokyčiai pradeda vykti, kai diegiamos turistų poreikiams

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

tenkinti skirtų paslaugų priemonės. Pirmieji pokyčiai sužadina turistų dėmesį. Šios pastangos apima įvaizdžio formavimą ir jos priklauso nuo įgyvendintojų reklaminių sugebėjimų pritraukti turistus pirmam vizitui. Jeigu rėmimas buvo sėkmingas, turistai susidomi vietoje ir tuo pačiu, pokyčiai joje įgyja dar spartesnį tempą. Reaguodami į pirmųjų verslininkų sėkmę, turizmo verslu padeda užsiimti ir kiti.

Yra kuriama infrastruktūra, transporto tinklas. Pakinta žemės panaudojimo tikslai, kadangi vietovė užpildoma vis naujais turistus aptarnaujančiais patogumais. Kai pasiekiamas tam tikras taškas, planavimo kontrolės trūkumas sudaro sąlygas sociokultūrinės ir gamtinės aplinkos pokyčiams.

Mokslininkų Butler R., Miossec J. ir Turner R. K. turizmo plėtros teorijose suformuoti turizmo plėtros etapai turizmo plėtrą apibūdina kaip procesą, kuris inicijuoja fizinius pokyčius. Šie pokyčiai - turizmo plėtros proceso rodikliai. Kita vertus, siekdami identifikuoti fizinius pokyčius, vertiname plėtrą ir kaip santykinę tam tikro momento būseną. Turizmo plėtros teorijų palyginimas pateiktas 3 lentelėje.

3 lentelė

Turizmo plėtros teorijų palyginimas

	Miossec J.	Turner R. K.	Butler R.
Raidos etapų skaičius	5	3	6
Teorijos pobūdis	Fizinis - vadybinis	Fizinis	Vadybinis
Teorijos dalyviai	Kurortai, transportas, turistų elgsena, lankytinų regionų gyventojų ir keliautojų požiūriai	Lankytina vieta (regionas)	Lankytina vieta (regionas)

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis 7 ir 59 šaltiniais.

Turizmo plėtros teorijų formavimas buvo orientuotas tik į turistų tenkinimą. To pasekoje, buvo pamiršta svetingumo vadybos svarba, o buvo paisoma tik pelningų rodiklių. Šiuo metu viena iš svarbiausių turizmo plėtros problemų - kaip panaikinti arba sumažinti neigiamus aplinkos pokyčius. [14, 130].

Turizmo veikla nėra vien tik procesas, teikiantis ekonominę naudą, t.y. kuriamos darbo vietos, didinamos biudžeto įplaukos. Turizmo sistema orientuota į masinio turizmo plėtrą, reiškiasi ir neigiamu poveikiu aplinkai. Paslaugų sektoriuje didėjant pasaulinio masto problemoms iš kilo poreikis formuoti tolydžios plėtros koncepciją.

R. Hopenienė, A. Kamičaitytė (2004) straipsnyje „Tolydi turizmo plėtra: konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos“ pateikia tolydžios plėtros sampratą, apibrėžtą 1987 m. Jungtinių Tautų kongreso „Susirinkimo dėl aplinkos vystymo“ metų, paskelbus Brutland ataskaitą.

Remiantis šia ataskaita, „Tolydi plėtra – tai tokia plėtra, kuri apima ir patenkina dabartinius visuomenės poreikius, nesumažindama ateities kartų galimybių patenkinti savo būsimas reikmes“.

Turizmo veikla pirmiausia turi būti naudinga turistų traukos vietovėms ir vietinių gyventojų bendruomenėms, nekenksminga aplinkai bei tausoti vietos kultūrinį paveldą, o tai reiškia, kad šios veiklos plėtra turi būti vykdoma tolydžiai. Todėl bus trumpai apžvelgiama alternatyvios tolydaus turizmo formos, kurios pateiktos 4 lentelėje.

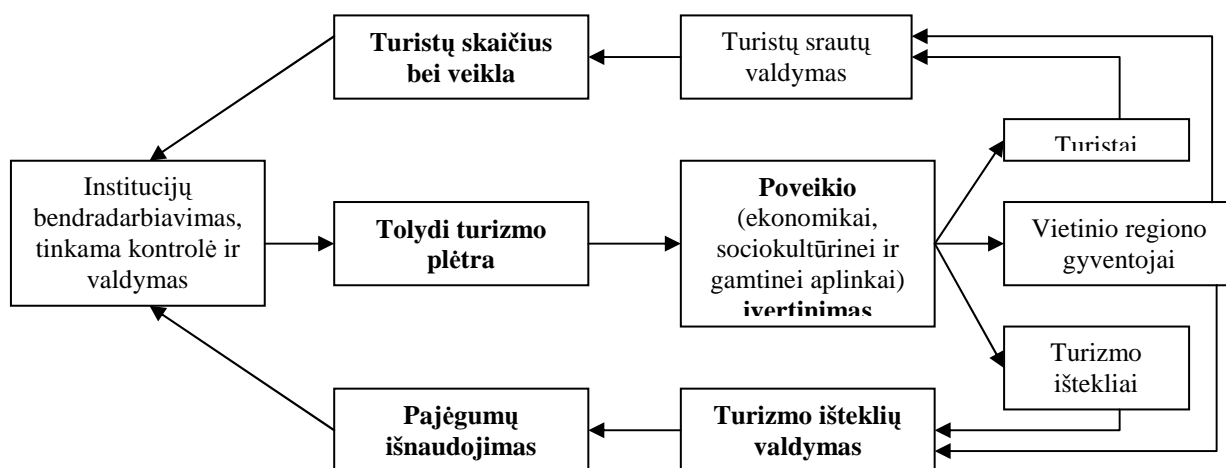
4 lentelė

Alternatyvios tolydaus turizmo formos

Turizmo forma	Apibūdinimas
Alternatyvusis turizmas	Sąlyginai mažų grupių kelionės į mažai lankomas vietas; tai alternatyva masiniam turizmui.
Ekoturizmas	Skirtas turistams, kurie jautrūs aplinkai ir kultūrai, ieško natūralių dalykų ir stengiasi juos išsaugoti.
Etiškasis turizmas	Suprantamas kaip visų turizmo sistemos dalyvių suvokiama būtinybė laikytis moralės ir etikos principų.
„Žalioji“ turizmas	Naudojami gamtai, „draugiški“, natūralūs produktai arba turistai renkasi „žaliąsias“ atostogas.
Atsakingasis turizmas	Atsakingi turistai žino lankomą vietą, galimybes ją apsaugoti ir pan.
Bendruomenei svarbus turizmas	Esmė – vietinių gyventojų dalyvavimas planuojant turizmo plėtrą, priimant tam tikrus sprendimus.
Tausojamasis turizmas	Tai visi išvardyti turizmo tipai.

Šaltinis: Grecevičius P., Armaitienė A., Jungevičienė O. (ir kt.) (2002), Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.

Įgyvendinant 3 lentelėje pateiktas formas, nereikėtų pamiršti, kad tolydi turizmo plėtra pasireiškia tuomet, kai atliekami veiksmai yra ekonomiškai įmanomi ir leistini, reikalingi ir perspektyvūs socialine bei ekologine prasme, pritaikyti ir integruoti vietos regionui. Šie teiginiai yra akcentuojami R. Sharpley (1997) tolydžios turizmo plėtros modelyje (5 pav.).

5 pav. Tolydžios turizmo plėtros modelis

Šaltinis: Sharpley R. J. (1997). Rural Tourism: An Introduction. Oxford.

Šiame modelyje pateikiami ryšiai, bendradarbiavimas ir kooperacija tarp turizmo sistemos dalių, taip pat turizmo poveikio ekonomikai, sociokultūrinei ir gamtinei aplinkai įvertinimas (tiek teigiamas, tiek neigiamas).

Kaip matome, tolydžios turizmo plėtros pagrindinis uždavinys – ne tik patenkinti turistų, vietinių gyventojų bei turizmo paslaugas teikiančių organizacijų poreikius, bet garantuoti darniai veikiančios turizmo infrastruktūros formavimąsi.

Infrastruktūra – tai gamybinių ir negamybinių ūkio šakų, aptarnaujančių visą reprodukcijos procesą ir sudarančių sąlygas šiam procesui vykti, kompleksas. Infrastruktūrą sudaro: transportas, ryšiai, švietimas, sveikatos apsauga ir pan. [13]. Turizmo infrastruktūra – įmonių, įstaigų ir tarnybų visuma, kurių veikla sudaro sąlygas pasiekti turistams pagrindinį kelionės tikslą [10, 84]. Turizmo infrastruktūra dažniausiai tenkina tiek vietos gyventojų, tiek turistų poreikius. Kiekvienam regionui būdinga adekvati infrastruktūra, skatinanti privataus verslo ir viso turizmo plėtrą.

Infrastruktūros stoka dažnai yra vienas pagrindinių turizmo plėtros stabdžių [10, 85]. Nurodomos tokios pagrindinės turizmo infrastruktūros problemos Lietuvoje (5 lent.).

5 lentelė

Probleminės Lietuvos turizmo infrastruktūros sritys

Probleminė sritis	Apibūdinimas
Turizmo agentūrų veikla	Nepakankamai išplėtotas turizmo agentūrų veikla atvykstamojo ir vietinio turizmo rinkose: tik 22 proc., visų turizmo ir kelionių agentūrų teikia atvykstamojo turizmo paslaugas ir 18,5 proc., - vietinio turizmo.
Apgyvandinimo įstaigų tinklas	Netenkina turistų apgyvendinimo įstaigų tinklas: trūksta vidutinės ir turistinės klasės viešbučių, kempingų, motelių, jaunimo nakvynių namų; žema apgyvendinimo paslaugų kokybė ir santykinai aukštos kainos.
Transporto sektorius	Nepakankamai išvystytas ir naudojamas turizmo reikmėms transporto sektorius: rekreacinėse vietovėse keliai yra blogos būklės arba neasfaltuoti; žema tarpmiestinio transporto kokybė; dėl prastos traukinių būklės ir paslaugų kokybės geležinkelio transportas daugiausiai naudojamas tranzitiniam NVS šalių piliečių turizmui; Klaipėdos oro uostas neturi šiuolaikinio keleivių terminalo, praktiškai nėra kruizinio ir jachtų turizmo; šalyje nėra išvystytas vidaus vandens transportas, nors jam yra palankios sąlygos.
Pramogų ir laisvalaikio infrastruktūra	Kūrimosi stadijos yra pramogų ir laisvalaikio paslaugų infrastruktūra. Pagrindinės turizmo atrakcijos Lietuvoje sudaro gamtinės ir kultūrinės priemonės. Kiek geriau išplėtotos sportinės pramogos. Tačiau kol kas nepakanka golfo laukų, dviračių takų ir kitų pramogų (boulingas, biliardas), beveik neišnaudotas Lietuvos muzikos ir teatro potencialas.
Maitinimo įstaigos	Maitinimo įstaigose patiekalų kokybės ir ypač lankytojų aptarnavimo kultūros problema yra opi.

Šaltinis: Damulienė A. (2004), Lietuvos turizmo infrastruktūra. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 26., p. 86-87. Kaunas: VDU

V. Navickas ir A. Malakauskaitė (2007) kiek kitaip grupuoja esmines problemines sritis, kurios trukdo Lietuvai išnaudoti geografinės padėties, gamtinės ir kultūrinės aplinkos formuojamus privalumus bei mažina Lietuvos turistinį patrauklumą, joms priskirdami:

- turizmo infrastruktūra;
- turizmo informacijos sklaida ir marketingas;
- turizmo ir susijusių paslaugų pasiūla bei kokybė.

Visos šios išvardytos sritys tarpusavyje yra glaudžiai susietos. Turizmo ir susijusių paslaugų pasiūla bei kokybė yra itin svarbi, nes charakterizuoja šių paslaugų sektoriaus plėtros laipsnį –

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

unikalų ekspozicijų, festivalių, renginių ir reginių įvairovę bei meninį lygį. Su pastarąja problema glaudžiai siejasi turizmo informacijos sklaida ir marketingas.

1.3.2 Turizmo plėtros vertinimo aspektai

Turizmo plėtrą galima vertinti įvairiais aspektais - fiziniais, socialiniais, teisiniais, nacionaliniais, regioniniais ir pan. Vertinant turizmo plėtrą būtina atsižvelgti ir į aplinką. Aplinka - tai erdvė, kurioje gyvena, dirba, ilsisi žmonės. Ją galima pavadinti kaip žmonijos egzistavimo sfera, susidedančia iš gamtos ir socialinių elementų. Sėkmingas turizmo organizavimas neįmanomas be itin gero aplinkos pažinimo, jos kiekybinių ir kokybinių charakteristikų įvertinimo [43]. Organizuojant turizmą svarbu atsižvelgti į šias aplinkos rūšis:

- Gamtinė aplinka (klimatas ir mikroklimatas, žemutinis atmosferos sluoksnis, rekreaciniai vandenys, rekreacinė flora, atraktyvi fauna, reljefas);
- Kultūrinė aplinka (urbanistikos paveldo vertybės, tradicijos ir liaudies amatai, meninės kultūros vertybės, mokslo vertybės, archeologijos vertybės techninės kūrybos vertybės);
- Socialinė aplinka (sociodemografiniai veiksniai, sveikatos saugumas, aplinkos saugumas, subkultūriniai dariniai, teisiniai veiksniai ir turto saugumas, svetingumas);
- Teisinė aplinka (LR Konstitucija, LR Teisė (civilinė, darbo, agrarinė, finansų, ekologinė, civilinio proceso), LR Turizmo įstatymas (poįstatyminiai aktai, nutarimai, įsakymai), ES ir kitų pasaulio šalių turizmo įstatyminė bazė);
- Geopolitinė aplinka.

Pasaulinė turizmo organizacija (PTO) rekomenduoja turizmo plėtrą vertinti trimis pagrindiniais tipais (6 lentelė):

1. ekonominiu;
2. socialiniu-ekonominiu;
3. teritoriniu.

Turizmo plėtrą vertinant remiantis Inskeep E. ekonominiu požiūriu naudojami du pagrindiniai metodai, kuriais vadovaujantis galima apskaičiuoti išlaidas, susijusias su poilsiu ir turizmu, bei ekonominį poveikį:

1. Turizmo sektoriaus „satelitų“ ataskaitos,
2. Lankytojų apklausos/duomenų įvesties-išvesties metodas.

Pirmasis metodas dažniausiai taikomas, norint įvertinti turizmo indėlį valstybinei ir nacionalinei ekonomikai. Siekiant išsiaiškinti su turizmu susijusias išlaidas bei ekonominį poveikį atskiriems sektoriams arba vietiniams regionams, dažniausiai atliekamos apklausos. Lankytojų apklausose atsispindi duomenys apie išlaidas, kurie leidžia nustatyti turistų srauto aktyvumą. „Satelitų“

ataskaitos. Naudojantis turizmo sektoriuje dalyvaujančių mažesnių, sudėtinių vienetų ataskaitomis reorganizuojama nacionalinė statistikos apskaitos sistema ir tai leidžia nustatyti turizmo indėlį valstybinei ar nacionalinei ekonomikai. Tokių ataskaitų privalumas yra tai, kad jose vadovaujama egzistuojančiais ekonominiais duomenimis, o turizmas įtraukiamas į bendrą apskaitos sistemą. Tačiau metodo trūkumas yra, kad informacija renkama nepastoviai ir ji pateikiama ne pilna [20].

6 lentelė

Turizmo plėtros vertinimas

Rodiklių tipai	Rodikliai	Kriterijai
Ekonominiai	Turizmo indėlis į šalies ar regiono BVP Turizmo indėlis į vidinį šalies, regiono paslaugų ir prekių suvartojimą	Atsižvelgiant į įmonių, kurios tiesiogiai ir netiesiogiai susijusios su turizmo veikla
	Turizmo indėlis į tarpinį šalies, regiono paslaugų ir prekių suvartojimą	-
	Vietinių turizmo paslaugų ir prekių suvartojimas	Atsižvelgiant į vietinio turizmo intensyvumą
	Atvykstamojo ir išvykstamojo turizmo prekių ir paslaugų suvartojimas Fiksuoto turizmo sektoriaus kapitalas	Atsižvelgiant į atvykstamojo ir išvykstamojo turizmo intensyvumą Atsižvelgiant į privačių ir valstybinių investicijų mastą.
	Vidutinės užsienio turistų išlaidos vienai dienai	Sezono ir ne sezono metu
	Turistų išlaidos apgyvendinimo sektoriuje	Sezono ir ne sezono metu Atsižvelgiant į apgyvendinimo sąlygas, teikiamų paslaugų įvairovę
Socialiniai-ekonominiai	Užimtumas pagrindiniame ir gretutiniame turizmo sektoriuose	Atsižvelgiant į veiklos rūšis, darbuotojų amžių, lytį ir kvalifikaciją
	Turistų skaičius lankomose teritorijose	Atsižvelgiant į vyraujančią turistų tipą ir jų poreikius
Teritoriniai	Rekreacijos ir turizmo infrastruktūros objektų skaičius	Atsižvelgiant į išsidėstymą miesto teritorijoje, kaimo teritorijoje, prie vandens telkinių ir saugomose teritorijose

Šaltinis: Tourism Market Trends: World Overview Tourism Topics. Printed by the World Tourism Organization 2001.

Turizmo plėtrą vertinant remiantis Inskeep E. ekonominiu požiūriu naudojami du pagrindiniai metodai, kuriais vadovaujantis galima apskaičiuoti išlaidas, susijusias su poilsiu ir turizmu, bei ekonominį poveikį:

3. Turizmo sektoriaus „satelitų“ ataskaitos,
4. Lankytojų apklausos/duomenų įvesties-išvesties metodas.

Pirmasis metodas dažniausiai taikomas, norint įvertinti turizmo indėlį valstybinei ir nacionalinei ekonomikai. Siekiant išsiaiškinti su turizmu susijusias išlaidas bei ekonominį poveikį atskiriems sektoriams arba vietiniams regionams, dažniausiai atliekamos apklausos. Lankytojų apklausose atsispindi duomenys apie išlaidas, kurie leidžia nustatyti turistų srauto aktyvumą. „Satelitų“ ataskaitos. Naudojantis turizmo sektoriuje dalyvaujančių mažesnių, sudėtinių vienetų ataskaitomis reorganizuojama nacionalinė statistikos apskaitos sistema ir tai leidžia nustatyti turizmo indėlį

valstybinei ar nacionalinei ekonomikai. Tokių ataskaitų privalumas yra tai, kad jose vadovaujamosi egzistuojančiais ekonominiais duomenimis, o turizmas įtraukiamas į bendrą apskaitos sistemą. Tačiau metodo trūkumas yra, kad informacija renkama nepastoviai ir ji pateikiama ne pilna [20].

Lankytojų apklausos/duomenų įvesties-išvesties metodas. Šis modelis taip pat naudojamas įvertinti turizmo plėtrai. Tai tiesioginė turistų apklausa, kuri leidžia apskaičiuoti jų išlaidas. Šis metodas dažniau taikomas, kai norima įvertinti konkrečių veikslių poveikį vietinei ekonomikai (pvz. kokį poveikį ekonomikai turi naujai pastatytas pramogų centras, kuris pritraukia į regioną 10000 lankytojų). Tuo tarpu „satelitų“ ataskaitos atkleidžia ne tiek turizmo verslo „poveikį“, kiek jo svarbą bei reikšmę regionui.

Svarbiausi šio metodo rodikliai apskaičiuojami pagal lygtį: turistų išlaidos = lankytojų skaičius * vidutinės vieno lankytojo išlaidos, ekonominis poveikis = lankytojų skaičius * vidinės vieno lankytojo išlaidos regiono koeficientas.

- Ekonominis plėtros poveikis gali būtų apskaičiuojamas pagal išlaidas, prekybos apimtį, pajamas, pridėtinę vertę, maito mokesčius ir gyventojų užimtumą.
- Lankytojų skaičiaus nustatymas reikalauja tiksliai apibrėžti turisto statusą ir aiškiai apibrėžti, kas yra laikoma turizmu. Turistais dažniausiai laikomi lankytojai, kurie į konkretų regioną atvyksta iš svetur. Norint objektyviau įvertinti turistinę veiklą bei išlaidas, turistus gana dažnai reikia suskirstyti į atskiras grupes. Lankytojų skaičius apskaičiuojamas, vadovaujantis skirtingais informacijos šaltiniais, įskaitant ir apklausas, bei skirtingais lankytojų skaičiavimo metodais.
- Vidutinės lankytojų kelionės išlaidos gali būti apskaičiuojamos apklausiant į tam tikrą vietą atvykusius ekskursijos dalyvius arba apklausiant turistus po paskutinės kelionės. Kadangi išlaidos labai skiriasi, priklausomai nuo kelionių rūšies, rekomenduojama tokias apklausas klasifikuoti.
- Koeficientai gali būti taikomi, norint išlaidas paversti į pajamas, o taip pat nustatyti ir antrinių turistų išlaidų ekonominį poveikį. Koeficientai gali būti labai įvairūs (pvz. prekybos apimties, pajamų ir užimtumo koeficientai, bendri ir specifinio sektoriaus koeficientai).

Aukščiau pateiktoje lygtyje (turistų išlaidos = lankytojų skaičius * vidutinės vieno lankytojo išlaidos, ekonominis poveikis = lankytojų skaičius * vidinės vieno lankytojo išlaidos regiono koeficientas) randame tris rodiklius, kurie yra labai svarbūs, įvertinant ekonominį turizmo plėtros poveikį:

- lankytojų skaičius ir charakteristika;
- vidutinės vieno lankytojo išlaidos;
- konkretaus analizuojamo regiono koeficientas.

Šie duomenys yra išvardinti pagal jų svarbą. Neįmanoma įvertinti ekonominio poveikio neatsižvelgiant į regioną aplankančių turistų srautus ir jų charakteristiką. Taip pat būtina įvertinti vidutinį socialinį sluoksnį atstovaujančių turistų išlaidas. Koeficientai yra mažiausiai svarbūs iš šių trijų rodiklių. Jie reikalingi tik tuomet kai vertinamas ir šalutinis turizmo ekonominis poveikis. Įvesties - išvesties analizės metodas rodo, kad turizmo industrijoje vykstantys pokyčiai -veiklos augimas, sąstingis ar blogėjimas - veikia tiesiogiai ir netiesiogiai su turizmu susijusias veiklos sritis, tai sąlygoja viso ekonominio proceso svyravimus. Taigi, jeigu turizmo sektorius plėtosis, tobulės ir tuo pačiu pritrauks vis didesnes pajamas, tai ir viso regiono ar šalies ekonomika augs bei plėsis, susidarys sąlygos formuotis naujoms veiklos sritims. Remiantis šiuo metodu galima teigti, kad turizmo sektoriaus plėtra neįtakoja visiškai jokių neigiamų procesų atsiradimo, o ekonomikos augimą grindžia padidėjusia apyvarta turizmo sektoriuje. Augimas matuojamas pagal tiesioginį produkcijos apimčių padidėjimą turizmo sektoriuje ir turizmo sektorių aptarnaujančiose sferose. Įvesties- išvesties metodo pagrindu galima teigti, kad resursai, tokia kaip darbo jėga, žemė, kapitalas laisvai „keliauja“ į turizmo ir su juo susijusias industrijas. Taip pat galima daryti prielaidą, kad tie resursai nepanaudojami kitų industrijų sąskaita, todėl matome, kad šis metodas apskaičiuoja tikrai teigiamą įtaką ekonomikai ir ignoruoja neigiamos įtakos rezultatus. Svarbu pabrėžti, kad realioje situacijoje neigiami padariniai ekonomikai gali būti tokie pat dideli kaip ir teigiami, ar net didesni už teigimus padarinius.

Pasak Stabler'io M. J. [51] vienas optimaliausių turizmo plėtros vertinimo metodu laikomas - pusiausvyros metodas. Šis metodas turizmo plėtros vertinimui siūlo panaudoti įvairius kintamuosius (pvz. produkcijos dydį, importą, eksportą, mokesčius, darbingumo lygį), kurie leis optimaliau vertinti rinkoje vykstančių pokyčių poveikį visai ekonomikos sistemai. Vartotojai turi visišką teisę pasirinkti, kokias prekes ar paslaugas įsigyti. Todėl jei vartotojai bus linkę labiau vartoti vienos srities produktus, tai kitos veiklos sektoriai patirs nuostolį. Taip yra dėl riboto vartotojų biudžeto. Resursai rinkoje taip pat riboti, jeigu didesnė resursų dalis atiteks vienai veiklos sričiai, tai kitos veiklos patirs resursų trūkumą ir jų produkcija sumažės. Sprendimo variantai yra įvairūs - mokesčių didinimas, valiutų kurso reguliavimas, tačiau vadovaujantis šiuo metodu negalima įvertinti visų ekonomikoje vykstančių pasikeitimų. Nepaisant to pastaruoju metu išaugo pusiausvyros metodo panaudojimas bei tobulinimas. Pusiausvyros modeliai gali būti:

- paprasti, apimantys vos kelis sektorius bei ryšį tarp jų;
- sudėtingi ir detalūs;
- statiški, analizuojantys procesus konkrečiame laikotarpyje;
- dinamiški, analizuojantys pokyčius tam tikro ilgalaikio periodo rėmuose.

Turizmas yra ypatingas sektorius, kurio įtaka ekonomikai vis dažniau analizuojama pusiausvyros metodu, naudojant įvairius kintamuosius. Dėl to turizmo sektorius, stipriai veikiantis

kitas veiklos sritis, negali savo politikos organizuoti be išorinių reguliavimo priemonių, kurias nustato valdžios institucijos, besistengiančios kiek įmanoma optimaliau subalansuoti viso šalies ekonomikos plėtrą [50].

Turizmo plėtrą sąlygoja įvairūs išorinėje aplinkoje vykstantys pokyčiai (pvz. oro transporto kokybės pagerėjimas, mokesčių sumažėjimas regione, specialūs pritraukimo renginiai ar įvykiai: festivaliai, šventės, mugės, sporto renginiai, koncertai ir kt.). Labai svarbu paminėti, kad šie faktoriai sąlygoja ne tik turizmo sektoriaus plėtrą, bet ir viso regiono ar šalies ekonomikos vystymą, nes į pokyčių grandinę įjungiamos net ir tiesiogiai su turizmu nesusijusios įmonės ar net atskiri sektoriai [20].

Senajo pobūdžio turizmo plėtros vertinimo metodai identifikuoja turizmo sektoriaus plėtros tikrai grynąją ir tiesioginę naudą ekonomikai. Šie metodai remiasi tik prielaidomis, nepilnai atskleidžia ekonomikos procesų esmę bei pobūdį, ir dažnai pateikia neteisingus rezultatus. Beveik visais atvejais ekonomikos pokyčiai, atsirandantys dėl investicijų, gautų veiklos rezultatų, pridėtinės vertės, turėtų būti vertinami ne tik pagal grynąją naudos vertę, bet ir pagal netiesioginių procesų plėtros tendencijas. Senajo pobūdžio metodai pateikia tokius rezultatus, kuriuos yra pavojinga naudoti politikos formavimo ir vertinimo procesuose. Ekonomiką formuoja visų veiklos sričių rezultatų visuma, kurioje kiekviena iš veiklos sričių tiesiogiai ar netiesiogiai yra susijusios ir įtakoja viena kitos rezultatus. Dėl to svarbu atrasti visos šios vieningos sistemos pusiausvyros analizės metodą, nurodantį ne tik atskiros ūkio šakos teigiamą įtaką bendrai ekonomikai, bet ir neigiamus padarinius. Pagrindinis turizmo plėtros vertinimo tikslas - kaip organizuoti ekonomikos politiką, kad būtų surastas optimaliausias veiklos plėtros variantas. Tai, kad vienas veiklos sektorius daro poveikį kitoms veiklos sritims įrodo:

- jeigu viena veiklos sritis sukaupia kuo daugiau resursų, tuomet jų gali nebelikti kitai veiklos sferai;
- kai vartotojai išleidžia daugiau pinigų naujiems produktams ar paslaugoms, jie sumažina išlaidas kitoms prekėms ir paslaugoms;
- padidėjus turistų srautams gali kilti valiutos kursas, tai gali neigiamai įtakoti regiono ar šalies prekybos politiką.

Svarbu pažymėti, kad kai atsiranda pasikeitimai turizmo sektoriuje, pirmiausia tai įtakoja visos ekonominės veiklos bruožus bei vystymosi tendencijos, tiesioginės įtakos galime net nepastebėti. Žymūs pasikeitimai ekonomikoje atsiranda tada, kai resursai iš neproduktyvios industrijos srities bus pervesti į produktyvią [5, 43].

Daugumoje šalių visuomet yra tam tikras procentas bedarbių, kai rinkoje panaudojama ne visa turima darbo jėga. Nuolat didėjantis turizmo sektoriaus produktyvumas gali sukurti naujas veiklos sritis arba praplėsti jau egzistuojančias, taip sukuriant naujas darbo vietas ir mažinant

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

nedarbingumą. Tačiau tuo pačiu naujų darbo vietų atsiradimas didina išlaidas darbo užmokesčiui ir mokesčiams. Naujų veiklos sričių kūrimas reikalauja patyrusių darbuotojų ir tai gali skatinti darbuotojų perėjimą iš vienos darbo vietos į kitą. To pasekoje kažkurios veiklos sritys gali pajusti profesionalių darbuotojų trūkumą, o tai mažins pastarųjų įmonių produktyvumą ir paveiks ekonomiką. Šie faktai rodo, kad įvesties-išvesties metodas nėra efektyvus, stengiantis optimaliai įvertinti kaip bendra šalies ekonomika reaguos į pokyčius, atsirandančius vienoje veiklos srityje.

Galima daryti išvadą, kad tik kelių modelių sintezės panaudojimas gali duoti efektyvių rezultatų sudėtingame turizmo plėtros vertinimo procese.

7 lentelė

Turizmo plėtros poveikis atskiroms sritims

Ekonomikai	Gamtinei aplinkai	Socialinei kultūrinei aplinkai
Bendro vidaus produkto augimas	Natūralių išteklių išsaugojimas, tvarkymas ir priežiūra	Pajamos iš turizmo pagerina vietos gyventojų gyvenimo kokybę
Užsienio valiutų įplaukos	Natūralių vietovių išsaugojimas, kuriant draustinius, regioninius, nacionalinius parkus	Padedą išsaugoti vietovės kultūrinį paveldą
Įplaukų į šalies biudžetą augimas	Vertinama aplinkos kokybė, ji saugoma ir siekiama mažinti urbanizacijos procesą.	Skatinama domėtis savo ir kitų tautų kultūra, papročiais ar pasikeisti kultūrinėmis vertybėmis.
Naujų darbo vietų sukūrimas, užimtumo didėjimas ir nedarbo mažinimas	Skiriama daugiau lėšų unikalaus kraštovaizdžio išsaugojimui.	Skatinamas specialiųjų interesų turizmo formų vystymasis (kultūrinis, ekologinis, kaimo turizmas, agroturizmas).

Šaltinis: Stabler M. J. *Tourism and Sustainability Principles to Practice*. Wallingford, 1997 ir McKercher R. *The Unrecognized threat: can Tourism Survive „Sustainability“?* *Tourism Management*, 14, April. New York, 1993.

Taigi galima teigti, kad turizmas neišvengiamai veikia ekonominę, gamtinę ir sociokultūrinę regiono aplinką ir būtent dėl šio turizmo plėtros poveikio visoms išvardintoms sritims svarbu vadovautis tolydžios plėtros principais. Laikantis šių principų, turizmo plėtra regionui gali būti ekonomiškai naudinga, kartu tausojanti gamtinius išteklius ir išsaugant vietos identitetą, unikalias vietas.

1.3.3 Turizmo vaidmuo ekonomikos augimui

Turizmas kaip ekonomikos šaka sėkmingai veikia ir vystosi, kai yra užtikrintos mažiausiai dvi sąlygos: laisvalaikis ir pakankami finansiniai ištekliai jo organizavimui. Pastovi laiko didėjimo tendencija yra palanki tolesnio turizmo plėtojimo prielaida, tačiau tam turi būti užtikrintas pakankamai aukštas gerovės lygis.

Didelė turizmo šakos priklausomybė nuo bendros ekonominės padėties pastebėta jau antrajame ir trečiajame XX a. dešimtmetyje.

Penktajame ir šeštajame XX a. dešimtmetyje, kai turizmo paklausos augimo tempai buvo gana aukšti, buvo prieita prie išvados, kad turizmą itin mažai įtakoja kriziniai ekonomikos ir plėtros reiškiniai. Aukšti augimo tempai ir sąlyginis turizmo atsparumas konjunktūriniam to periodo svyravimams gali būti paaiškinti tuo, kad 5 – 6 dešimtmetyje dėl materialinės gerovės ir gana aukštos perkamosios galios įvyko itin svarbus turizmo struktūrinis persitvarkymas: susiformavo masinis turizmas, turistinė kelionė nebebuvo išrinktųjų privilegija, o tapo normalaus gyvenimo dalimi.

1966 – 1967 m., o ypač 1973 – 1975 m., 1981 – 1982 m. ekonominės krizės paneigė prielaidą, kad turizmas nepriklauso nuo bendros ekonominės situacijos. Kai 1976 m. kylant ekonomikai padidėjo gamybos apimtys, bendras nacionalinis produktas išaugo 5,5 proc., turizmo paklausoje ėmė ryškėti nuosmukio tendencija. Nakvynių skaičius VFR sumažėjo 1 proc., 2,9 proc. sumažėjo turizmo intensyvumas. Tik 1977 – 1978 m., kai ekonominio augimo tempai tapo dar didesni, paklausa turizmo rinkoje atsigavo. G. Bleile pastebėjo: „jeigu ekonominės depresijos metu eilinio vartotojo pajamos auga, o prie to prisideda profesinės sąjungos ir socialinio aprūpinimo sistema, galima priimti prielaidą, kad paklausa turizmo rinkoje bus pakankamai stabili...“ Vakarų Europos mokslininkai, tyrę turizmo priklausomybę nuo bendros ekonominės situacijos, pažymi, kad ekonominės krizės turizmą veikia mažiau nei kitas, į ilgalaikio naudojimo prekes orientuotas ūkio šakas. Dalinai tai galima paaiškinti ir tuo, kad turizmas iš prabangos paslaugų transformavosi į būtiną elementarų masinio vartojimo poreikį.

Sąlyginis turizmo atsparumas bendros ekonominės situacijos pasikeitimas yra sąlygotas turizmo paslaugų paklausos elastingumo. Krizės metu vyksta paklausos persiorientavimas nuo brangių turizmo formų prie pigesnių, kartu užkertant kelią giliai depresijai turizme [17, 185].

Turizmo industrijos plėtra turi didelę reikšmę visam ekonomikos augimui. Tai susiję su:

- Turizmo svarba kuriant nacionalines pajamas ir vidaus produktą;
- Turizmo poveikis šalies užsienio prekybos balansui;
- Darbo vietų kūrimu ir bendru žmonių užimtumo skatinimu;
- Turizmo poveikis regioninei plėtrai.

Turizmo indėlis kuriant nacionalines pajamas ir vidaus produktą, palyginti 2001 m. su 2007 metais turizmo veikla bendrame pasaulio vidaus produkte išaugo nuo 6 proc. iki 11 proc. Europos Sąjungoje turizmo veikla 2007 m. sudarė 5 proc. nuo jo vidaus produkto.

Pasaulio turizmo pajamos, palyginti 2007 m. su 2008 metais padidėjo 4,5 proc. ir sudarė 476 mlrd. JAV dolerių, arba 1,804 trilijonų litų. Prognozuojama, kad per artimiausių 10 metų pajamos iš turizmo padidės maždaug tris kartus.

Pagal pajamas turizmo verslo pasaulyje pirmauja JAV: 2007 m. jos sudarė 73,8 mlrd. JAV dolerių, ir 2008 m. padidėjo 11,9 proc.

Lietuvoje, pajamos iš atvykstamojo turizmo pagal bendrą vidaus produktą, palyginti 2004 m. su 2007 metais išaugo nuo 4,4 iki 5,6 proc, tačiau 2008 metais pastebimai mažėjo iki 4,8 proc.

Nagrinėjant turizmo indėlį į užsienio prekybos balansą, galima teigti, kad turizmas šiuo metu yra pagrindinis eksporto būdas pasaulyje. 2007 m. pajamos gautos iš turizmo, palyginti su bendromis pasaulio eksporto pajamomis, sudarė 13 proc. Europos Sąjungoje jų lygis siekė 5 proc. nuo visos užsienio prekybos. Lietuvoje pajamos, gautos iš atvykstamojo turizmo bendrame šalies eksporte, palyginti 2004 ir 2007 m., išaugo nuo 10,5 proc. iki 14 proc., bet 2008 m. sumažėjo iki 8 proc. Taigi, kaip matome, eksporto pajamos iš atvykstamojo turizmo turi svarbią reikšmę Lietuvos ekonomikai.

Turizmas dažnai vadinamas „nematomu“ eksportu. Šios šakos ypatumas yra tas, kad turizmo paslaugos ir prekės, gaminamos eksportui – neišvežamos iš šalies, vartotojas pats įveikia atstumą, skiriantį jį nuo dominuojančios prekės. Turizmas numato ne tik eksportą, bet ir prekių bei paslaugų importą.

Pirmuoju atveju kalbama apie aktyvų tos šalies turizmą, antru atveju kalbama apie pasyvų turizmą. Skirtumas kainų turistinių prekių ir paslaugų, realizuotų priimančioje šalyje, ir kainos turistinių prekių ir paslaugų, realizuotų tos šalies piliečių užsienyje, t.y. kainų skirtumas tarp atvykstamojo ir išvykstamojo turizmo, vadinamos tos šalies turistiniu balansu.

Nagrinėjant aktyvųjį turizmą, pavyzdžiui, Šveicarijos turistinis balansas turi tradiciškai aktyvų saldo, o prekybos balansas, atvirkščiai – neigiamą saldo. Šveicarijos eksporte turizmas pagal pelną duodančius šaltinius užima trečią vietą.

Austrija, kaip ir Šveicarija, turi neigiamą saldo. Turizmo vaidmuo šioje šalyje pagal gaunamas pajamas iš eksporto dar reikšmingesnis.

Ir Austrijoje, ir Šveicarijoje aktyvaus turizmo prevencinį plėtojimąsi sąlygoja šios aplinkybės:

- Natūralios gamtinės prielaidos turizmui plėtotis;
- Išvystyta bendra ir turistinė infrastruktūra;
- Ekonominis ir politinis stabilumas;
- Savų žaliavų ir kūrenimo resursų nebuvimas;
- Prekybos balanso deficitas.

Kaip pasyvaus turizmo pavyzdys bus nagrinėjamas Vokietijos turizmo balanso struktūra. Priešingai nei Austrija ir Šveicarija, Vokietija turi teigiamą prekybos balanso saldo. Pajamos, gaunamos už eksportuojamas prekes, daug didesnės nei turizmo išlaidos. Taigi Vokietijoje pasyvaus turizmo dominavimas derinasi su prekybos balanso deficito nebuvimu ir mažesne priklausomybe nuo žaliavų importo.

Nacionalinio turistinio balanso plėtojimosi dinamika gali būti vienas iš tos šalies gyventojų gerovės lygio ir ekonomikos vystymosi indikatorių.

Aktyvus turistinis balansas su pajamų prieš turizmo išlaidas dominavimu formuojasi, kaip buvo minėta anksčiau, dėl šių socialinių ir ekonominių veiksnių:

- Palankios gamtinės prielaidos ir išplėtotą turizmo infrastruktūrą;
- Politinis stabilumas;
- Prekybos eksporto deficitas;
- Didelė nacionalinės ekonomikos priklausomybė nuo žaliavų importo ir prekių.

Pasyvusis turistinis balansas rodo, kad nacionalinės pramonės plėtojimosi lygis aukštas, šalies prekybos balansas turi teigiamą saldo ir pajamų, tenkančių vienam šalies gyventojui, lygis aukštas.

Nagrinėjant naujų darbo vietų turizme kūrimą, 2007 m. pasaulio turizmo industrijoje dirbo 212 mln. žmonių arba 8 proc. nuo visų pasaulio dirbančiųjų. Pagal Pasaulio turizmo organizacijos prognozes 2013 m. turizmas bus didžiausia pasaulio industrijos šaka, sukurianti kasmet apie 5,5 mln. darbo vietų. Europos Sąjungoje turizmo industrija 2007 m. sukūrė 24 mln. darbo vietų. Lietuvoje turistus aptarnaujančių darbuotojų, palyginti 2005 m. su 2008 metais, padaugėjo nuo 851 iki 1132 žmonių.

Darbo vietų skaičių turizme sąlygoja šie ypatumai:

- Sezoniškumas;
- Didelė dalis dirba ne visą darbo dieną;
- Daug nekvalifikuoto fizinio darbo;
- Ribotas darbo vietų turizme automatizavimas (ypač viešbučių ir restoranų ūkyje).

Sezoninis darbas turizme yra ir pozityvus, ir negatyvus. Viena vertus, darbo laikas pasiskirsto netolygiai (viršvalandžiai sezono metu ir nepakankamas krūvis ne sezono metu), dėl to daug žmonių nevisiškai užimti ir vyksta natūrali kadru kaita. Kita vertus, dėl turizmo sezoniškumo galima derinti daugiaprofilinį darbą, t.y. kai tas pats darbuotojas atlieka įvairų darbą, pagal sezono ypatumus. Be to, sezoninis darbas daugeliui gyventojų tampa papildomu pajamų šaltiniu.

Turizmas įgyja vis didesnę reikšmę skatinant atsilikusių regionų plėtrą. Turistinių įmonių sukūrimas tolimuose, mažai apgyvendintuose ir industriškai silpnai išvystytuose regionuose dažnai naikina tokias negatyvias progreso pasekmes, kaip gyventojų migracija į miestus, apdirbamų žemės ūkio naudmenų sumažėjimas, kaimo tradicinio gyvenimo būdo naikinimas.

Pavyzdžiui, Šveicarijoje daugiau nei 50 proc. viešbučių ūkio turimų apgyvendinimo vietų yra kalnų rajonuose. Vokietijoje Šlezvig – Golšteino žemė, pati mažiausia pagal teritoriją ir turinti mažiau išvystytą pramonę, tačiau turistus vilioja savo paplūdimiais ir kaimo gamtovaizdžiais ir pritraukia daugiau turistų nei Hamburgas, Bremenas ir Saaras kartu.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Galima teigti, kad Lietuvoje vis daugiau dėmesio skiriama turizmo plėtrai, kuris savo ruožtu gali pagerinti šalies atsilikusių regionų ekonomiką, praplėsti kaimo bendruomenių galimybes vystant kaimo turizmą, bei organizuojant aktyvų turizmą.

2. RADVILIŠKIO RAJONO TURIZMO SEKTORIAUS ANALIZĖ

2.1 Lietuvos turizmo rinkos apžvalga ir vystymosi tendencijos

Lietuva, kaip naujas tarptautinio turizmo regionas, formuojasi Vidurio Europos ir pietryčių Baltijos jūros šalių geografinėje ir ekonominėje erdvėje, esančioje geografiniu požiūriu strateginėje vietoje. Lietuvą kertantys tarptautiniai transporto srautai bei didžiulės artimos turizmo rinkos yra svarbūs veiksniai tarptautinio turizmo vystymui. Lietuvai, siekiančiai užtvirtinti stabilų tarptautinį bendradarbiavimą, kurti naujas darbo vietas, skatinti šalies infrastruktūros ir atskirų regionų ekonomikos augimą, pritraukti potencialius užsienio investuotojus, turizmo vystymas gali tapti būtina ir esmine šių tikslų pasiekimo sąlyga [40].

2006 metai paskutiniai kai buvo vykdoma Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta Nacionalinė turizmo plėtros 2004-2006 m. programa. Tai trečioji turizmo planavimo programa, kuri rengiama kas keturi metai, vadovaujantis Turizmo įstatymu. Įgyvendinamoje turizmo plėtros programoje buvo išskirti trys pagrindiniai tikslai ir jų įgyvendinimui numatytos tikslinės priemonės, tai:

- Racionalios turizmo išteklių planavimo ir valdymo sistemos kūrimas: pagerinti turizmo plėtros planavimą ir administravimą, ugdyti žmonių gebėjimus turizmo sektoriuje.
- Viešosios turizmo infrastruktūros plėtojimas: kultūrinio ir kito pažintinio turizmo infrastruktūrai, jūrinio ir vidaus vandenių turizmo infrastruktūrai, aktyvaus poilsio turizmo infrastruktūrai, kurortų viešajai infrastruktūrai, kaimo turizmui.
- Šalies turizmo įvaizdžio formavimas ir galimybių pristatymas užsienio ir vidaus turizmo rinkose: Lietuvos įvaizdžiui, nacionalinės turizmo informacijos sistemos galimybės.

Vertinant įvardintų tikslų įgyvendinimo rezultatus šis Lietuvos turizmo plėtros periodas (2004 - 2006 m.) buvo sėkmingas ir produktyvus.

Viena pagrindinių turizmo augimo prielaidų - turizmo infrastruktūros plėtojimas. Todėl bendras strateginis Lietuvos turizmo plėtros iki 2015 metų tikslas yra „...šiuolaikinės, atitinkančios pasaulio ir Europos kokybinius reikalavimus, turizmo infrastruktūros, leidžiančios kurti ir pateikti į tarptautinę turizmo rinką kokybiškus ir konkurencingus turistinius produktus, užtikrinančius pastovų vietinių ir atvykstančiųjų turistinių srautų didėjimą, bei pasiekti turizmo dalies bendrame vidaus produkte ES vidurkį (8 proc.) sukūrimas“ [10].

P. Grecevičius Lietuvoje išskiria tokias pagrindines turizmo infrastruktūros dalis [17, 99]:

- apgyvendinimo paslaugos,
- maitinimo paslaugos,

- transporto paslaugos,
- kelionių organizavimo ir pardavimo paslaugos,
- informacijos teikimo ir laisvalaikio organizavimo paslaugos.

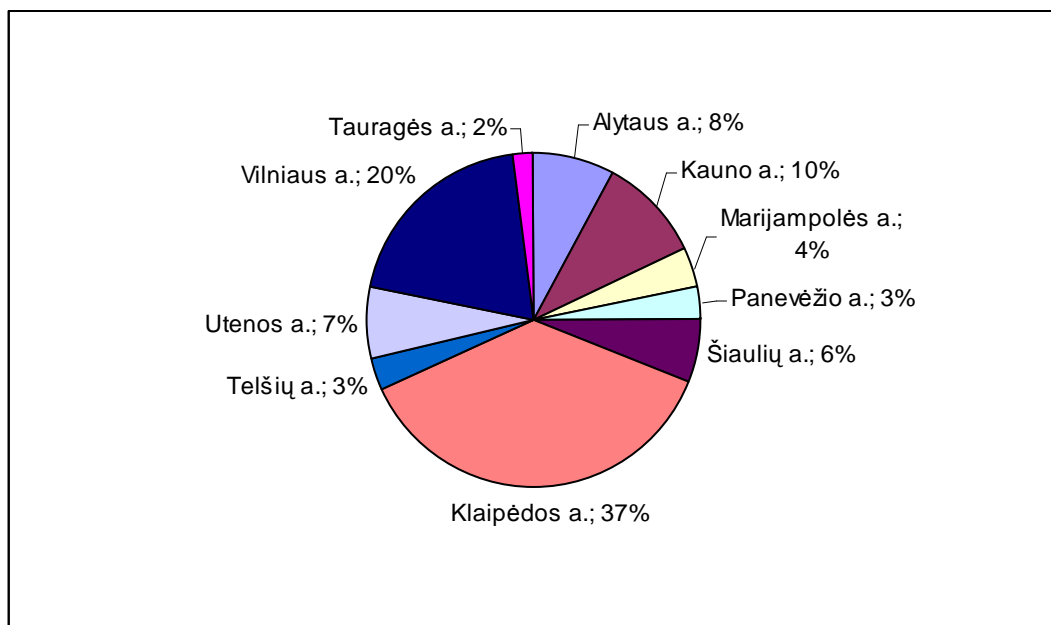
Igyvendinant darnios plėtros principus Lietuvoje vadovaujama Pasaulio turizmo organizacijos prognozėmis, kad kultūrinio ir ekoturizmo plėtra vystysis visame pasaulyje ir iki 2020 m. kultūrinis turizmas išaugs 10-15 proc., o ekoturizmas - 25-30 proc., todėl vis plačiau akcentuojamos darnios plėtros nuostatos visuose turizmo strateginiuose dokumentuose. Atsižvelgiant į tai, kad turizmo industrijos plėtra negali daryti neigiamo poveikio gamtiniais, kultūriniais resursams ar nusistovėjusiai socialinei sanklodai, pastaruoju metu darnios plėtros principai yra aptariami daugelyje tarptautinių, nacionalinių ir regioninio lygmens dokumentų, reglamentuojančių turizmo plėtros galimybes, šių principų aktualumas ypač pabrėžiamas ir ES dokumentuose bei programose. Suaktyvėjęs turizmo plėtros planavimo dokumentų rengimas nacionaliniu, regioniniu lygmeniu tik patvirtina, kad Lietuvos turizmo rinka per pastaruosius metus intensyviai vystosi [37, 130].

Sparčiai auganti šalies ekonomika, didėjanti turizmo paslaugų įvairovė ir apimtys, gerėjanti paslaugų kokybė, didesnis dėmesys turizmo rinkodarai sudaro geras sąlygas ir vietinio, ir atvykstamojo turizmo plėtrai. Kasmet didėja turizmo paslaugų pasiūla – renovuojamas bei plečiamas apgyvendinimo sektorius, auga kaimo turizmo paslaugų apimtys, aktyvaus poilsio galimybės, pradedami vykdyti pramogų bei aktyvaus laisvalaikio pasiūlos plėtros projektai, didėja turistų susidomėjimas kurortiniu - sanatoriniu gydymu.

Atvykstamasis turizmas. Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos duomenimis 2008 m. gegužės 1 d. buvo klasifikuoti: 233 viešbučiai ir svečių namai, 20 motelių, 11 kempingų ir 14 poilsio namų, o preliminariais Statistikos departamento duomenimis, 2007 m. statistinius duomenis departamentui teikė 278 viešbučiai ir svečių namai, 39 moteliai, 6 kempingai, 170 poilsio įstaigų, 28 sveikatingumo įmonės. Tokiu būdu Lietuvoje per 2007 m. 14, 4 % padaugėjo viešbučių ir svečių namų, atsiradė 12 naujų motelių, tačiau netolygus apgyvendinimo įmonių pasiskirstymas pagal apskritis faktiškai liko nepakitęs (6 pav.).

Daugiausiai apgyvendinimo įstaigų yra Klaipėdos apskrityje (37%), antroje vietoje yra Vilniaus apskritis (20%), trečioje – Kauno apskritis (10%). Viešbučiai koncentruojasi didžiuosiuose Lietuvos miestuose bei kurortuose: Vilniuje 2007 m. buvo 70 viešbučių ir svečių namų, t.y. beveik 26% visų Lietuvos viešbučių ir svečių namų, Palangoje – 34, Klaipėdoje – 29, Kaune – 19, Neringoje – 13, Druskininkuose – 11, Šiauliuose – 10. Tuo tarpu poilsio įstaigos dominuoja Palangoje – 68 (40% visų poilsio namų), Neringoje – 31 (18,2% visų poilsio namų), o imant pasiskirstymą pagal apskritis: daugiau kaip pusė visų Lietuvos poilsio namų yra Klaipėdos apskrityje, Utenos apskrityje - 17%, Vilniaus apskrityje - 8,8%.

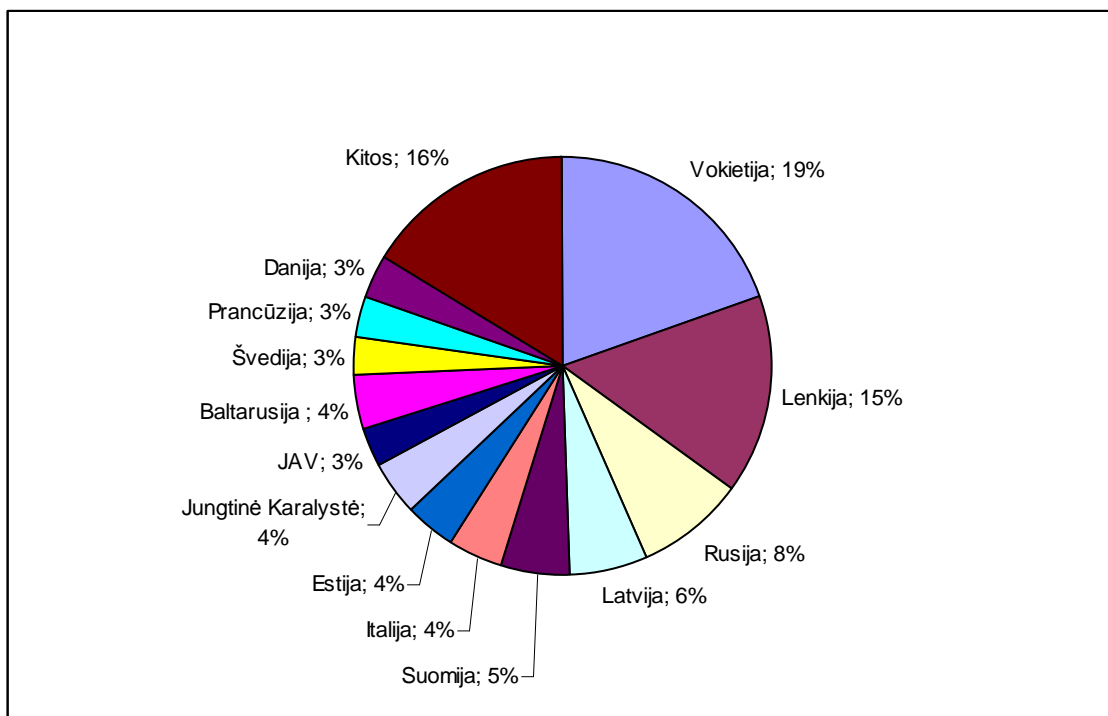

6 pav. Apgyvendinimo įmonių pasiskirstymas 2007 metais pagal apskritis

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

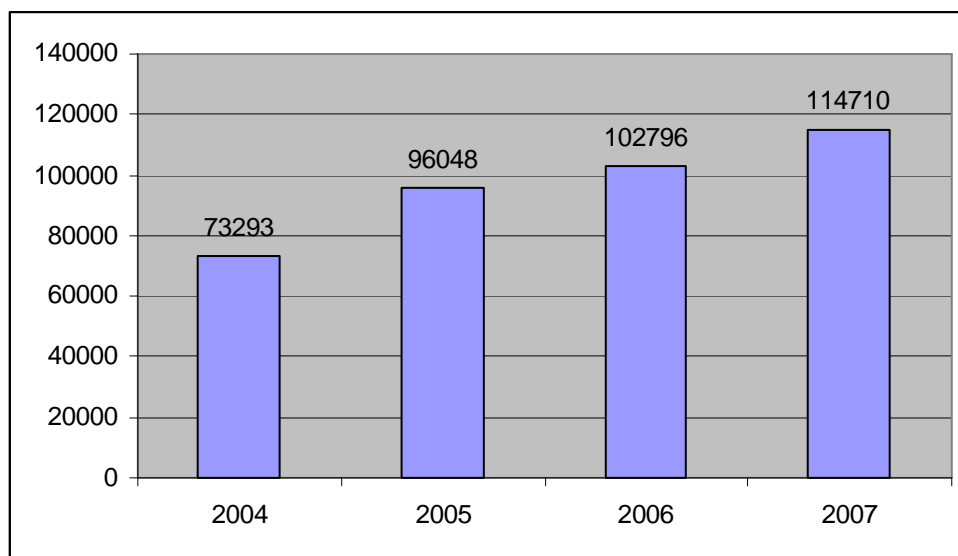
Statistikos departamento išankstiniais apgyvendinimo įmonių tyrimo duomenimis, 2007 m. apgyvendinimo įmonėse nakvojo virš 1119 tūkst. svečių, t.y. 32% daugiau nei 2006 m., užsienio svečių buvo apgyvendinta 590 tūkstančių, t.y. 52,7% visų svečių, tai 34,6% daugiau nei per 2006 m. Daugiausiai svečių apgyvendinimo įstaigose buvo iš Vokietijos – 19,3%, Lenkijos - 14,5%, Rusijos – 8,3%, Latvijos – 6,1%:

7 pav. Svečiai užsieniečiai Lietuvos apgyvendinimo įmonėse 2007 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Svečių iš Vokietijos 2007 m., lyginant su 2006 m., padaugėjo 43,9%, iš Lenkijos – 43,5%, Latvijos – 27,2%, Suomijos – 28,2%, Danijos – 51,4%, Švedijos – 21,0%, Estijos – 23,0%, Jungtinės Karalystės – 15,1%, Airijos – 49,3%. Beveik dvigubai svečių padaugėjo iš Prancūzijos, Austrijos, Ispanijos bei Italijos. Nors, pagal sienos kirtimo statistikos duomenis, lankytojų iš Rusijos ir Baltarusijos sumažėjo, tačiau apgyvendinimo įstaigose 2007 m., lyginant su 2006 m., svečių iš Baltarusijos padaugėjo 1,0%, o svečių iš Rusijos sumažėjo 2,1%. Lietuvos apgyvendinimo įmonių užimtumo koeficientas 2006 m. buvo: kambarių – 35,8%, vietų – 27,3%. Lietuvos kelionių organizatoriai 2007 m. organizavo keliones į Lietuvą maždaug 114,7 tūkstančių užsieniečių, tai 11,5 % daugiau, nei 2006 m.:

8 pav. Atvykusių užsieniečių turistų skaičius

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

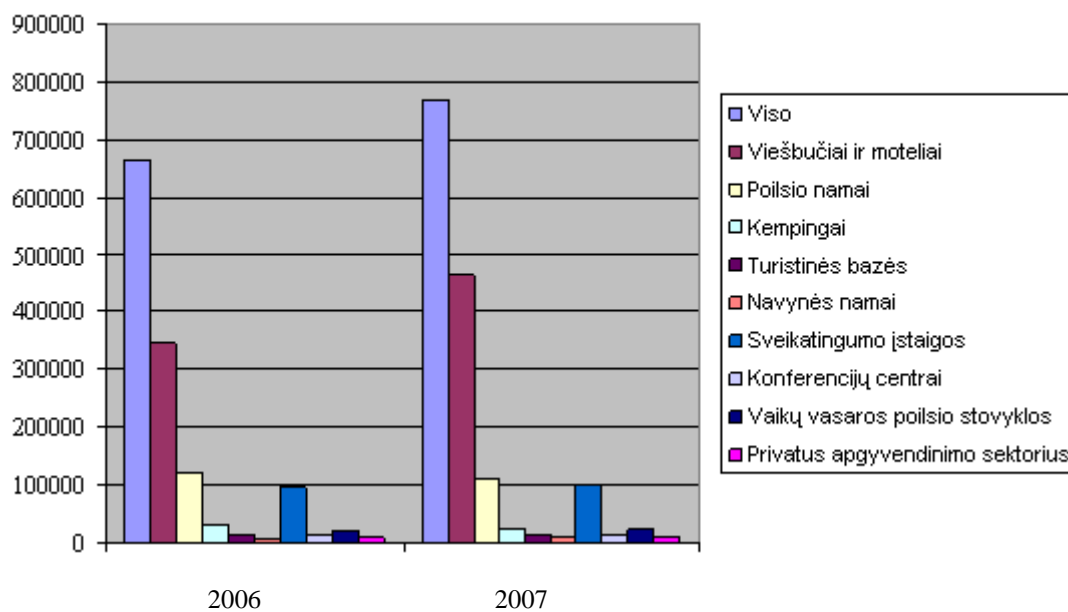
Iš atvykstamojo turizmo (turizmo paslaugų paketų) 2007 m. kelionių organizatoriai gavo beveik 56 mln. litų pajamų, tai 40,5% daugiau nei 2006 m.

Atvykstamojo turizmo į Lietuvą srityje dominuoja individualus turizmas. 2007 m. atvykstamojo turizmo 82,6% pajamų sudarė asmeninės kelionės ir tik 17,4% - dalykinės.

Vietinis turizmas. Preliminariais Statistikos departamento duomenimis 2007 m. kolektyvinio apgyvendinimo įstaigose apsisotojo 769 tūkstančiai Lietuvos gyventojų. Tai sudaro 47,3% visų svečių. Lyginant su 2006 m., Lietuvos gyventojų apgyvendinta 15,8% daugiau (9 pav.).

2007 m. duomenys rodo, kad 2006 m. metai itin sėkmingi tiek atvykstamajam, tiek ir vietiniam Lietuvos turizmui. Nors pagal sienos kirtimo duomenis sumažėjo lankytojų iš kaimyninių ne ES šalių, tačiau padaugėjo svečių iš pietų Europos šalių, tokių kaip Ispanija ir Italija. Augant turistų mobilumui, labai didelę reikšmę turi ir šalies pasiekiamumas. Geriausiai šalyje išplėtotą susisiekimo keliais infrastruktūra, todėl pagrindinis užsienio lankytojų srautas (80 proc.) į Lietuvą atvyksta kelių transportu. Nors jūrų transportas kol kas išvystytas nepakankamai, jūrinio ir vandens

turizmo plėtojimas Lietuvoje turi geras perspektyvas – Klaipėdoje baigta statyti kruizinių laivų priepilauka, Klaipėdos uosto infrastruktūra palaipsniui pritaikoma keleivių aptarnavimui ir jachtų turizmui. Geresnis susisiekimas oro transportu, bet atvykstantiems į Lietuvą, kaip nebrangią turizmo šalį, šis transportas dažnai būna per brangus. Pigių skrydžių kompanijų susidomėjimas Lietuva turėtų būti nebloga alternatyva kitoms transporto rūšims.

9 pav. Lietuvių pasiskirstymas Lietuvos apgyvendinimo įmonėse 2006 – 2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Pasaulio turizmo organizacija prognozuoja gerus augimo tempus Vidurio ir Rytų Europai. Manoma, kad 2020 metais kas trečias lankytojas aplankys šį regioną. Neblogas perspektyvas turizmo plėtrai turi ir Lietuva: viena vertus, patrauklūs turizmo ištekliai, didėjanti paslaugų įvairovė ir apimtys bei gerėjanti jų kokybė, konkurentabili turizmo paslaugų kaina; antra vertus – augantis politinis, ekonominis, kultūrinis, mokslinis tarptautinis bendradarbiavimas, integracija į ES, regiono ekonominis ir politinis stabilumas bei saugumas, didesnis dėmesys turizmo rinkodarai.

Atsižvelgiant į praėjusio dešimtmečio augimo tempus, galima prognozuoti, kad kasmet užsienio turistų Lietuvoje turėtų padaugėti 4 - 5 procentais. Galima tikėtis ir dar geresnių rezultatų, augant susidomėjimu Lietuva kaip nauja ES nare.

Lietuvos turizmo sektoriaus stiprybės yra šios: palanki geografinė padėtis, gausus ir savitas turizmo išteklių (kultūros ir gamtos) potencialas, mažai urbanizuotas kraštovaizdis, intensyvūs kultūriniai ir etniniai Lietuvos ryšiai su kaimyninių valstybių ir kitų šalių (JAV, Izraelis, Vokietija) gyventojais, palyginti nedidelės turizmo paslaugų kainos, tankus automagistralių tinklas ir neužšalantis Baltijos jūros uostas bei kruizinių laivų terminalas, sparti kaimo turizmo plėtra,

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

tarptautinių viešbučių grandinių (tinklų) steigimasis, veikianti turizmo reguliavimo teisinė sistema, azartinių lošimų įteisinimas.

2.2 Radviliškio rajono ekonominė raida

Pastaraisiais metais visoje Šiaulių apskrityje pastebimas visos rinkos suaktyvėjimas: didėja pagaminamos ir parduodamos produkcijos apimtys, eksportas, suaktyvėjo paslaugas teikiančių įmonių veikla, auga bendrasis vidaus produktas, pritraukiama daugiau investicijų.

Visas šias teigiamas permainas lėmė bendri šalies pokyčiai: didėja gyventojų darbo užmokestis, vartojimas, atsiranda naujų paslaugų poreikis.

Gyventojai yra svarbiausia prielaida ekonominiam regiono vystymuisi. Jų dėka formuojasi vartojimo poreikis, pridėtinės vertės formavimas, užimtumo poreikis – prasideda regiono socialinė – ekonominė raida. Todėl savaime suprantama, kad didelį gyventojų skaičių turintys regionai yra ekonomiškai stipresni nei mažą gyventojų skaičių turintys regionai.

Radviliškio rajone 2008 metų pradžioje gyveno 49,7 tūkstančiai gyventojų. Tai sudaro 14 proc. Šiaulių apskrities ir 1,5 proc. šalies gyventojų.

8 lentelė

Gyventojų skaičius Šiaulių apskrityje

Teritorija	Plotas, km ²	Gyventojų skaičius	Gyventojų tankumas, gyv./km ²
Lietuvos Respublika	65300	3394082	52,1
Šiaulių apskritis	8540	355364	41,8
Akmenės r. sav.	844	28399	33,9
Joniškio r. sav.	1152	30626	26,8
Kelmės r. sav.	1705	38883	23
Pakruojo r. sav.	1316	28098	21,5
Radviliškio r. sav.	1635	49961	30,7
Šiaulių r. sav.	81	128717	1593
Šiaulių m. sav.	1807	50680	28,2

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

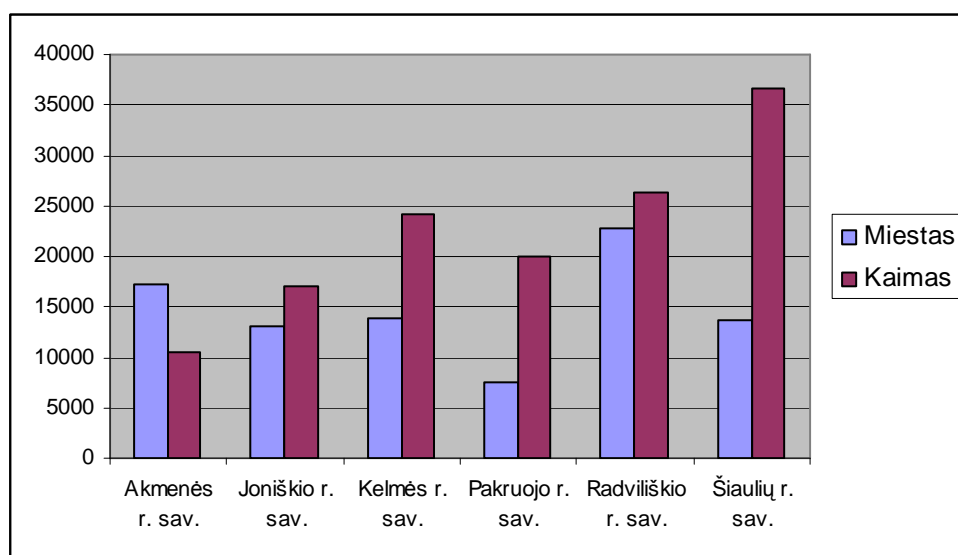
Pagal gyventojų skaičių Radviliškio rajonas yra vienas didžiausių Šiaulių apskrities rajonų, neskaitant Šiaulių miesto. Pagal gyventojų skaičių yra panašus Šiaulių rajonas, kur gyveno 14,3 proc. Šiaulių apskrities gyventojų, arba 0,2 proc. daugiau nei Radviliškio rajone. Pats mažiausias pagal gyventojų skaičių apskrityje yra Pakruojo rajonas, kuriame gyvena net 2 kartus mažiau gyventojų negu Radviliškyje.

Bendras gyventojų skaičius Šiaulių apskrityje, pradėdant nuo 1991 m. apskrityje nuolat mažėja, per dešimtmetį nuo 1995 metų apskrityje gyventojų sumažėjo 8 procentais.

Vertinant gyventojų skaičių ir jo kitimo tendencijas galima konstatuoti, kad gyventojų skaičius mažėja ir gyventojų tankis yra mažesnis negu vidutinis Lietuvos gyventojų tankis.

2008 m. gyventojų surašymo duomenimis Radviliškio rajono gyventojų tautinė sudėtis – nėra įvairialypė. 96 proc. rajono gyventojų sudarė lietuviai, 3 proc. – rusai, 1 proc. – kitos tautybės.

2008 m. sausio 1d. Radviliškio rajone mieste gyveno 46 proc., o kaime – 54 proc. gyventojų. Šiaulių apskrityje tai vienas iš didžiausių miesto gyventojų dalį turintis rajonų. Lyginant su Šiaulių apskrities ir Lietuvos vidurkiu, Radviliškio rajono miesto gyventojų dalis mažesnė. Lietuvoje miesto gyventojai sudaro 66,8 proc., o Šiaulių apskrityje – 61, 4 proc. gyventojų. Pati mažiausia miesto gyventojų dalis yra Pakruojo rajone – tik 27,12 proc. Taip pat mažesniąją dalį miesto gyventojai sudaro Šiaulių bei Kelmės rajonuose.

10 pav. Gyventojų skaičiaus pasiskirstymas mieste ir kaime Šiaulių apskrityje

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

2008 metais į Radviliškio rajoną atvyko 868 žmonės, tai sudarė 13,4 proc. atvykusiųjų į Šiaulių apskritį ir 1,46 proc. atvykusiųjų į Lietuvą. Lyginant su kaimyniniais Šiaulių apskrities rajonais, galima teigti, kad atvykusiųjų į Radviliškio rajoną skaičius buvo vienas iš didžiausių. Daugiausiai gyventojų atvyko į Akmenės rajoną.

2008 metais iš Radviliškio rajono išvyko 1096 žmonės, tai sudarė 13,8 proc. išvykusiųjų iš Šiaulių apskrities ir 17,7 proc. išvykusiųjų iš Lietuvos. Lyginant su kaimyniniais Šiaulių apskrities rajonais, galima teigti, kad išvykusiųjų iš Radviliškio rajono skaičius buvo vienas didesnių. Dar daugiau žmonių išsikėlė iš Akmenės rajono. Mažiausiai gyventojų išvyko iš Pakruojo rajono.

2007 metais iš Radviliškio rajono išvyko daugiau nei atvyko ir migracijos saldo sudarė -228. Kituose rajonuose migracijos saldo taip pat buvo neigiamas. Didesnis migracijos saldo nei

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Radviliškio rajone buvo Kelmės rajone – (-256). Mažiausias migracijos saldo buvo Šiaulių rajone – (-103).

9 lentelė

Gyventojų migracija Radviliškio rajone

Atvyko			Pokytis	Išvyko			Pokytis	Migracijos saldo			Pokytis
2006	2007	2008		2006	2007	2008		2006	2007	2008	
750	736	868	17,93	1096	1010	1096	8,51	-346	-274	-228	-16,79

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

10 lentelė

Migracijos saldo Radviliškio rajone

Teritorijos pavadinimas	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	Pokytis
Lietuvos Respublika	-6304	-9612	-8782	-4857	-44,69
Šiaulių apskritis	-1947	-2062	-2052	-1439	-29,87
Akmenės r. sav.	-237	-265	-250	-195	-22,00
Joniškio r. sav.	-125	-171	-223	-191	-14,35
Kelmės r. sav.	-193	-254	-321	-256	-20,25
Pakruojo r. sav.	-93	-101	-202	-226	11,88
Radviliškio r. sav.	-112	-346	-274	-228	-16,79
Šiaulių r. sav.	111	23	-120	-103	-14,17

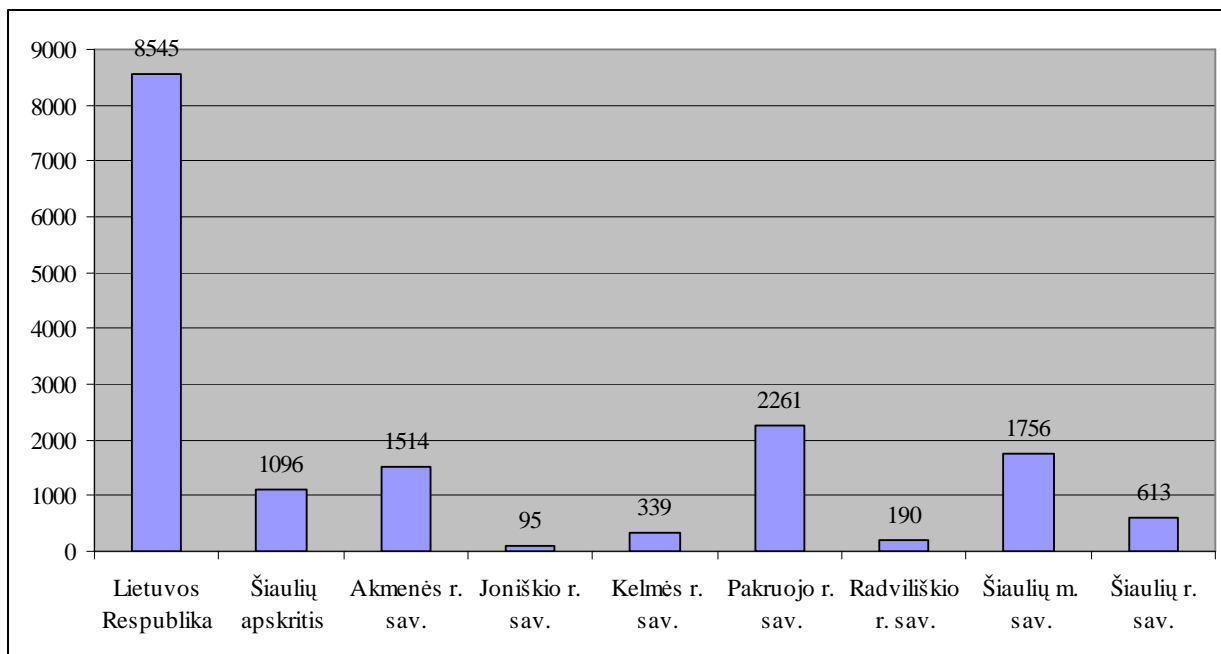
Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Makroekonominiai rodikliai Radviliškio rajone

Tiesioginės užsienio investicijos

2008 m. tiesioginės užsienio investicijos (TUI) Radviliškio rajone buvo 9,4 mln. Lt., t.y. 40 proc. daugiau nei 2007 metais (6,7 mln. Lt). Tai sudarė 2,5 proc. Šiaulių apskrities ir 0,03 proc. šalies tiesioginių užsienio investicijų. TUI vienam gyventojui 2008 metais sudarė 190 Lt (2007 metais – 133 Lt). Tuo pačiu laikotarpiu Lietuvoje vienam žmogui teko 8545 Lt TUI. Šiaulių apskrityje daugiausia TUI buvo sutelkta Pakruojo rajone (vienam žmogui teko 2261 Lt TUI) (11 pav.).

Radviliškio rajono tiesioginės užsienio investicijos palyginus su kaimyniniais Šiaulių apskrities rajonais buvo vienos mažiausių. Mažiau investuota tik Joniškio rajone – 2,8 mln. Lt (beveik 3 kartus mažiau). Daugiausiai per 2008 m. (neįskaitant Šiaulių miesto, jame investuota 223,1 mln. Lt) investuota Pakruojo rajone – 63 mln. Lt (16 proc. Šiaulių apskrities investicijų). Tiesioginės investicijos į Radviliškio rajono ūkį nuolat auga.

11 pav. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, Lt

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

11 lentelė

Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt

Teritorijos pavadinimas	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	Pokytis
Lietuvos Respublika	13.699,40	16.192,60	23.895,80	28.773,80	20,41
Šiaulių apskritis	187,20	193,70	276,60	384,40	38,97
Akmenės r. sav.	30,90	31,40	32,00	42,40	32,50
Joniškio r. sav.	2,00	1,90	2,70	2,80	3,70
Kelmės r. sav.	0,60	0,60	0,70	13,00	1757,14
Pakruojo r. sav.	5,70	7,60	55,20	63,00	14,13
Radviliškio r. sav.	4,90	7,10	6,70	9,40	40,30
Šiaulių r. sav.	11,60	7,80	8,50	30,70	261,18

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Greičiausiai 2005 – 2008 m. tiesioginės užsienio investicijos augo Kelmės rajone – 21,7 kartus. Kitame Šiaulių apskrities krašte Pakruojo rajone – 11 kartų. Lėčiausiai tiesioginės užsienio investicijos augo Akmenės ir Joniškio rajonuose – apie 1,4 karto. Gana lėtai per šį laikotarpį investicijos augo ir Radviliškio rajone – 1,9 karto.

Bendras vidaus produktas

2007 m. duomenimis Šiaulių apskrities bendrasis vidaus produktas (BVP) buvo 5662 mln. Lt. 2002 – 2007 m. bendrasis vidaus produktas Šiaulių apskrityje išaugo 51 proc. (nuo 3759 iki 5662 mln. Lt). Sparčiausiai auganti Lietuvoje yra Vilniaus apskritis. Sekanti po Vilniaus apskrities –

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Telšių apskritis, joje bendras vidaus produktas 2002 – 2007 m. išaugo 61 proc. Lėčiausiai BVP augo Tauragės apskrityje: 2007 m. BVP buvo tik 29 proc. didesnis negu 2002 m.

12 lentelė

Bendras vidaus produktas pagal apskritis, mln. Lt

	Bendras vidaus produktas	BVP vienam gyventojui	BVP vienam gyventojui palyginti su šalies vidurkiu
Lietuvos Respublika	71.200,1	20,9	100,0
Alytaus apskritis	2.655,5	14,6	69,9
Kauno apskritis	13.792,0	20,2	96,7
Klaipėdos apskritis	8.356,0	21,9	104,8
Marijampolės apskritis	2.449,4	13,3	63,6
Panevėžio apskritis	5.040,7	17,3	82,8
Šiaulių apskritis	5.662,0	15,8	75,6
Tauragės apskritis	1.402,6	10,7	51,2
Telšių apskritis	3.246,1	18,4	88,0
Utenos apskritis	3.112,8	17,5	83,7
Vilniaus apskritis	25.482,9	30,0	143,5

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

2008 m. vienam šalies gyventojui teko 24.144 litai bendrojo vidaus produkto to meto kainomis. Per 2008 metus vienam gyventojui sukurta 15,8 proc. daugiau nei per 2007 m. bendrojo vidaus produkto, o 2008 ketvirtąjį ketvirtį 16,3 proc. daugiau nei prieš metus per tą patį laikotarpį.

13 lentelė

Bendras vidaus produktas sukuriamas Šiaulių apskrityje

	2003	2004	2005	2006	2007
Bendras vidaus produktas	3823,6	4087,7	4520	5122,4	5662
Šiaulių apskrities sukurta BVP dalis	7,9	7,9	8	8,2	8
BVP vienam gyventojui	10,3	11,1	12,4	14,1	15,8
BVP vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu	74,1	74,1	75,2	77,6	75,7

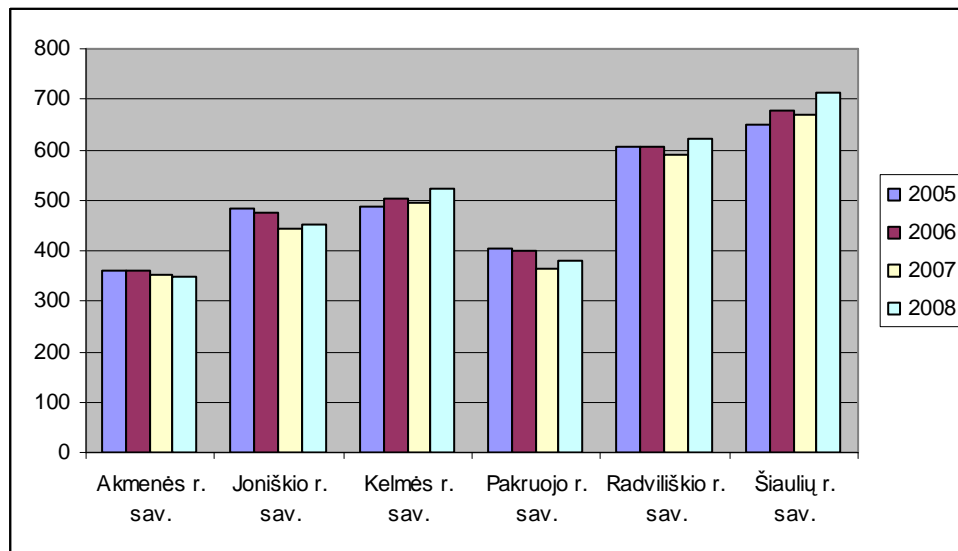
Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

2.3 Turizmo sektoriaus vystymosi prielaidos Radviliškio rajone

2008 m. Lietuvoje buvo 81 376 veikiančios įmonės, iš kurių Radviliškio rajono savivaldybėje 623. Iš jų > 95 proc. įmonių buvo priskiriamos smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms. Lietuvoje tūkstančiui Lietuvos gyventojų teko 17,6 veikiančių SVV įmonių, o viename kvadratiname

Lietuvos ploto kilometre jų veikė 0,91. Tuo tarpu Radviliškio rajono savivaldybėje vienam gyventojui teko 11,8 veikiančios įmonės.

12 pav. Veikiančių įmonių dinamika

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Pagal bendrą įmonių skaičių apskrityje Radviliškio rajonas buvo trečias po Šiaulių miesto ir Šiaulių rajono. Ilgalaikėje perspektyvoje registruotų įmonių skaičius mažėja ir ši tendencija yra numatoma artimiausioje ateityje. Iš dalies tai yra susiję su realiai neegzistuojančių įmonių, įtrauktų į oficialią statistiką, likvidavimu. Įvairių šaltinių duomenimis, tokių įmonių Radviliškio rajono savivaldybėje gali būti 15 – 30 proc.

Nors Lietuvos įmonių skaičiaus tendencijos yra didėjančios, tačiau Radviliškio rajone, šios tendencijos pastaraisiais metais yra pastebimos atvirkščios, t.y. bendras įmonių skaičius Radviliškio rajone kasmet mažėja. Įmonių skaičiaus mažėjimą daugiausia lemia nevykdančių veiklos įmonių priverstinis išregistravimas ir gyventojams suteikta galimybė (nuo 2003 m.) verstis individualia veikla neįregistravus įmonės (14 lentelė).

Analizuojant veikiančių įmonių struktūrą pagal ekonominės veiklos rūšis 2006 – 2008 metais, galima pastebėti spartų statybos sektoriaus dalies įmonių skaičiaus didėjimą, paslaugų sektoriaus ir prekybos sektoriaus stabilumą (mažėjo tik viešbučių ir restoranų verslu užsiimančių įmonių skaičius). Šiuo metu Radviliškio rajono savivaldybę aplankė bendra Lietuvos prekybos sektoriaus įmonių skaičiaus mažėjimo tendencija, kurią nulėmė didžiųjų prekybos centrų plėtra ir su tuo susijęs smulkiųjų prekybininkų išstūmimas iš rinkos. Ši tendencija Radviliškio rajone gali pasireikšti per ateinančius 2 - 3 metus (15 lentelė).

14 lentelė

Įregistruotų ir veikiančių ūkio subjektų skaičius pagal pagrindines ekonominės veiklos rūšis

Ekonominės veiklos rūšis	Įregistruotos (2008 12 31)	Veikiančios (2008 12 31)
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	172	55
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	3	2
Apdirbamoji gamyba	121	59
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	7	4
Statyba	43	24
Prekyba	387	185
Viešbučiai, restoranai	56	24
Transportas ir sandėliavimas	67	41
Paštas ir telekomunikacijos	1	-
Finansinis tarpininkavimas	23	4
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	47	19
Viešasis valdymas	10	9
Kitos veiklos rūšys	352	165
Veiklos rūšis nenurodyta	10	-
VISO	1299	591

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

15 lentelė

Veikiančių ūkio subjektų skaičius pagal ekonominės veiklos rūšis

Įmonės pagal ekonomines veiklas	2006	2007	2008	Pokytis
Iš viso pagal ekonomines veiklas	606	606	591	-2,48
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	50	48	55	14,58
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	59	61	61	0,00
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	5	4	4	0,00
Statyba	15	19	24	26,32
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	188	187	185	-1,07
Viešbučiai, restoranai	29	29	24	-17,24
Transportas ir sandėliavimas	34	34	41	20,59
Paštas ir telekomunikacijos	2	1	-	-
Finansinis tarpininkavimas	2	2	4	100,00
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	22	20	19	-5,00
Viešasis valdymas	9	9	9	0,00

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Turizmo sektoriaus plėtra galima visose apskrities vietovėse, bet jos aktyvumą lemia vietinių žmonių vykdoma veikla ir kuriamos prielaidos turizmui bei naujos idėjos. Šiaulių apskrityje turizmui yra didelės galimybės, kurios iki šiol nėra panaudojamos. Paprastai, pagrindiniai žmonių traukos veiksniai yra vertingi kultūros ir gamtos paveldo objektai, gilios amatų liaudies meno tradicijos bei jų propagavimas, graži gamtinė aplinka bei paslaugų sektoriaus plėtra.

Šiuo metu kaip naujus besiformuojančius turizmo traukos centrus apskrityje galima įvardyti Radviliškio rajone – Burbiškių dvaras, Kleboniško etnografinis muziejus, Baisogalos dvaras, Pakruojo dvaro sodybą.

Po Lietuvos integracijos į ES šalyje stebima aktyvesnė turizmo sektoriaus plėtra. Tai susiję su ES politika, kai skatinama tinkama turizmo objektų priežiūra ir jų pritaikymas turizmo reikmėms bei kelių tinklo tvarkymas. Šie procesai suaktyvino atvykstantąjį turizmą visoje Lietuvoje ir atskirose vietovėse, kas sudaro galimybes didinti pajamas iš turizmo ir skatinti gyventojų ekonominį aktyvumą.

Turizmo departamento duomenimis vienas užsienio turistai vidutiniškai išleidžia per 1000 Lt. Bendrosios pajamos iš turizmo Lietuvoje per tris paskutinius metus padidėjo 1,5 karto ir 2008 m. sudarė 2,562 mljrd. Lt.

16 lentelė

Turizmo įmonių skaičius

	Iš viso			Pokytis	Turistus aptarnaujančių dirbančiųjų skaičius			Pokytis
	2006	2007	2008		2006	2007	2008	
Šiaulių apskritis	7	6	9	50,00	71	73	76	4,11
Šiaulių m. sav.	7	6	8	33,33	71	73	75	2,74
Radviliškio r. sav.	-	-	1		-	-	1	

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Šiaulių apskrities rajonuose apgyvendintų svečių skaičius 2008 m. palyginti su 2007 m. kito skirtingai. Svečių srautai didėjo (tiek vietinių, tiek užsienio) visose savivaldybėse, dideli srautai buvo Radviliškio ir Kelmės rajonuose bei Šiaulių mieste. Radviliškio rajone tai gali būti siejama su aktyvia automobilių prekyba rajone (garsusis Radviliškio automobilių turgus), o Šiaulių mieste pastaraisiais metais labai suaktyvėjo ekonominė veikla (17 lentelė).

Viešbučių vietų skaičius 1000 gyventojų Lietuvoje yra 5,5, ES šalių vidurkis – 23,6, Šiaulių apskrityje apie 2,5. Analogiškai Šiaulių apskrityje ir kiti rodikliai (pagal suteiktų nakvynių skaičių, maitinimo vienetų skaičių ir viešbučių bei restoranų apyvartą vienam gyventojui) lyginant juos su vidutiniais dydžiais Lietuvoje yra tris kartus mažesni, o ES šalyse šie rodikliai viršija Lietuvos vidurkį 7 – 10 kartų.

Apgyvendinimo įmonių skaičius

	Įstaigų skaičius		Pokytis	Numerių skaičius		Pokytis	Vietų skaičius		Pokytis
	2006	2008		2006	2008		2006	2008	
Šiaulių apskritis	30	33	10,00	603	673		1402	1466	4,56
Akmenės r. sav.	2	3	50,00	28	30		48	52	8,33
Joniškio r. sav.	1	2	100,00	16	19		31	34	9,68
Kelmės r. sav.	6	5	-16,67	106	111		211	188	-10,90
Pakruojo r. sav.	1	1	0,00	4	7		5	10	100,00
Radviliškio r. sav.	3	3	0,00	38	43		92	87	-5,43
Šiaulių m. sav.	13	13	0,00	313	350		589	640	8,66
Šiaulių r. sav.	4	6	50,00	98	113		426	455	6,81

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Apgyvendinta svečių apgyvendinimo įstaigose

	Iš viso		Pokytis	Užsieniečių		Pokytis
	2006	2008		2006	2008	
Šiaulių apskritis	35284	44204	25,28	10646	15499	45,59
Akmenės r. sav.	532	1114	109,40	28	76	171,43
Joniškio r. sav.	1213	1271	4,78	54	252	366,67
Kelmės r. sav.	2874	2736	-4,80	99	126	27,27
Pakruojo r. sav.	39	216	453,85	-	45	-
Radviliškio r. sav.	2326	4831	107,70	1614	2265	40,33
Šiaulių m. sav.	27251	31473	15,49	8736	12405	42,00
Šiaulių r. sav.	1076	2563	138,20	115	330	186,96

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Šios veiklos diferenciacija stebima ir apskrities viduje. Geresni rodikliai yra Radviliškio rajone ir Šiaulių mieste, tuo tarpu Pakruojo ir Joniškio rajonuose ši veikla neplėtojama, nors jose yra vertingų kultūros ir istorinių paminklų, turtingų istorijų turinčių miestelių (Žagarė, Žeimelis ir kt.).

Turistų, apgyvendintų Šiaulių apskrityje, skaičius nuolatos augo: nuo 35284 žmonių 2006 metais iki 44204 žmonių 2008 metais. Radviliškio rajone apgyvendintų turistų skaičius svyravo: nuo 2326 žmonių 2006m. šis skaičius išaugo iki 2406 - 2007 m. ir vėliau vėl augo iki 4831 žmonių 2008 m. Didelę Radviliškio viešbučių svečių dalį sudarė užsieniečiai: 2006 m. - 76%, 2007 - 87%, 2008 - 63%. Dauguma svečių atvyko iš Europos šalių: Vokietijos, Lenkijos, Latvijos, Estijos, Suomijos, Švedijos.

Suteikta nakvynių apgyvendinimo įstaigose

	Iš viso		Pokytis	Užsieniečių		Pokytis
	2006	2008		2006	2008	
Šiaulių apskritis	68610	115799	68,78	20407	57448	181,51
Akmenės r. sav.	1736	6733	287,85	51	433	749,02
Joniškio r. sav.	1918	1902	-0,83	71	377	430,99
Kelmės r. sav.	3492	4797	37,37	247	355	43,72
Pakruojo r. sav.	372	963	158,87	-	433	-
Radviliškio r. sav.	6552	10395	58,65	4139	5172	24,96
Šiaulių m. sav.	44235	75875	71,53	15476	49273	218,38
Šiaulių r. sav.	10305	15134	46,86	423	1405	232,15

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Restoranų, barų ir kitų maitinimo įstaigų rodikliai

	Apyvarta (be PVM), mln. Lt		Pokytis	Maitinimo vienetų skaičius		Pokytis	Maitinimo vienetų vietų skaičius, tūkst.		Pokytis
	2005	2008		2005	2008		2005	2008	
Šiaulių apskritis	18,3	34,6	89,07	230	225	-2,17	8,1	7,8	-3,70
Akmenės r. sav.	0,6	0,8	33,33	7	7	0,00	0,2	0,2	0,00
Joniškio r. sav.	1,4	2,1	50,00	18	16	-11,11	0,5	0,4	-20,00
Kelmės r. sav.	0,6	0,9	50,00	15	18	20,00	0,5	0,6	20,00
Pakruojo r. sav.	0,8	1,2	50,00	17	14	-17,65	0,5	0,3	-40,00
Radviliškio r. sav.	1,5	2,1	40,00	32	29	-9,38	1,2	1	-16,67
Šiaulių m. sav.	12,3	25,4	106,50	121	122	0,83	4,6	4,7	2,17
Šiaulių r. sav.	1,1	2,1	90,91	20	19	-5,00	0,6	0,6	0,00

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Radviliškio rajone apsilankusių užsienio turistų dalis yra mažesnė nei užsienio turistų dalis visoje Lietuvoje - 69 proc. Lyginant šiuos rodiklius, reikia atsižvelgti į tai, kad užsienio turistų dalis yra labai didelė didžiuosiuose miestuose - Vilniaus miesto savivaldybėje ji siekia 83 proc, Kauno miesto savivaldybėje - 83 proc, o daugumoje savivaldybių, neturinčių didelių miestų, apgyvendintų užsieniečių dalis sudaro gana nežymią dalį visoje turistų struktūroje. Todėl galime teigti, kad užsieniečių dalis Radviliškio dalyje yra gana didelė.

Numerių užimtumo koeficientas Radviliškio rajone svyravo: 2006 m. jis buvo lygus 32,9 proc. 2007 m. - 14,5 proc, 2008 m. - 29,9 proc Šis rodiklis nežymiai atsiliko nuo visos Šiaulių apskrities

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

rodiklio: 2007 m. Šiaulių apskrityje numerių užimtumo koeficientas buvo 31,1. Pagal užimtumo rodiklį Radviliškio apskritis nežymiai atsiliko nuo Lietuvos rodiklio, kuris 2008 m. siekė 32,5 proc.

Pažymėtina, kad numerių užimtumo koeficientas yra didesnis didžiuosiuose miestuose, mažesnis rajonuose, kuriuose didelių miestų nėra. Todėl, analizuojant Radviliškio rajono savivaldybės situaciją, jo rodiklį tikslinga lyginti su tais rajonais, kuriuose nėra stambių miestų, kurie nėra žinomi poilsio centrai. Daugumos panašių savivaldybių numerių užimtumo koeficientas svyruoja nuo 10 iki 25 proc, todėl Radviliškio rajono savivaldybės situaciją galima vertinti teigiamai.

Galima daryti išvadą, kad apgyvendinimo paslaugų verslas Radviliškio rajone nėra pakankamai išplėtotas: nedidelis viešbučių skaičius, siauras teikiamų paslaugų spektras. Radviliškio rajone pastebimi dideli apgyvendinimo paslaugų pasiūlos svyravimai: žymiai keičiasi lovų ir numerių skaičius. Tai didžiąja dalimi sąlygojo turistų, pasinaudojusių viešbučių paslaugomis, skaičiaus kitimą: sumažėjus vietų skaičiui viešbučiuose, sumažėjo ir juose apsistojusių asmenų skaičius.

Kita vertus, galima išvelgti šios srities plėtros galimybes rajone. Tai parodo gana didelis Radviliškio rajono savivaldybės apgyvendinimo numerių užimtumo koeficientas, kuris yra vienas didžiausių tarp panašios struktūros rajono savivaldybių. Gana didelė užsieniečių dalis rodo, kad regionas taip pat įdomus užsienio svečiams. Jeigu Radviliškio rajono apgyvendinimo įstaigos ateityje pasiūlys platesnį paslaugų spektrą ir rajone bus plėtojamos kitos turistams skirtos paslaugos, apgyvendinimo paslaugų paklausa neabejotinai augs.

Šiuo metu Radviliškio rajone turizmo infrastruktūra išvystyta nepakankamai, o dauguma apgyvendinimo paslaugų teikėjų išsidėstę pagrindinėse lankomose vietose t.y. Šeduvos regioniniame parke arba netoli parko ribų. Radviliškio rajone įsikūrę 2 viešbutiai: viešbutis „Prie ežero“ ir viešbutis „Puriena“. Trijų žvaigždučių viešbutis „Prie ežero“ įsikūręs Raudondvaryje, Radviliškio rajone. Viešbutyje yra 14 kambarių, siūlomos papildomos paslaugos: 100 ir 20 vietų konferencijų salės, restoranas, sauna. Dviejų žvaigždučių viešbutis „Puriena“ įsikūręs Radviliškio mieste.

Nors visi apgyvendinimo paslaugų teikėjai atitinka minimalius reikalavimus, Radviliškio rajone galėtų atsirasti bent vienas labai aukštos klasės nedidelis viešbutis, kuris patenkintų dideles pajamas turinčius turistus. Kaimo turizmo sodybų skaičius per paskutinius penkis metus smarkiai nepakito ir 2007 metų pabaigoje Radviliškio rajone oficialiai veikia tik viena keturių gandrų Zigmo Daukšos Šeduvos malūno kaimo sodyba. Menki turistų srautai daro tiesioginį poveikį pirminiuose turizmo sektoriuose - apgyvendinime, restoranuose, transportavime, pramogose ir mažmeninėje prekyboje. O turizmo sektoriaus augimas skatina kitų gamybos šakų, tokių kaip maisto ir lengvoji pramonė, įvairių paslaugų sektoriaus pardavimų augimą.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Pagal statistinius duomenis, Radviliškio rajone apgyvendinimo paslaugas teikia tik 3 įmonės, kurių lovų skaičius sudaro tik 6% visų Šiaulių rajone esančių vietų skaičių bei 0,13 % visų Lietuvoje esančių vietų skaičių.

Reikšmingiausios Radviliškio rajono gyvenviečių plėtros problemos, kurios įtakoja turizmo vystymąsi rajone, yra šios:

- per mažas dėmesys skiriamas kultūros paveldo vertybių išsaugojimui;
- investicijų stoka;
- nepakankamai sutvarkyta kelių infrastruktūra;
- padidėjusi ekopsichologinė įtampa;
- pasenusi vandentiekio ir nuotekų valymo įranga;
- menkai išvystytas rekreacinio potencialo panaudojimas.

2.4 Veiksnių, darančių įtaką turizmo plėtrai Radviliškio rajone, analizė

Turizmo ekonominėje naudingumo analizėje naudojamas makroekonominis modelis. Makroekonominis modelis apima koreliacinę ekonominio naudingumo analizę. Šios analizės būdu yra nustatyti statistiniai ekonominiai rodikliai su turizmo pajamomis ir nakvynių skaičiumi. Koreliacinė analizė rodo makroekonominį naudingumą.

Nagrinėjant koreliacinius ryšius, svarbu nustatyti ne tik jų formą bei analitinę išraišką, bet ir koreliacinio ryšio stiprumą. Šis analizės būdas leidžia surasti koreliacinę matricą, kurią sudaro koreliacijos koeficientai tarp atskirų parametrų. Norint atlikti šią analizę reikia pasinaudoti *Correlation* nuoroda:

- Tools – Data analysis – Correlation;
- atsivėrusiame lange nurodyti analizuojamų duomenų ląsteles, kurių turi būti ne mažiau kaip du stulpeliai;
- grupuoti pagal stulpelius;
- pažymėti ląsteles, į kurias turi būti išvesti išanalizuoti duomenys.

Rezultatų interpretacija. Gausime koreliacinę matricą, kurioje susikertant eilutei su stulpeliu gauname koreliacijos koeficientą (r). Jei susikirtimo vietoje yra dydis lygus 1 ($r = 1$), tai galima sakyti, kad abudu dydžiai pilnai koreliuoja, t.y. koreliuoja pats su savimi. Jeigu koeficiento absoliuti reikšmė (be skaičiaus ženklo) daugiau kaip 0,95, tai tarp dydžių yra linijinė priklausomybė (ženklas parodo tiesės kryptį). Jeigu koeficiento reikšmė yra tarp 0,8 ir 0,95, tai tarp dydžių yra stipri linijinė priklausomybė. Esant reikšmei tarp 0,6 ir 0,8 – yra linijinis ryšys, o esant mažiau nei 0,4 – linijinės priklausomybės tarp dydžių nustatyti nepavyko.

21 lentelėje pateikti statistikos departamento ekonominiai rodikliai Radviliškio rajone.

21 lentelė

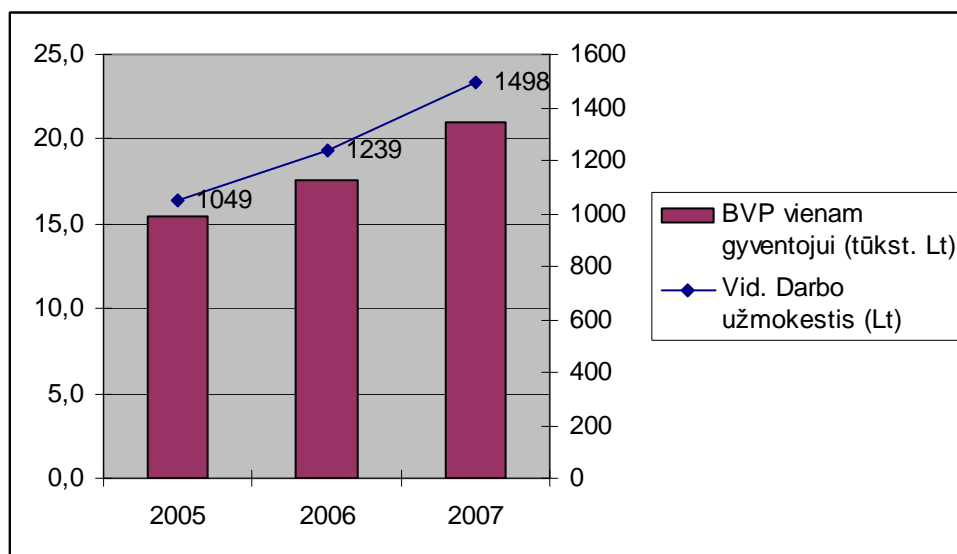
Koreliacinio ryšio nustatymui panaudoti rodikliai

Metai	BVP vienam gyventojui (tūkst. Lt)	Vid. Darbo užmokestis (Lt)
2005	15,4	1049
2006	17,6	1239
2007	21,0	1498
Pokytis, proc.	36,36	42,80

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis

Koreliacijos koeficientas $r = 0,999401$, tai rodo, kad ryšys labai stiprus. Tai reiškia, kad egzistuoja priklausomybė tarp BVP ir vidutinio darbo užmokesčio. Kasmet didėjantis BVP didina vidutinį darbo užmokestį. O tai reiškia, kad didėjant darbo užmokesčiui didėja ir gyventojų pajamos. Tai atspindi grafikas, kuris pavaizduotas 12 paveiksle.

BVP vienam gyventojui nuo 2005 m. iki 2007 m. padidėjus 36,36 proc., darbo užmokestis Radviliškio rajone padidėjo 42,80 proc.

13 pav. Darbo užmokesčio priklausomybė nuo BVP vienam gyventojui

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Pagal 19 lentelėje pateiktus statistinius duomenis Radviliškio rajone galima nustatyti vidutinio darbo užmokesčio įtaką vidutiniam vieno turistų nakvynių skaičiui apgyvendinimo įmonėse.

Koreliacijos koeficientas $r = 0,994744$ rodo, kad koreliacija labai stipri. Tai reiškia, kad darbo užmokestis įtakoja turistų nakvynių skaičių apgyvendinimo įmonėse. Gerėjant pragyvenimo lygiui,

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

daugiau pajamų skiriama sveikatos stiprinimui, poilsiui. Ko pasekoje didėja turizmo populiarumas. Tai atspindi 13 paveikslas. Vidutinis darbo užmokestis 2005 m. buvo 1049 Lt., poilsiautojai vidutiniškai praleisdavo 2,15 nakvynės apgyvendinimo įmonėse. 2006 m., kai darbo užmokestis pakilo iki 1239 Lt., vidutinis nakvynių skaičius padidėjo iki 2,36.

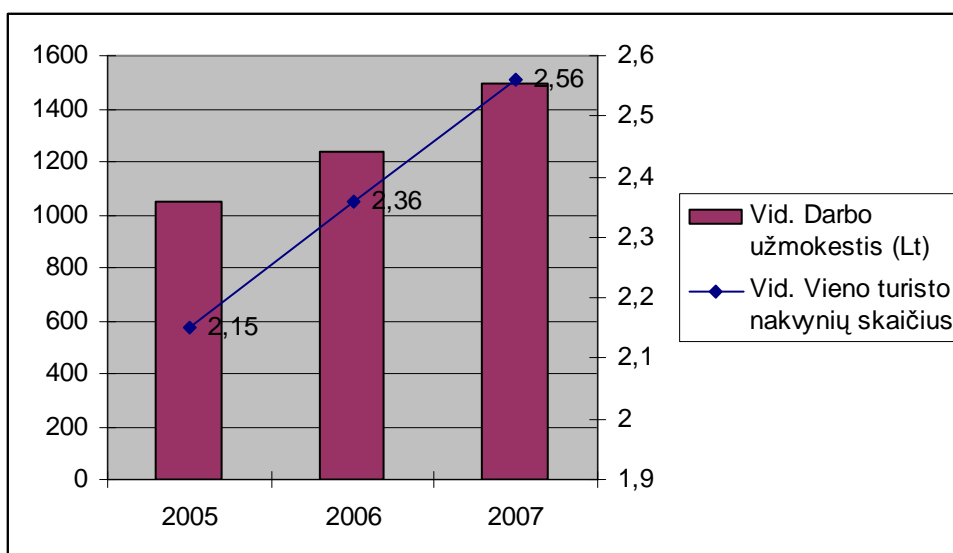
Vadinasi, galima teigti, kad augant pajamoms, didėjo turizmo poilsio laiko trukmė.

22 lentelė

Koreliacinio ryšio nustatymui panaudoti rodikliai

Metai	Vid. Darbo užmokestis (Lt)	Vid. Vieno turisto nakvynių skaičius
2005	1049	2,15
2006	1239	2,36
2007	1498	2,56
Pokytis, proc.	42,80	19,07

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

14 pav. Nakvynių skaičiaus apgyvendinimo įmonėse priklausomybė nuo darbo užmokesčio Radviliškio rajone

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Vidutiniam darbo užmokesčiui nuo 2005 m. iki 2007m. padidėjus 42,80 proc., vidutinis vieno poilsiautojo nakvynių skaičius Radviliškio rajone padidėjo 19,07 proc.

Iš 23 lentelėje pateiktų duomenų galima nustatyti, kad nakvynių skaičius Lietuvoje gali įtakoti turizmo pajamas.

Koreliacijos koeficientas $r = 0,978912$ rodo, kad koreliacija labai stipri, vadinasi turistų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose stipriai įtakoja turizmo pajamas. 14 paveiksle

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

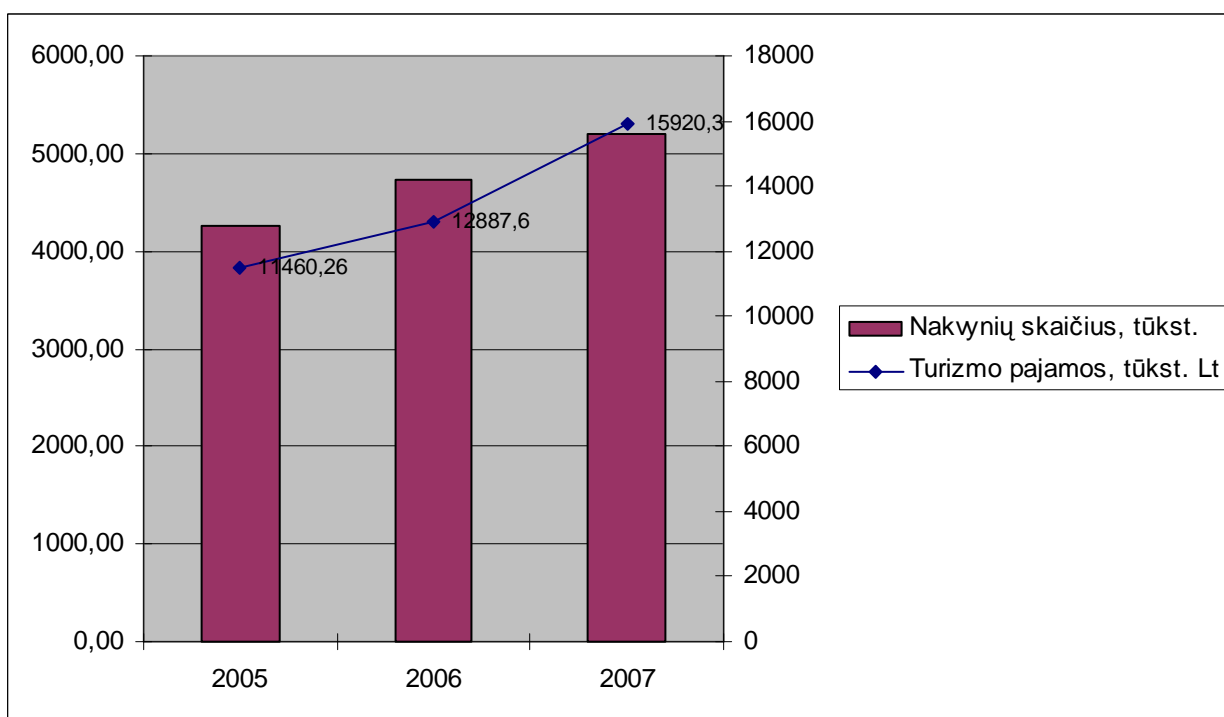
pavaizduotas grafikas rodo nakvynių kasmetinį didėjimą. Tuo pačiu didėjimo tendenciją turi ir verslo pajamos.

23 lentelė

Koreliacinio ryšio nustatymui panaudoti rodikliai

Metai	Nakvynių skaičius, tūkst.	Turizmo pajamos, tūkst. Lt
2005	4251,09	11460,26
2006	4721,91	12887,6
2007	5191,37	15920,3
Pokytis, proc.	22,12	38,92

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

15 pav. Apgyvandinimo įmonių Radviliškio rajone pajamų priklausomybė nuo nakvynių skaičiaus

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis.

Turistų nakvynių skaičiui nuo 2005 m. iki 2007 m. padidėjus 22,12 proc., turizmo pajamos Radviliškio rajone padidėjo 38,92 proc.

3. TURIZMO PLĖTROS PERSPEKTYVOS RADVILIŠKIO RAJONE

3.1 Turizmo rinkos perspektyvų Radviliškio rajone vertinimas

Exzistuoja regionai, kurių tapatumo gamtinė-geografinė, kultūrinė arba ekonominė ir kitos sudedamosios sampratos yra aiškiai profiliuotos, išsiskiriančios, savitos. Tokių regionų tapatumas yra aiškiai struktūruotas, jis nesunkiai atpažįstamas; kitų regionų tapatumą sudarančios sudedamosios sampratos nėra stipriai išreikštos, nepasižymi savitumu ir aiškia struktūra. Tuomet regiono tapatumas nėra lengvai atpažįstamas. Kai kurių mūsų šalies regionų tapatumo atpažinimas, atitinkamai ir interesų bei strateginės plėtros tikslų formulavimas, yra sąlyginai paprastas. Pavyzdžiui, Klaipėda - uostamiestis, Palanga - kurortas. Neringa ir Nida -ypatingas kurortas, orientuotas ne į masiškumą ir technologizuotą paslaugų industriją, bet į ekologinę pasaulėžiūrą, autentiškos ir unikalios gamtos bei kultūrinio paveldo išsaugojimą bei puoselėjimą. Deja, daugelio kitų regionų (taip pat ir Radviliškio) tapatumą atpažinti, interesus suvokti, o strateginės plėtros tikslus suformuluoti yra nepalyginamai sudėtingiau. Esminis regiono tapatumo apibrėžties momentas yra gebėjimas atpažinti, kaip, kokias būdais regionas lokaliu ir globaliu lygmeniu galėtų dalyvauti ekonominių, socialinių ir kultūrinių mainų procesuose, kokiais gamtines, ekonomines, kultūrinės, socialines ir infrastruktūrinės kokybes jis faktiškai (arba bent potencialiai) gali pasiūlyti kitiems rajonams, Lietuvai, Baltijos regionui, Europai, pasauliui.

Grįžtant prie lokalių Radviliškio rajono realiųjų nagrinėjimo, verta pabrėžti vieną išskirtinės svarbos dalyką. Strateginių rajono interesų suvokimo ir strateginių tikslų formavimo fazėje esminis momentas yra labai įvairių ir konkrečių plėtros idėjų generavimas. Idealiu atveju tokios idėjos turėtų būti ambicingos, inovatyvios, visgi tuo pat metu labai racionaliai pagrįstos ir realios. Čia turima galvoje lokalūs projektai, kuriuos paprastai kiekviena rimtesnė verslo ar viešojo sektoriaus organizacija vykdo nuolat, o šių verslo idėjų bent sąlyginai sėkmingas įgyvendinimas atveria naujas plėtros galimybes daugeliui vietos organizacijų, sudaro prielaidas pakylėti į kokybiškai naują lygį viso regiono raidą.

Įvairūs kviestiniai ekspertai čia gali padėti tik epizodiškai, pavyzdžiui, patarti, pakonsultuoti, padėti apsispręsti dėl galimų raidos alternatyvų ir pan. Regiono plėtros taikomieji tyrimai, ekspertizės, jų rezultatų neformalus kūrybinis analitinis ir viešas demokratinis aptarimas turi būti vykdomi nuolat. Norint, jog plėtros idėjos rajone būtų įgyvendintos, o interesai - realizuoti, reikia tam tikras verslo organizacijų brandas, jų darbo ir veiklos kultūros. Ryškesnė plėtros sėkmė ilgainiui gali būti greičiau užtikrinta rajono centre - Radviliškyje, kur sutelkta daugiau kvalifikuotų žmoniškųjų išteklių, šiuolaikiškų organizacijų ir t.t. Tačiau problema yra ta, kad idealiu atveju palankios plėtros turėtų būti siekiama ne tik rajono centre, bet ir Aukštelkuose, Alksniupiuose,

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Šeduvoje. Rizikos apibrėžiamos, jog ilginiui gerokai prakutusios sostinės ir skurstančių regionų modelio nepatraukli realybė paradoksaliai gali atsikartoti rajono lygmeniu, kur sostinės vaidmuo atiteks rajono centrui, o skurstančios Akmenės ar Didžiasalio vaidmuo teks Vėriškiams ir Sidabravui.

Radviliškio rajono savivaldybės prioritetas subalansuotos plėtros principu teikiamas didesnio rajono konkurencingumo didinimui ir gyvenimo kokybės gerinimui bei siekiami tokie tikslai:

- **Didinama gyventojų perkamoji galia**, skatinant naujų darbo vietų kūrimąsi paslaugų ir turizmo sektoriuose; stiprinant ryšius su kaimyniniais rajonais;
- **Plėtojamos informacinės paslaugas**, sukuriant geografinę informacinę sistemą
- **Atskleidžiami ir išryškinami Radviliškio rajono kultūrinis ir gamtinis savitumas** - prie kultūros ir gamtos paveldo objektų (jų grupių) esančiose teritorijose suplanuojamos paslaugų, būtinų turizmo sektoriui vystyti, plėtros zonos:
  1. Parengiama kultūros situacijos rajone analizė;
  2. Parengiamos rajono etninės kultūros plėtros programos ir įgyvendinamos;
  3. Vykdoma Radviliškio krašto muziejaus skirtų patalpų rekonstrukcija ir renovacija;
  4. Paruošiamos ir įgyvendinamos kultūros paminklų ir vertybių tvarkymo ir išsaugojimo darbų programos;
  5. Vystoma Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus - draustinio infrastruktūra, gerinant turizmo paslaugų kokybę (suformuojami nauji turistinės traukos židiniai įvairių turistinių interesų grupėms, formuojamos naujos turizmo paslaugos, bei gerinama lankytojų aptarnavimo paslaugos, draustinis pritaikomas viešėjai infrastruktūrai bei rekreacinės ir pažintinės infrastruktūros plėtrai);
  6. Siekiama sutvarkyti Aukštelkų tvenkinį bei sudaryti sąlygas vasaros poilsiui bei turistų atvykimui
  7. Siekiama sutvarkyti Pociūnėlių miestelio parką, kuriame būtų sudarytos sąlygos Joninių šventės organizavimui bei kitai koncertinei veiklai;
  8. Įrengiama poilsio vietė prie Pociūnėlių Liaudos upelio užtvankos (įrengiamos persirengimo kabinos, maudyklos, kempingas, poilsio zonos);
  9. Įrengiama Šeduvos miesto rekreacinė poilsio zona, dėl kurios pagerėtų miesto gyventojų poilsio sąlygos, sveikatingumo, sportinių renginių organizavimo efektyvumas;
  10. Parengiamas Radviliškio, Pakruojo ir Bauskės rajonų turizmo plėtros projektas „Šeduvos - Bauskės kelias“;
- **Sudaromos sąlygos rajono teritoriniam planavimui** paruošiant Radviliškio rajono, Radviliškio ir Šeduvos miestų bendruosius planus. Suformuojamas rezidencinius

poreikius tenkinantis urbanistinį architektūrinis profilis, taip gerinant miesto architektūrinį įvaizdį.

- **Plėtojama ir modernizuojama Radviliškio rajono kelių infrastruktūra, užtikrinant regiono integraciją į vieningą Europos Sąjungos sistemą.** Užtikrinamas Radviliškio rajono ekonominės raidos centrų pasiekiamumas ir vietos gyventojų mobilumas tokiomis priemonėmis:
  1. Rekonstruojami dviračių bet pėsčiųjų takai;
  2. Išplėtojami nauji pėsčiųjų-dviratininkų takų tinklai;
  3. Vykdoma miestų bei miestelių gatvių rekonstrukcija.
- **Suformuojama rajono gyventojams sveika ir švari aplinka,** išplečiant bei modernizuojant vandentiekio bei nuotekų tinklus, apsaugant ir išlaikant esamus kraštovaizdžio komponentus, diegiant tausojimo priemones:
  1. Vandenvaivės, geriamojo vandens sistemų įrengimas, modernizavimas ir plėtra Radviliškio rajono Tyrulių, Sidabravo, Poliakalės, Raudondvario ir kt. kaimuose, Šeduvoje;
  2. Arimaičių ir Gomerės ežerų išvalymas, pakrančių zonų sutvarkymas.

Pagrindinės Radviliškio rajono turizmo sektoriaus problemos:

- mažai išvystyta turizmo infrastruktūra;
- informacinių kelio ženklų, nuorodų į turistinius objektus, informacinių stendų trūkumas;
- asfaltuotų kelių prie daugelio turistinių objektų trūkumas;

retas kaimo turizmo sodybų tinklas, neišnaudojamas didelis rekreacinis potencialas.

Radviliškio rajone kaip vieną iš vystytiną turizmo formų būtų galima siūlyti *specialių interesų turizmą*. Ši turizmo forma skirta tiems turistams, dažniausiai mažoms grupėms, kurie keliauja norėdami kuo daugiau patirti, sužinoti apie lankytinas Radviliškio rajono vietas - Daugyvenės draustinis, Kleboniškių kaimo buties muziejų, Raginėnų archeologijos paminklų kompleksą ir pan.

Kadangi specialių interesų turizmas apima: *kultūrines temas*, lankytinose vietose galima būtų organizuoti daugiau švenčių, kurių metu būtų demonstruojami tam kraštui būdingi šokiai, muzika, o tautodailės meistrai galėtų čia pat turistams stebinti pinti, siūti, austi ar lipdyti iš molio ir parduoti savo darbus. Tokiu pavyzdžiu dirba Stokholmo buties muziejus, kuriame demonstruojami įvairūs senovės verslai, tam tikro laikotarpio tradicijos, gyvenimo būdas.

Gamtos temų, susijusių su flora, fauna, geologija, gamtovaizdžiu, draustinyje galima organizuoti edukacines ekskursijas. Jos būtų ypač naudingos ir rekomenduotinos moksleiviams

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

bei studentams. Ekoturizmas išplėstų turistų segmentą, kadangi užsienio turistams Lietuvos gamta yra patraukli. Todėl galima būtų organizuoti turistų vizitus į vietinius kaimelius, kurie išlaikę savo autentiškumą, taip pat išskylas gamtoje kartu su vietiniais gidais, kurie pasakoja apie esančią florą, fauną, ekologiją. Ši turizmo rūšis palaipsniui pasaulyje tampa vis populiarese dėl polinkio į gamtą ir jos išsaugojimą. Radviliškio rajone oras neužterštas, nors ir yra geležinkelio trasos.

Kaimo turizmas — tai viena iš besivystančių turizmo formų, kuri yra potenciali galimybė kaimo žmonėms ne tik gauti pajamas, bet ir pagerinti savo gyvenimo kokybę. Kaimo turizmo paslaugų paketas apima ne tik nakvynės ir maitinimo organizavimo paslaugas, bet ir aktyvaus poilsio paslaugų pasiūlą. Tokiu būdu, kaimo turizmo paslaugas teikiantys asmenys galėtų užsakyti ekskursijas po lankytinas Radviliškio rajono vietas, muziejus, o taip pat nukreiptų turistus ir į žirgyną bei aerodromą, kur jie galėtų aktyviai praleisti savo laiką.

Numatyti ir parengti projektus pėsčiųjų ar kelionių dviračiais turizmas, kuomet keliaujantieji po apylinkes ar rajoną, apsistoja nedideliuose moteliuose ar privačiuose namuose, susitinka su vietiniais gyventojais, domisi kultūra ir aplinka.

Visos turizmo formos priklauso nuo turizmo vietos gamtinių ir kultūrinių resursų. Gamtos ir kultūrinio paveldo išsaugojimas ir tinkamas interpretavimas yra viena iš pagrindinių turizmo plėtros sąlygų.

Geležinkelio transportas taip pat labai naudingas šiam rajonui, kadangi tobulinant ir vystant geležinkelio paslaugas galėtų būti rengiami turistiniai maršrutai ir naudojantis geležinkelio transportu, kadangi tai antroji transporto priemonė (1998 metais į Lietuvą geležinkelio transportu atvyko 26% užsieniečių), kuria į Lietuvą atvyksta užsienio svečiai.

Savivaldybė turėtų sudaryti palankias sąlygas investicijoms į turizmo pramonę. Reikšmingas yra investicijų šaltinio klausimas. Todėl Radviliškio savivaldybė, siekdama užtikrinti subalansuotą ekonomikos plėtojimą, turi vadovauti tiek turizmo išteklių augimo planavimui, tiek finansavimui ir dalyvauti turistinio produkto rinkodaros (marketingo) veikloje. Jai privalu organizuoti lėšų paskirstymą turizmo infrastruktūroms, rūpintis tikslingųjų skyrimu.

Radviliškio rajone atliekant tyrimus paaiškėjo, kad turizmo srityje nėra rengiamų specialistų ir juos reikia kviesti iš aplinkinių rajonų, todėl švietimo ir mokymo institucijos esančios Radviliškio rajone galėtų parengti projektus ir organizuoti aukštesniojo išsilavinimo specialistus turizmo administravimo srityje. Todėl daugeliui institucijų (tiek privataus, tiek valstybinio kapitalo) besirūpinančių turizmu auga poreikis pagerinti turizmo planavimą ir darbo jėgos apmokymą.

Turizmo ir rekreacijos ūkio plėtros strategija ir priemonės Radviliškio rajone
Radviliškio rajonas dėl ribotų regiono finansinių galimybių ir nepakankamos valstybės paramos iki šiol mažai skyrė dėmesio rekreacijos ir turizmo ištekliams. Atsakomybė už turizmo plėtotę

priskiriama savivaldybės kultūros darbuotojams. Daugelyje šalių turizmas yra viena iš ūkio šakų, kurios duoda milžiniškas pajamas, padeda vystyti S W, atsiranda galimybė steigti naujas darbo vietas.

3.2 Turizmo informacijos, susijusios su Radviliškio rajonu, esamos situacijos analizė

Pagrindinis turizmo informacijos paslaugų teikėjas – turizmo informacinis centras, kadangi ši funkcija yra centro steigiamo pagrindinė priežastis ir veiklos objektas. Turizmo informacijos centras yra sudėtinė visos šalies turizmo infrastruktūros dalis. Nagrinėjant Turizmo informacinio centro ekonominį naudingumą turi būti taikomas sisteminis požiūris ir nagrinėjami ryšiai tarp turizmo sistemos elementų.

Turizmo informacijos paslaugų teikėjais registruoti tik turizmo informacijos centrai. Pagrindiniai duomenys apie turizmo informacijos paslaugų teikėjus:

1. Lietuvoje registruoti 36 turizmo informacijos paslaugų teikėjai.
2. Šiaulių apskrityje turizmo informacijos paslaugų teikėjų surasta 4.

VšĮ Radviliškio verslo informacijos centras savo veiklą pradėjo 2004 m. rugsėjo 6 d. Šis centras yra vienas iš verslo informacijos centrų tinklo įstaigų, veikiančių visoje Lietuvoje.

Tai valstybės sukurta paramos verslui infrastruktūra, kuria siekiama skatinti mažų ir vidutinių įmonių steigimąsi bei plėtrą ir užtikrinti kokybiškų, lengvatinėmis sąlygomis teikiamų verslo paslaugų prieinamumą visų Lietuvos regionų verslininkams.

Centro tikslai – prisidėti prie Radviliškio rajono socialinės gerovės ir ekonominės plėtros; skatinti smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą rajone, sudarant palankias sąlygas pradedantiesiems verslininkams; smulkaus ir vidutinio verslo subjektams gauti informacines, konsultacines ir mokymo paslaugas; teikiant informacinę ir praktinę pagalbą, prisidėti prie naujų verslo subjektų steigimo rajone ir pradėti jau esantiems verslo subjektams.

Turizmo informacijos centras savo veiklą Radviliškyje pradėjo 2006 m. liepos 1 d.

Turizmo informacijos centro paslaugos: renka, kaupia ir nemokamai teikia informaciją apie turizmo paslaugas, lankomus objektus ir vietas; rengia, leidžia ir platina informacinius bei kartografinius leidinius apie turizmo paslaugas, objektus ir vietas; reprezentuoja rajoną, reklamuoja lankomus objektus Lietuvoje bei užsienyje; dalyvauja kuriant turizmo informacines sistemas; bendradarbiauja su kitais turizmo informacijos centrais Lietuvoje ir užsienyje; analizuoja ir planuoja turizmo rinką; rengia turizmo maršrutus ir projektus; teikia konsultavimo paslaugas ketinantiems steigti kaimo turizmo sodybas ar kitą turizmo verslą; rengiame individualius kelionių maršrutus, informacinius leidinius apie lankytinas rajono vietas; prekiauja žemėlapiais, atvirukais, ženkliukais ir kitais turistiniais leidiniais bei suvenyrais; organizuoja mokymus, seminarus bei kitus

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

turizmo informacinius renginius. Taip pat turizmo informacijos centras siūlo įvairias keliones, pardavinėja aviabiletus, bilietus į keltus, gali suteikti informaciją apie vizas bei draudimo paslaugas.

Verslo informacijos centro paslaugos:

1. Tarpininkavimas apgyvendinant, maitinant svečius ir turistus bei užsakant keliones, ekskursijas 20 proc. komisinių nuo gautos pajamų sumos.
2. Prekyba: turistinių leidinių, atvirukų, pašto ženklų, suvenyrų su Radviliškio miesto ir Lietuvos atributika, kitus gaminius 20 proc. antkainis.
3. Tarpininkavimas užsakant lėktuvų, keltų ir autobusų bilietus 20 proc. komisinių nuo gautos pajamų sumos.
4. Tarpininkavimas parduodant vizų ir kelionių draudimus 20 proc. komisinių nuo gautos pajamų sumos.
5. Individualus turistinių maršrutų sudarymas sutartinė kaina.
6. 40 vietų konferencijų salės nuoma.
7. Reklaminės afišos eksponavimas.

3.3 Radviliškio rajone turistams siūlomos pramogos

Kempingas, „Arimaitis“

Renginių ir pramogų organizavimas įmonėms, Kelionės pažintiniais takais. Pagal pageidavimą pravedamos senovinės liaudies šventės su liaudies dainomis, šokiais - rateliais. Pagal pageidavimą pravedamos muzikinės vakaronės - diskotekos.

Sporto klubas „Cool Gym“

Lankytojų laukia jauki treniruoklių salė su trenerio priežiūra ir konsultacijomis, maisto papildais sportuojantiems, proteino baras, infraraudonųjų spindulių pirtis, 2 soliariumai (vertikalūs ir horizontalūs).

„Pirčių slėnis“

Sodyba įkurta 2004 m. Sodyba „Pirčių slėnis“ – yra netoli Gudelių ežero, o jos pakraštyje teka upė Ramuošė. Sodyboje galite švęsti įvairias šventes, rengti seminarus. Šeimininkai – pirčių mėgėjai, todėl čia galėsite išbandyti rusišką, turkišką pirtis, bei patirti kubilo malonumus po atviru dangumi.

BĮ Lietuvos – Vokietijos viešbutis - restoranas „Prie ežero“ įsikūręs barono von Ropo dvaro ansamblyje, gražiame gamtos prieglobstyje, 65 000 km idiliško parko teritorijoje. Už kelių metrų tyvuliuoja ežeras.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Viešbutyje yra 15 jaukių, naujai suremontuotų kambarių. Visuose kambariuose yra dušas, WC, plaukų džiovintuvas ir satelitinė TV. Taip pat yra 5 pigesni kambariai su šaltu – karštu vandeniu ir tam pačiam aukšte esančiais atskirais dušais.

UAB "Šeduvos malūnas". Svečių namai. Tai originali senove dvelkianti užeiga, išsaugojusi lietuviškas tradicijas. Modernus baseinas ir pirtis skirti poilsiui su draugais ar šeima. Vaikams skirta žaidimo aikštelė. Užeigoje pagal užsakymus rengiamos šventės. Galima pajodinėti žirgais.

V. Mikučio jė. smuklė „Žarija“- tai populiarus trumpalaikio poilsio centras šalia kelio **Panevėžys - Šiauliai**. Prie ežero įsikūręs restoranas - smuklė ir pirtis su sale. Teritorijoje yra poilsio aikštelė, tvenkinys, vaikų žaidimo aikštelė, krepšinio, tinklinio aikštelės, prie smuklės daug vietos automobilių parkavimui.

Žiemos sezonu klientai šauniai leidžia laiką dalyvaudami teminiuose vakaruose, nuolatos organizuojamos pramoginės programos savaitgaliui. Vasarą siūlomas aktyvus poilsis – skrydžiai oro balionais, plaukiojimas kateriais, valtimis ir vandens dviračiais.

Smuklės personalas visada nuoširdžiai laukia ir sutinka savo klientus bet kuriuo sezono metu. Visada skanus maistas, puikus darbuotojų kolektyvas, tvarkinga, originali aplinka, siūlomas „geras laikas“ klientams.

Smuklė „Žarija“ įsikūrusi šalia Arimaičių ežero. Aplinkui labai graži gamta. Takai ir takeliai iškloti akmenimis, o stalai ir suolai tik iš medienos. Poilsiauti ir pramogauti čia - vienas malonumas. Atvykę pas juos galite paplaukioti vandens dviračiais, valtimis, kateriu, katamaranu; pasikaitinti pirtyse; išsinuomoti poilsio kambarius arba patalpas konferencijoms, seminarams, pobūviams; sudalyvauti muzikiniuose ar teminiuose vakaruose savaitgaliais.

UAB „Jonolitas“ viešbutis - kavinė „Žirnelis“ yra tik 1 km nuo greitkelio Šiauliai - Panevėžys, patogus privažiavimas, talpi bei patogi automobilių stovėjimo aikštelė.

Trys viešbučio numeriai (I-ame aukšte) pritaikyti šeimyniniam poilsiui, kuriuose yra dvigulė lova, dvivietis miegamasis fotelis (vaikams), dušas, tualetas, televizorius. Visuose kambariuose yra balkonai su vaizdu į ežerą. Antrame aukšte įrengti du numeriai, kuriuose yra dvigulė lova, dušas, tualetas, televizorius. Vienas - "liukso" klasės numeris su atskiru miegamuoju, atskira svetaine, dušu, tualetu, televizoriumi.

Viešbutyje įrengta puiki pirtis su „perline“ vonia, priepirčiu su židiniu ir nuostabiu vaizdu į ežerą. Įsikaitinus, į ežerą, galima nučiuožti čiuožykla. Žirnelyje yra konferencijų - pobūvių salė, kurioje telpa iki 50 žmonių. Tai labai patogi vieta rengti konferencijas, pobūvius, seminarus, susitikimus, taip pat žmonės mielai renkasi kelti vestuves.

Gyventojų patogumui gali pasiūlyti viešbučio rūsyje įrengtą kavinę, tai puiki vieta pasmaguriauti skanių lietuviškų bei kitų šalių valgių.

Netoli Burbiškio dvaro teritorijos yra įsikūręs aerodromas bei žirgynas.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Šiaulių aeroklubas yra įsikūręs Raudondvario gyvenvietėje, esančioje apie 3 km. į rytus nuo Šeduvos. Tai visuomeninė organizacija, kurios narių tikslas yra skraidyti ir populiarinti aviacijos sportą Lietuvoje. Šiaulių aeroklubas siūlo platų spektrą paslaugų, pritaikytų įvairaus pasirengimo ir poreikių gyventojams. Aeroklube galima nusileisti parašiotu, paskraidyti sklandytuvu, apžvelgti apylinkes skrendant lėktuvu. Šiaulių aeroklubas taip pat organizuoja apžvalgines ekskursijas po Šeduvos apylinkes.

Šeduvoje yra Šeduvos aukštesniosios žemės ūkio mokyklos žirgynas - maniežas. Šiame žirgyne turistams suteikiama galimybė pajodinėti žirgais, pasivažinėti karieta. Kadangi Burbiškio dvaras nuolat bendradarbiauja tiek su Šiaulių aeroklubu, tiek su žirgynu, atvykusiems turistams naudinga siūlyti tokias laisvalaikio praleidimo formas atvykusiems svečiams. Tokios paslaugos galėtų būti teikiamos ir šaltuoju metų laikotarpiu, taip mažinant sezoniškumą bei skatinant to laikotarpio turistų intensyvesnius srautus.

3.4 Radviliškio rajone lankytinos vietos

Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia

1597 m. minima Radviliškio katalikų bažnyčia ir parapinė mokykla. 1619 m. įsteigta parapija. Ji miestelyje gavo sklypą mokyklai ir klebonijai statyti, prieglaudai kurti. Kunigas K. Ausėnas su parapijiečiais 1769 m. pastatė naują medinę bažnyčią. Ją 1789 m. konsekrovo pavyskapis Adomas Koscia.

1868 m. bažnyčia sudegė. Klebono Juozapo Bortkevičiaus rūpesčiu 1870 m. atstatyta. Ji buvo kryžminio plano, su lieknais bokšteliais. Per Antrąjį pasaulinį karą bažnyčia sudegė. Ji 1945 m. įrengta mūriniame, vokiečių belaisvių statytame pastate. 1991 m. rekonstruota.

Radviliškio Švenčiausios Mergelės Marijos nekalto prasidejimo bažnyčios medinė varpinė Radviliškio parapijos Švenčiausios Mergelės Marijos nekalto prasidejimo bažnyčios medinė varpinė – vietinės reikšmės architektūros paminklas. Pastatyta 1878 metais, du kartus degusi. Atstatyta 1984 metais. Šalia varpinės – kompozicija „Skausmo ir kančios kelias“, skirta prisiminti Lietuvos kankinius, tremtinius, politinius kalinius, žuvusius Sibiro platybėse. Ši kompozicija atidengta 1989 metais.

Radviliškio miesto parko medinių skulptūrų alėja

2002 metais vykusio iš Radviliškio rajono kilusių ir Radviliškyje gyvenančių medžio drožėjų plenero rezultatas – 12 medžio skulptūrų, džiuginančių akį ne tik radviliškiesiems, bet ir miesto svečiams.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Radviliškio vėjo malūnas

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, į Lietuvą iš Latvijos užklydo jungtinės vokiečių ir rusų – bermontininkų – kariuomenės būriai. Užėmę šiaurinę Lietuvos dalį, jie pradėjo rodyti nepalankumą besikuriančiai nepriklausomai Lietuvai. Įnirtingus ir pergalingus 1919 metų Lietuvos savanorių kariuomenės mūšius su bermontininkais dar ir dabar mena išlikęs mūrinis Radviliškio vėjo malūnas.

Pergalės deivės Nikės skulptūra

1999 metais, minint pergalės prieš bermontininkus 80-metį, Radviliškio miesto centre atidengta skulptoriaus P. Mazūro Pergalės deivės Nikės skulptūra. Bronzinė skulptūra simbolizuoja tautos laisvės ir pergalės idėją, o kardas jos rankose – padėką ir pagarbą tiems žmonėms, kurie kovojo už Lietuvos nepriklausomybę. Šiandien prie šios skulptūros vyksta patys svarbiausi miesto ir rajono renginiai.

Skulptūra „Akcentas“

Tris miesto simbolius:

- geležinkelio bėgius
- meldus
- pajuodusius žvirblius

Miesto dailės mokyklos mokytojas D. Kazokas sujungė skulptūroje „Akcentas“, kuri miesto gyventojų ir svečių akį džiugina nuo 1997 metų.

Paminklas žuvusiems kovoje prieš bermontininkus

Paminklas pastatytas iš lauko akmenų pirmiesiems Lietuvos savanoriams, žuvusiems mūšiuose su bermontininkais. Čia ilsisi Lietuvos kariuomenės savanoriai - kūrėjai, du 18 metų amžiaus žuvę kovoje su bermontininkais ties Daugėlaičių kaimu, Radviliškio valsčius 1919 m. spalio 15 d.: Jaraminas Jonas ir Sakalauskas Gracionas.

Radviliškio geležinkelio stotis

1871 m. nutiestos Liepojos-Kaišiadorių ir 1873 m. Daugpilio geležinkelio linijos.

Kleboniškių kaimo buities ekspozicija

Daugyvetės upės slėnyje, senovėje kaimavietėje, 18 ha plote, įkurtas kaimo buities muziejus, į kurį iš apylinkių perkeliama XIX ir XX a. pradžiai būdingi kaimų pastatai. Pastatuose įrengtose ekspozicijoje atkurta ūkininkų butis. Įrengta veikianti kaimo pirtis. Eksponuojama ąsočių, bezmėnų, muštokų, ližių, linų šukų, motorų kolekcijos, 1926 m. pagamintas traktorius. Kaime yra 1884 m. pastatytas veikiantis Kleboniškių vėjo malūnas.

Burbiškio dvaro istorijos ekspozicija

Įkurta sename Baženskių dvare, kuris istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XVII a. Peizažinio tipo dvaro parkas, užimantis 28 ha, pasižymi išpūdingais tvenkiniais, kuriuose yra 15 salų. Atstatytame rūmų svečių korpuse veikia svečių namai, rūmų verandoje yra dvaro istorijos

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

ekspozicija, dvaro ledainėje įrengta pobiūvių salė. Parke gausu skulptoriaus Kazimiero Ulianskio darbų: poeto A. Mickevičiaus paminklas, Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto paminklas, Šv. M. Marijos skulptūra, didingi parko vartai, liūtų tiltas.

Raginėnų archeologijos paminklų kompleksas

Kompleksą sudaro 12 objektų. Raginėnų archeologijos paminklų radiniams XIX a. pabaigoje buvo duotas „Raginėnų kultūros,“ vardas. Iki mūsų dienų išliko piliakalniai ir senovės gyvenvietės, pilkapynai, senkapiai, mitologiniai akmenys. Reikšmingiausias – Raginėnų piliakalnis, vadinamas Raganų kalnu. Šalia piliakalnio, ant kalvos, yra mūsų eros II-III a. Raginėnų pilkapynas. Kitas pilkapynas yra Raginėnų pušyne, jame priskaičiuojami 93 pilkapiai. pilkapynas apima apie 5 ha plotą.

Šeduvos kraštotyros ekspozicija

Įsteigta 1959 m. kraštotyrininko Vytauto Šenauskio. Įkurta 1884 m. pastatyname name, kuriame XIX a. pabaigoje buvo odų apdirbimo dirbtuvė. Muziejuje yra virš 10 tūkstančių eksponatų. Eksponatai nuo akmens amžiaus iki XX a. II pusės. Seniausi yra akmeniniai kirviai. Ekspozicijoje – archeologiniai radiniai, liaudies menas, Šeduvos miesto ir krašto istorijos, etnografijos, kovų už Lietuvos nepriklausomybę eksponatai. Fonduose sukaupta unikalių dokumentų, knygų, periodinių leidinių.

Šeduvos malūnas

Šeduvos vėjo malūnas, pastatytas 1905 metais, jau kelios dešimtys metų garsėja kaip puiki pakelės užėja. Dabar tai ir kaimo turizmo sodyba - motelis.

Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia

Bažnyčia pastatyta XVII a. viduryje, pašventinta Žemaitijos vyskupo Jurgio Tiškevičiaus. Bažnyčia renesansinė, turi baroko bruožų, kryžminio plano, su pusapskrite apside, žemomis zakristijomis, dvibokštė. Vidus 3 navų, yra 5 altoriai. Skliautai cilindriniai. Šventoriaus tvora akmenų mūro. Jame palaidotas klebonas prelatas Mykolas Karosas (1878–1955), kunigas Augustinas Pronskietis (1886–1986).

Baisogalos dvaro rūmai

Statyti XVIII-XXa., yra vienas žymiausių architektūros paminklų. Nuo 1830 m. šie rūmai priklausė dvarininkų Komarų giminei. Iki šių dienų išlikę centriniai dvaro rūmai, arklidės, ratinė, virtuvė, sandėlis, dvaro malūnas. Įspūdingas dvaro parkas – čia daug neįprastų medžių (dygliųjų eglių, kedrų, maumedžių, sidabrinųjų klevų, tujų). 1952 metais Baisogalos dvare įkurtas Lietuvos gyvulinkystės institutas. Dvaro rūmuose rengiamos konferencijos, poezijos šventės, parodos, koncertai.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Baisogalos dvaro vėjo malūnas

Pastatytas 1885 m. ir nuo tų pačių metų pradėjo veikti. 1911 m. rekonstruotas (ši data užrašyta „kepurės“ vėjarodėje). 1927 m. V. Komaro sudarytas aprašas rodo, kad malūnas veikė tik sezono metu: rudenį ir per žiemą. Jis veikė iki 1954 m. Sovietiniais metais buvo pradėta įrenginėti kavinė, bet nebaigta, todėl suardyta planinė struktūra. Malūnas stovi vakariniame dvaro parko pakraštyje netoli tvenkinio, prie kelio, jungiančio pietinį apvažiavimą apie parką su keliu, skiriančiu parką nuo ūkinės gamybinės zonos. Malūnas iš kitų to paties tipo statinių išsiskiria dekoru (pseudostiliais): I aukštas yra klasicistinio stiliaus, II – renesansinio, III – gotikinio.

Paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę (Baisogala)

1989 m. gruodžio 30 d. paminklą iškilmingai atidengė garbaus amžiaus baisogaliečiai Pranas Šveistys ir Balys Žaliauskas, dalyvavę šio paminklo statyboje 1928 m. Jį pašventino monsinjoras Pranciškus Ščepavičius.

Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčia

Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčia stovi Baisogalos miestelyje, Kiršino (Nevėžio dešiniojo intako) dešiniajame krante. Bažnyčia istorinė, (turi neoromaninio stiliaus, neogotikos, neorenesanso architektūros bruožų), su priestatais, vienabokštė. Fasadų kampuose stiebiasi bokšteliai. Šventorius apjuostas aukšta akmenų ir plytų mūro tvora. Stovi Baisogalos miestelyje, Kiršino (Nevėžio dešiniojo intako) dešiniajame krante.

Nirtaičių kapinaitės

Jas suformavo pats Juozas Gedminas. Šis memorialinis ansamblis yra ant elipsės formos nedidelio dirbtinio paaukštinimo su akmeniniais varteliais, ant kurių pritvirtintas metalinis kryžius. Varteliuose yra iškaltas užrašas „SZWENTA BROMA AMŽINA TĖWINEI MŪSŲ“, kuris puikiai atspindi pagrindinę ansamblio idėją. Šiose kapinaitėse Juozui Gedminui buvo svarbiausi trys paminklai: vienas skirtas jo tėvams, antras - 1890 m. datai pažymėti, kuri, matyt, buvo labai svarbi skulptoriui, o trečiąjį skulptorius pasistatė pats sau.

Pašušvio Visu Šventųjų bažnyčia

1553 metais Pašušvyje pastatyta pirmoji bažnyčia ir įsteigta parapija. Bažnyčią pastatė Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės maršalka Mikalojus Šimkevičius. Tai buvo nedidelė šventovė, dabartinė Švenčiausiosios Jėzaus Širdies koplyčia dešinėje bažnyčios pusėje. Iki šių dienų išsaugotas senosios bažnyčios fasadas (iš bažnyčios vidaus į koplyčią), išlikusios centrinės ir šoninės durų angos. Virš prieangio buvo įtaisyta vieta vargonams, už altoriaus, rūsyje, įrengta zakristija. Altoriaus kairėje pusėje - aikštelė pamokslui sakyti, į kurią veda siauri laiptukai. Bažnyčios lubos - skliautinės, mūrinės. Po grindimis - rūsys su nišomis laidojimams. 1821 metais dabartinė koplyčia dar turėjo duris, skiriančias ją nuo didžiosios navos, ir geležines grotas šoniniuose įėjimuose. Vėliau visa tai buvo panaikinta. 1798 metais Pašušvio klebonas Dionyzas

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Straševičius parapijiečių lėšomis ir dvarininko Burbos dotacijomis bažnyčią padidino, prie senosios pristatė centrinę navą, kairėje pusėje - šoninę koplyčią. Vyskupas Tadas Bukontas 1808 metais bažnyčią pašventino. XVIII ir XIX amžiais Pašušvio bažnyčia priklausė Varnių kunigų seminarijai. Turi liaudiškai traktuotų renesanso ir klasicizmo bruožų.

Šiaulėnų Šv. Onos Bažnyčia

Dabartinė Šiaulėnų Šv. Onos Bažnyčia buvo pastatyta 1869m. pagal žymaus architekto Fulgento Rimgailos projektą. To meto medinėje bažnyčioje (prie jos dar buvo mūrinė koplyčia) iš viso buvo 5 drožtiniai altoriai. Altoriai buvo barokiniai, dvitarsniai, centruose esantys paveikslai buvo įrėminti kolonomis ir medinėmis skulptūromis. Nežinomo meistro išdrošta Šv. Barbaros skulptūra stovi šoninės (kairėje) navos sienoje įrengtoje pusapskritėje nišoje. Turi romaninės ir gotikinės architektūros bruožų.

Šaukoto Švč. Trejybės bažnyčia

Šaukoto katalikų Švč. Trejybės bažnyčią savo lėšomis pastatė Kalnuotojo Šaukoto dvaro savininkas Simonas Herubavičius apie 1767 m. Bažnyčia buvo medinė, liaudies architektūros formų, su zakristija prie šono, bebokštė. Du bažnyčios metaliniai kryžiai paskelbti dailės paminklais. Šalia bažnyčios esanti varpinė – medinė, neaukšta, siaurėjanti į viršų, su smailėjančiu stogu, ant kurio yra liaudies meistro saulutė. Varpinėje yra 1813 metais Jankauskų funduotas varpas. Šaukoto bažnyčia, varpinė ir svirnas, pripažinti architektūros paminklais. Į šį kompleksą įeina ir Šaukoto bažnyčios klebonija bei ūkiniai pastatai. Jai 1773 m. dovanota žemės. Iki 1863 m. bažnyčia perstatyta. Kunigas Simonas Jakavičius už sukilėlių atsišaukimo perskaitymą 1863 m. ištremtas 7 m. į Tobolską; atimtas dvasininko titulas. Prie bažnyčios buvo prieglauda, iki 1863 m. veikė paprinė mokykla. Apie 1922 m. įsteigta parapija.

Pociūnėlių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia

Pociūnėlių bajorkaimyje iki 1782 m. pastatyta koplyčia. Koplyčia 1782 m. tapo Baisogalos parapijos filija. 1792 m. įsteigta altarija. Bažnyčia 1805 m. perstatyta ir padidinta. Tauginaičių-Antanavos dvaro savininkas jai dovanuoja 6 margus žemės. Vyskupas Motiejus Valančius 1856 m. bažnyčiai paskelbė Šv. Jono ir Šv. Martyno atlaidus. Bažnyčia medinė, liaudies architektūros formų, stačiakampio plano, vienabokštė, su apside ir šoninėmis zakristijomis. Yra 3 altoriai. Šalia stovi dviejų tarpinių medinė varpinė.

Sidabravo Švč. Trejybės bažnyčia

Rokonių dvaro savininkas Matas Tracevskis 1829 m. prie Miškių kaimo pastatė mūrinę bažnyčią. 1858 m. padidinta; tapo Šeduvos parapijos filija. 1906 m. patvirtintas zakristijos ir koplyčios priestatų projektas. Jie pastatyti 1909 m., atnaujinti altorių paveikslai. 1939 m. išdažytas bažnyčios vidus, įrengti vargonai. Po Antrojo pasaulinio karo bažnyčią remontavo klebonas Pranciškus Masilionis. Sidabrave 1967–1977 m. klebonavo Vytautas Starkus (1977 m. balandžio 24

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

d. atsisakė kunigystės). Šventoriuje palaidoti Sidabravo klebonai: Pranciškus Masilionis (1902–1981), Mykolas Selickas (1909–1970), (1949–1955 m. kalintas), Leonardas Skardinskas (1916–1989). Bažnyčia neoklasicistinė, kryžminio plano, bebokštė. Šventoriuje stovi mūrinė varpinė, yra mūrinės Kryžiaus kelio stočių koplytėlės. Šventoriaus tvora akmenų mūro.

Raudondvario dvaras

Dvaro ansamblis įkurtas XIX a. pirmojoje pusėje. Aplink pastatus buvo užveistas didelis parkas. Nuo 1854 m. dvarą valdė baronas Otonas fon Ropas. Dvare buvo Ropų giminės archyvas, XVIII amžiuje surinktų paveikslų galerija. Dvare buvo pasaulinio garso dailininko Ticiano kūriniai. 1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas, jį suniokojo sovietinė kariuomenė, karo metais nukentėjo meno vertybės.

1959 m. dvare įsikūrė Žemės ūkio technikumai. Pirmuoju jo direktoriumi buvo paskirtas L. Pilkauskas. 1969 m. technikumai perorganizuotas į Šeduvos tarybinį ūkio technikumą. 1991 m. tapo Aukštesniąja žemės ūkio mokykla.

Diktariškių dvaro sodyba

Diktariškiai priklausė Šemetų giminei. Už dalyvavimą 1863 m. sukilime Juozas Šemeta caro valdžios ištremtas į Ufą, o jo dvaras nusavintas. Šiuo metu išlikę XIX a. Tado Šemetos statyti klasicistiniai dvaro rūmai - vienaaukštis mūrinis pastatas su dviaukste centrine dalimi. Fasadą puošia 6 kolonų portikas, iš kiemo pusės centrinė dalis akcentuota 6 piliastrais ir trikampi frontonu. Nuo XIX a. dvaro šeimininkai dažnai keitėsi. Dėl to ne kartą buvo rekonstruotas dvaro vidus. Dabar dvaro sodyba ir parkas apleisti. Iš kitų statinių išlikę dvaro tvartai, spirito varykla ir svirnas.

Šaukoto sen. Diktariškiai, Radviliškio rajono sav.

Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis

Tyrulių botaninis-zoologinis draustinis, užimantis 3688 ha ploto (Radviliškio rajone - virš 3200 ha, Šiaulių rajone - virš 440 ha), yra vertingas ornitologiniu požiūriu. Paukščių apsaugai svarbios teritorijos statusas buvo suteiktas kaip migruojančių gervių susitelkimo vieta. Šioje teritorijoje yra didžiausia migruojančių gervių susitelkimo vieta visoje Lietuvoje.

Velžių piliakalnis

Velžių piliakalnis yra Arimaičių (Žirnio) ežero pietiniame krante. Iš pietų ir rytų jį juosia pelkės. Rytinėje piliakalnio pašlaitėje, už griovio iškilusioje kalvos dalyje buvęs priešpilis. 1968 m. Velžiuose lankėsi Lietuvos istorijos instituto žvalgomoji ekspedicija, kuri rado piliakalnį labai apardytą ir toliau griaujamą. Kitais metais paminklą ėmėsi tyrinėti Šiaulių „Aušros“ muziejaus archeologai, vadovaujami J. Naudužo. 1969 m. gegužės mėn. buvo apžiūrėtas ir išmatuotas Velžių piliakalnis, sudarytas jo situacijos planas, aplankytos gretimos apylinkės. Buvo tiriama piliakalnio aikštelė, vakarinis jo šlaitas, padarytas pylimo ir gynybinio griovio skerspjuvis, papilyje iškasta

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

bandomoji perkasa. Iš viso ištirtas 1179 m² plotas. Ploname kultūriniam sluoksnyje buvo rasta lipdytos ir ankstyvos žiemos keramikos, sidabrinė pergniaužtinė antkaklė, žalvarinės pasaginės segės, smeigtuko fragmentas. J. Naudužas, remdamasis radiniais, tyrinėjimų dienoraštyje Velžių piliakalnį datavo VII–XI a. ir manė, kad jis naudotas kaip slėptuvė. Beje, atidengtas Velžių piliakalnio perkasas J. Naudužas fotografavo iš lėktuvo.

Sidabravo krašto muziejus

Muziejus – seniūno V.Blužo sumanymas. Tai jo iniciatyva surinkta ir susisteminta visa medžiaga apie iškilus Sidabravo krašto žmones – rašytojus, mokslininkus, gražiadarbius. Surinkta dar daug išlikusių pas žmones senovinių rakandų, kailiadirbystės įranga. Muziejuje didžiausia ekspozicijos dalis skirta žyriam lietuvių išeivijos rašytojui, publicistui, dramaturgui Vytautui Jakševičiui-Alantui.

Arimaičių ežeras

Ežeras šiaurės Lietuvoje, apie 8 km į pietryčius nuo Radviliškio ir 5 km į vakarus nuo Šeduvos. Dėl patvankos pirminis Arimaičių ežeras (43,5 ha) susijungė su Žirnio (Paežerių) ežeru (7,2 ha).

3.5 Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybių įvertinimas

Siekiant išanalizuoti Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybes, buvo pasinaudota Šiaulių regiono turizmo srities įmonių atstovų anketine apklausa, kurios tikslas – ištirti jų nuomonę apie turizmo plėtros galimybes Šiaulių regione.

Remiantis 2007 m. duomenimis Šiaulių regione buvo numatyta apklausti 64 apgyvendinimo įstaigų, turizmo informacijos centrų, kelionių agentūrų ir kelionių organizatorių, regioninių parkų ir valstybinio rezervato atstovus bei kaimo turizmo sodybų savininkus, nes jie dažniausiai susiduria su turistais.

Buvo apklaustos 38 moterys (83 proc.) ir 8 vyrai (7 proc.). 61 proc. apklaustųjų buvo 21 – 30 m., 35 proc. – 31 – 40 m., o 4 proc. respondentų amžius – 41 – 50 m. Aukštąjį išsilavinimą yra įgiję 36 respondentai, aukštesnįjį – 10 respondentų ir 2 respondentai yra įgiję ir aukštąjį, ir specialų profesinį. Anketą sudarė 4 blokai: 1 blokas – apie turizmo plėtrą Radviliškio rajone, 2 blokas – apie turizmo paslaugas Šiaulių regione, 3 blokas – apie Radviliškio rajono turistinių patrauklumą ir 4 blokas – demografinis.

Šiaulių regiono turizmo įmonių atstovai nurodė kai kuriuos teigiamus pokyčius. Dauguma respondentų (60,9 proc.) pastebėjo daugiau atvykstančių turistų į šį regioną iš užsienio šalių, 47,8 proc. – susikūrė daugiau kaimo turizmo sodybų, 43,5 proc. – susikūrė daugiau turizmo agentūrų. Tačiau 8,7 proc. respondentų nurodė kitus pasikeitimus: didėja paslaugų kainos, o ne kokybė. Jie pabrėžė, kad pokyčiai yra minimalūs.

Visų respondentų nuomone, turizmo plėtojimas Šiaulių regione, taip pat ir Radviliškio rajone, yra reikalingas. Tačiau jų nuomonė apie turizmo plėtros kryptis skiriasi. Dauguma jų (82,6 proc. apklaustųjų) mano, kad labiausiai reiktų plėtoti atvykstantąjį turizmą, 69,5 proc. – vietinį turizmą ir mažiausiai nuomonių buvo pareikšta dėl išvykstantojo turizmo plėtojimo (17,4 proc. respondentų). Taigi Šiaulių regione reikia skatinti atvykstantąjį ir vietinį turizmą. Jų plėtra, respondentų nuomone, sudarytų galimybę sukurti naujas darbo vietas (73,9 proc. apklaustųjų), padidintų pinigines įplaukas į rajono biudžetą bei skatintų tvarkyti aplinką ir kultūros objektus (po 69,6 proc. apklaustųjų), išplėstų laisvalaikio paslaugų pasirinkimą (56,5 proc. apklaustųjų), skatintų naujas pažintis ir partnerystę (34,8 proc.), suvienodintų stiprių ir silpnų regionų galimybes turizmo srityje (17,4 proc.). Tai reiškia, kad turizmo plėtra gali suteikti naudos rajono ekonomikai ir iš dalies sumažinti rajono biudžeto deficitą. Taip pat tai skatintų tvarkyti aplinką, kultūros paveldo objektus, kurti naujas paslaugas ar paslaugų paketus.

Skatinant atvykstantąjį ir vietinį turizmą Šiaulių regione, visų apklaustųjų nuomone, tikslinga plėtoti pažintinį – kultūrinį turizmą, kaimo turizmą (95,6 proc.), pramogų turizmą (86,9 proc.), poilsinį turizmą (78,2 proc.), sportinį turizmą (73,9 proc.), vandens ir konferencijų turizmą (po 65,2 proc.). Visiškai priešingos nuomonės pareikštos dėl gydomojo turizmo: viena respondentų grupė (34,8 proc.) mano, kad tai yra mažiausiai tikslinga plėtojimo sritis, o kita jų grupė (30,4 proc.), kad šios turizmo rūšies plėtoti nereikia.

Toliau buvo tiriama, kas galėtų skatinti turizmo plėtrą rajone. Turizmo plėtros priemonės Šiaulių regione pateiktos lentelėje.

24 lentelė

Turizmo plėtros priemonės Šiaulių regione (apklaustųjų skaičius)

Turizmo plėtros priemonės	Netikslinga	Neturiu nuomonės	Tikslinga
Tarptautinių santykių kūrimas	2	14	30
Naujų užsienio partnerių paieška	0	16	30
Teigiamo Radviliškio rajono įvaizdžio kūrimas tarptautinėje rinkoje	0	8	38
Naujų ir paklausių turizmo produktų kūrimas ir įvedimas į rinką	0	6	40
Unikali turizmo paslaugų reprezentacija	2	12	32
Unikalių ekspozicijų, festivalių, renginių ir reginių įvairovė	0	12	34
Liaudies amatų mokymas	2	12	32
Radviliškio rajono investicijos į turizmą	0	8	38
Privačių asmenų investicijos į turizmą	0	14	32
ES struktūrinių fondų panaudojimas turizmo plėtrai	0	4	42
Turizmo informacijos skleidimas	0	6	40

Šaltinis: Žalėnė I., Žalys L., Iždonaitė – Medžiūnienė I. (2008). Šiaulių regiono turizmo plėtros situacijos analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Iš lentelės duomenų matyti, kad turizmo plėtrą reikėtų vykdyti, plačiau pasinaudojant Europos Sąjungos struktūriniais fondais, investuojant į šią verslo šaką, kuriant ir įvedant į rinką naujus turizmo produktus, gerinant turizmo informacijos sklaidą bei Šiaulių regione turizmo įvaizdį. Didesnė renginių, festivalių ir unikalių ekspozicijų įvairovė, galimybė turistus mokyti liaudies amatų. Tarptautinių santykių gerinimas ir naujų užsienio partnerių paieška taip pat skatintų Radviliškio rajono turizmo plėtojimą.

Kita vertus, didžiausias neigiamas turizmo plėtros poveikis regionui yra gamtos tarša, jos perkrovimas turizmu. Siekiant to išvengti, būtina skatinti subalansuoto turizmo plėtrą.

Veiksniai, stabdantys turizmo plėtrą Šiaulių regione pateikti lentelėje.

25 lentelė

Veiksniai, stabdantys turizmo plėtrą Šiaulių regione (apklaustųjų skaičius)

Turizmo plėtrą stabdantys veiksniai	Nestabdo	Neturiu nuomonės	Stabdo
Nepalankus klimatas	24	10	12
Nepalanki geografinė padėtis	30	10	6
Informacijos trūkumas	10	6	30
Mažas paslaugų pasirinkimas	8	6	32
Lankytinų objektų trūkumas	18	6	22
Neigiamas Radviliškio rajono įvaizdis tarptautinėje turizmo rinkoje	20	18	8
Šalies reprezentacijos nebuvimas	8	14	24
Renginių trūkumas	12	4	30
Turistinės klasės viešbučių trūkumas	8	4	34
Netvarkomi keliai	14	6	26
Nepakankama darbuotojų kvalifikacija	14	10	30
Nepakankamas valdžios dėmesys turizmo plėtrai	2	6	38
Kita	0	0	4

Šaltinis: Žalienė I., Žalys L., Iždonaitė – Medžiūnienė I. (2008). Šiaulių regiono turizmo plėtros situacijos analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Apibendrinant galima teigti, kad labiausiai turizmo plėtrą stabdo valdžios dėmesio ir kompetentingų darbuotojų stoka, turistinės klasės viešbučių, turizmo informacijos ir renginių trūkumas, mažas turizmo paslaugų pasirinkimas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad Šiaulių regione turistams daugiausia trūksta rekreacijos paslaugų (69,6 proc. tyrimo dalyvių), turizmo informacijos paslaugų (56,5 proc.), pramogų (52,2 proc.), sportinio turizmo ir gido paslaugų (po 26,1 proc.). Kur kas mažiau apklaustųjų (tik 8,7 proc.) nurodė, kad Šiaulių regione trūksta kitų paslaugų (nakvynės paslaugų, parengtų lankymui rekreacinių teritorijų, turistinių maršrutų, inventoriaus nuomos, kempingų).

Šiaulių regiono turizmo srities įmonių atstovai vertino jų teikiamas paslaugas pagal tokią vertinimo skalę: 0 – neturiu nuomonės, 1 – labai blogai, 2 – blogai, 3 – patenkinamai, 4 – gerai, 5 – labai gerai.

Aukščiausias nuomonių vidurkis atiteko maitinimo paslaugas teikiančioms įmonėms, t.y. nuomonių vidurkis siekė 3,9 balo, o prasčiausiai (tik 2,96 balo) vertinamos pramogų bei laisvalaikio paslaugos. Vertinant Šiaulių regiono turistinį patrauklumą jį gerai ir patenkinamai įvertino po 48 proc. apklaustųjų. Tik 4 proc. respondentų teigia, kad Šiaulių regiono turistinis patrauklumas yra prastas.

Respondentams buvo pateiktas Šiaulių regiono lankytinų objektų sąrašas prašant nurodyti penkis patraukliausius. Apklausos rezultatai pateikti lentelėje.

26 lentelė

Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal turistams patraukliausius Šiaulių regiono lankytinus objektus

Lankylini objektai	Respondentų skaičius	Lankylini objektai	Respondentų skaičius
Šiaulių rajone		Kelmės rajone	
Kryžių kalnas	40	Tytuvėnai / Tytuvėnų vienuolynas	8
Kurtuvėnų regioninis parkas / dvaras	20	Ventos regioninis parkas	3
Šv. Petro ir Povilo katedra	15	Kražiai	3
Saulės laikrodžio aikštė	14	Palendrių vienuolynas	2
Chaimo Frenkelio vila	11	Kelmės krašto muziejus	1
Šiaulių miesto bulvaras	8	Radviliškio rajone	
Dviračių muziejus	6	Burbiškio dvaras, Kleboniškių etnografinis muziejus	11
Šiaulių arena / renginiai	4	Šeduvos malūnas	2
Muziejai	4	Joniškio rajone	
Radio muziejus	3	Žagarė / Žagarės regioninis parkas	6
Gaisrinių automobilių muziejus	3	Pakruojo rajone	
Zoknių karinė oro bazė	3	Pakruojo dvaras	4
Svilės šaltiniai	3	Akmenės rajone	
Katinų muziejus	2	Kamanų valstybinis rezervatas	4
Laiptų galerija	1	Šiaulių regione	
Salduvės piliakalnis	1	Sodybos / dvarai	2
Talkšos ežeras	1	Nacionaliniai parkai, draustiniai	3

Šaltinis: Žalienė I., Žalys L., Iždonaitė – Medžiūnienė I. (2008). Šiaulių regiono turizmo plėtros situacijos analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Iš lentelė duomenų matyti, kad visame regione yra daug patrauklių turistams lankytinų objektų, tačiau patraukliausi rajonai yra Šiaulių, Kelmės ir Radviliškio, tad šiems rajonams turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys reklamos, informacijos sklaidos, investicijų požiūriu. Joniškio, Pakruojo ir Akmenės rajonuose yra taip pat labai vertingų lankytinų objektų, todėl šiems rajonams reikėtų tai išnaudoti ir skatinti turistus apsilankyti. Šiaulių regione pagrindinis nepatrauklus veiksnys, apklaustųjų nuomone, yra netvarkomi kultūros paveldo objektai. Taip mano 69,6 proc. respondentų. Kad Šiaulių regione netvarkoma aplinka, teigia 47,8 proc. respondentų, netvarkomi keliai – 34,8 proc. respondentų, nemandagūs vietiniai gyventojai – 26,1 proc. respondentų, aukštas nusikalstamumo lygis – 17,4 proc. ir 4,35 proc. apklaustųjų nurodė kita (infrastruktūros stoka). [64]

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

Apibendrinant galima teigti, kad Radviliškio rajone turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys kultūros paveldo objektų, gamtos ir privažiavimų prie lankytinų objektų tvarkymui.

Remiantis Radviliškio rajono turizmo situacijos įvertinimu ir apklausos rezultatais sekančiame skyrelyje pateikta Radviliškio rajono turizmo plėtros SSGG analizė.

3.6 Radviliškio rajono turizmo plėtros SSGG analizė

STIPRYBĖS:

- Palanki geografinė padėtis.
- Radviliškio rajone gausūs lankytinų objektų skaičius (parkai, draustiniai, architektūriniai objektai, gamtos paminklai).
- Švari ir mažai urbanizuota rajono aplinka.
- Kultūros paveldo išteklių yra tinkami turizmo poreikiams pritaikyti, aktyviam ir pasyviai poilsiui organizuoti.
- Susiformavusi didžiausių švenčių, organizuojamų įvairiose seniūnijose, lankytojų teigiama nuomonė.
- Gausūs žmogiškieji išteklių: Radviliškio rajono savivaldybės dėmesys, Daugyvenės kultūros ir istorijos muziejaus - draustinio darbuotojų iniciatyvumas ir darbštumas.
- Burbiškio dvaro ir Tulpių šventės garsumas.
- Santykinai nedidelės paslaugų kainos.

SILPNYBĖS:

- Rajono valdžios dėmesio ir investicijų stoka.
- Silpnai išplėtotas turizmo infrastruktūra, dauguma lankytinų objektų nepritaikyti išlaikyti ilgesniam laikui turistų srautus.
- Mažas turizmo paslaugų, tarp jų rekreacijos, pramogų pasirinkimas, kas apriboja savaitgalio turizmo plėtrą.
- Nepakankamai išvystyta Burbiškio dvaro sodybos infrastruktūra, nesukurtas turizmo paslaugų kompleksškumas.
- Neišvystyta apgyvendinimo, maitinimo įmonių veikla.
- Ryškus turizmo paslaugų paklausos sezoniškumas;
- Erdvių, atskirų konferencijų centrų, orientuotų į tarptautinį lygmenį, nebuvimas.
- Žema teikiamų paslaugų kokybė bei menkos rinkodaros ir kitos turizmo verslo plėtros žinios.
- Nesukurtas rajono turizmo įvaizdis Lietuvoje, užsienyje.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

- Informacijos apie turizmo produktus ir kultūros veiklą rajone stygius.
- Mažos vietos gyventojų pajamos, ypač turizmo sektoriuje, jaunų gyventojų emigracija, todėl darbo jėgos sudėtis pagal amžių ir Išsilavinimą nėra palanki verslo plėtrai.
- Neišvystyta marketingo turizmo produktų veikla.
- Nepakankamai išnaudotas vietinis lankytojų potencialas.
- Turistinių maršrutų trūkumas.
- Kompetentingų darbuotojų trūkumas.

GALIMYBĖS:

- Tarptautinių ryšių gerinimas ir naujų partnerių užsienyje ieškojimas dėl Lietuvos narystės Europos Sąjungoje ir NATO.
- Auganti šalies ekonomika, didėjančios šalies pajamos didina turizmo paslaugų paklausą.
- Didėjantys užsienio turistų srautai, ypač Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare.
- Galimybės pasinaudoti ES struktūrinių fondų lėšomis viešėjai ir privačiajai turizmo infrastruktūrai kurti.
- Didėjantis kaimo turizmo paslaugų populiarumas ir poreikis.
- Rekreacijos ir turizmo išteklių, esančių rajono periferijoje, naudojimas.
- Infrastruktūros pritaikymas regiono poreikiams bei jos efektyvumo padidinimas.
- Plėtoti renginių, festivalių ir unikalių ekspozicijų įvairovę.
- Gerinti turizmo informacijos sklaidą.

GRĖSMĖS:

- Išaugę turistų srautai į užsienio šalis dėl jų padidėjusio konkurencingumo ir dėl kuro kainų kilimo Lietuvoje (pigiau nukeliauti į užsienį).
- Rajono gyventojų pasyvumas ir konservatyvumas verslo srityje.
- Potencialios darbo jėgos kvalifikacijos ir motyvacijos trūkumas.
- Nestabili šalies politinė - finansinė padėtis.
- Nepakankamas rajono valdžios dėmesys viešojo turizmo infrastruktūros plėtrai.
- Nedidėjantys turistų srautas.
- Kitų rajono turizmo produktų auganti konkurencija.
- Sustojęs šalies ekonomikos augimas bei kritusi gyventojų perkamoji galia.
- Nepakankami gebėjimai pasinaudoti ES struktūrinių fondų lėšomis.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

- Nepalankios privačios žemės savininkų nuostatos dėl viešosios infrastruktūros plėtros.
- Negebėjimas tolydžiai panaudoti šalies turizmo išteklių.
- Didėjanti tarptautinė turizmo konkurencija.
- Žalos gamtai ir aplinkai didėjimo grėsmė.

Taigi apibendrinant Radviliškio rajono turizmo plėtros stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes, galima teigti, kad pagrindinės stiprybės yra geografinė padėtis ir rajone esantys kultūros paveldo bei gamtos objektai, tačiau silpnybių yra kur kas daugiau. Tai reiškia, kad rajone neišnaudojamos turizmo plėtrai palankios sąlygos. Didžiausia rajono problema – menkai išvystyta turizmo infrastruktūra. Turizmo sektoriaus galimybių gausa parodo, kad rajono plėtros potencialas yra didelis, o grėsmės parodo, kad turizmo sektoriui ne tik rajone, bet ir visoje Lietuvoje (ir visoje Europoje) būtina imtis naujų, unikalių būdų turizmui skatinti. Pagal koreliacinės analizės rodomą makroekonominį naudingumą bei kasmet didėjantį BVP galima teigti, kad didėjant darbo užmokesčiui didėja ir gyventojų pajamos. Darbo užmokestis įtakoja turistų nakvynių skaičių apgyvendinimo įmonėse. Gerėjant pragyvenimo lygiui, daugiau pajamų skiriama sveikatos stiprinimui, poilsiui, ko pasekoje didėja turizmo populiarumas. Turistų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose stipriai įtakoja turizmo pajamas.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- Regiono ekonominė plėtra – tai regiono ekonominis augimas, sudarantis sąlygas įvairių bendruomenės gyvenimo sričių plėtrai, todėl labai svarbu išsiaiškinti konkretaus regiono plėtros politiką ir taikomus plėtros modelius. Regioninė ekonomikos plėtra yra pagrindinis regioninės plėtros apimančios socialinių, aplinkosauginių, sveikatos apsaugos, technologinių, kultūrinių ir turizmo plėtotės aspektų vystymą elementas. Turizmas neišvengiamai veikia ekonominę, gamtinę ir sociokultūrinę regiono aplinką ir būtent dėl šio turizmo plėtros poveikio visoms išvardintoms sritims svarbu vadovautis tolydžios plėtros principais. Laikantis šių principų, turizmo plėtra regionui gali būti ekonomiškai naudinga, kartu tausojanti gamtinius išteklius ir išsaugant vietos identitetą, unikalias vietas.
- Analizuojant turizmo plėtrą teoriniu aspektu galima teigti, kad sparčiai auganti šalies ekonomika, didėjanti turizmo paslaugų įvairovė ir apimtys, gerėjanti paslaugų kokybė, didesnis dėmesys turizmo rinkodarai sudaro geras sąlygas ir vietinio, ir atvykstamojo turizmo plėtrai. Kasmet didėja turizmo paslaugų pasiūla – renovuojamas bei plečiamas apgyvendinimo sektorius, auga kaimo turizmo paslaugų apimtys, aktyvaus poilsio galimybės, pradedami vykdyti pramogų bei aktyvaus laisvalaikio pasiūlos plėtros projektai, didėja turistų susidomėjimas kurortiniu - sanatoriniu gydymu. Svarbu tai, kad Lietuvos turizmo sektorius nepilnai išnaudoja savo stiprybes: palankią geografinę padėtį, gausų ir savitą turizmo išteklių (kultūros ir gamtos) potencialą, mažai urbanizuotą kraštovaizdį, intensyvius kultūrinius ir etninius Lietuvos ryšius su kaimyninių valstybių ir kitų šalių (JAV, Izraelis, Vokietija) gyventojais, palyginti nedideles turizmo paslaugų kainas, tankų automagistralių tinklą ir neužšalantį Baltijos jūros uostą bei kruizinių laivų terminalą, sparčią kaimo turizmo plėtrą, tarptautinių viešbučių grandinių (tinklų) steigimąsi, veikiančią turizmo reguliavimo teisinę sistemą, azartinių lošimų įteisimą.
- Nustačius reikšmingiausias Radviliškio rajono turizmo plėtros problemas, kurios įtakoja turizmo vystymąsi rajone: per mažas dėmesys skiriamas kultūros paveldo vertybių išsaugojimui (tai patvirtino 38 respondentai); investicijų stoka; nepakankamai sutvarkyta kelių infrastruktūra (tai patvirtino 26 respondentai); padidėjusi ekopsichologinė įtampa; pasenusi vandentiekio ir nuotekų valymo įranga; menkai išvystytas rekreacinio potencialo panaudojimas, galima teigti, kad Radviliškio rajono turizmui yra didelės galimybės, kurios iki šiol nėra panaudojamos. Paprastai, pagrindiniai žmonių traukos veiksniai yra vertingi kultūros

ir gamtos paveldo objektai, gilios amatų liaudies meno tradicijos bei jų propagavimas, graži gamtinė aplinka bei paslaugų sektoriaus plėtra, kaip nurodė 38 apklaustieji.

- Apgyvendinimo paslaugų verslas Radviliškio rajone nėra pakankamai išplėtotas: nedidelis viešbučių skaičius (2008 m. veikė tik 3 viešbučiai), siauras teikiamų paslaugų spektras. Radviliškio rajone pastebimi dideli apgyvendinimo paslaugų pasiūlos svyravimai: žymiai keičiasi lovų ir numerių skaičius. Tai didžiąja dalimi sąlygojo turistų, pasinaudojusių viešbučių paslaugomis, skaičiaus kitimą: sumažėjus vietų skaičiui viešbučiuose (2006 m. – 92, 2008 m. – 87), sumažėjo ir juose apsistojusių asmenų skaičius. Kita vertus, galima išvelgti šios srities plėtros galimybes rajone. Tai parodo gana didelis Radviliškio rajono savivaldybės apgyvendinimo numerių užimtumo koeficientas (2008 m. – 29,9 proc.), kuris yra vienas didžiausių tarp panašios struktūros rajono savivaldybių. Gana didelė užsieniečių dalis (2008 m. apgyvendinimo įstaigose apsistojo 2265 užsieniečiai) rodo, kad regionas taip pat įdomus užsienio svečiams. Jeigu Radviliškio rajono apgyvendinimo įstaigos ateityje pasiūlys platesnį paslaugų spektrą ir rajone bus plėtojamos kitos turistams skirtos paslaugos, apgyvendinimo paslaugų paklausa neabejotinai augs.

Išanalizavus pagrindines Radviliškio rajono turizmo sektoriaus problemas, galima teigti, kad būtina plėtoti pačią turizmo informacinę infrastruktūrą, kaip nurodė 40 apklaustųjų. Svarbu, kad rajone yra turizmo informacijos centras, kuris teikia informaciją atvykusiems į rajoną turistams, stiprus turistų traukos centras Burbiškio dvaras. Tačiau informacinių kelio ženklų bei informacijos apie turizmo išteklius duomenų bazės nebuvimas, kaip nurodė 30 apklaustųjų) neskatina didesnių turistų srautų Radviliškio rajone. Siekiant tobulinti informacinę infrastruktūrą būtina sukurti duomenų bazę ir talpinti ją turizmo informacijos centro tinklalapyje, rajono svetainėje ir tinklalapiuose, susijusiuose su turizmo informacija.

Pastebima, kad Radviliškio rajone silpnai išvystytas kaimo turizmo sektorius. Tai neskatina tų turistų srautų, kurie galėtų apsistoti keletai dienų Radviliškio rajone ir skatintų bei keltų ekonominį rajono vartojimo lygį. Silpna viešbučių bazė, nėra galimybės apgyvendinti vienoje vietoje iki 40 asmenų, o tai riboja ir konferencijų rengimo galimybes, ir turistinių srautų pritraukimą iš užsienio šalių. Tai patvirtino 34 respondentai.

Turizmo ekonominėje naudingumo analizėje naudojamas makroekonominis modelis. Makroekonominis modelis apima koreliacinę ekonominio naudingumo analizę. Šios analizės būdu yra nustatyti statistiniai ekonominiai rodikliai susiję su turizmo pajamomis ir nakvynių skaičiumi. Koreliacinė analizė rodo makroekonominį naudingumą bei kasmet didėjantį BVP (2005 m. BVP vienam gyventojui buvo 15,4, 2007 m. – 21,0), kuris didina vidutinį darbo užmokestį (2006 m. – vidutinis darbo užmokestis buvo 1049 Lt., 2007m. – 1498 Lt.) Radviliškio rajone. O tai reiškia, kad didėjant darbo užmokesčiui didėja ir gyventojų pajamos

(koreliacijos koeficientas $r = 0,999401$ rodo labai stiprų ryšį). Darbo užmokestis įtakoja turistų nakvynių skaičių apgyvendinimo įmonėse (2005 m. vieno turisto nakvynių skaičius 2,15, 2007 m. – 2,56; $r = 0,994744$). Gerėjant pragyvenimo lygiui, daugiau pajamų skiriama sveikatos stiprinimui, poilsiui. Ko pasekoje didėja turizmo populiarumas. Turistų nakvynių skaičius apgyvendinimo įstaigose stipriai įtakoja turizmo pajamas (2005 m. turizmo pajamos 11460,26 tūkst. Lt, 2007 m. – 15920,30 tūkst. Lt, $r = 0,978912$).

- Apibendrinant Radviliškio rajono turizmo plėtros stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes, galima teigti, kad pagrindinės stiprybės yra geografinė padėtis ir rajone esantys kultūros paveldo bei gamtos objektai. Šiuo metu kaip naujus besiformuojančius turizmo traukos centrus Radviliškio rajone galima įvardyti – Burbiškių dvaras, Kleboniščio etnografinis muziejus, Baisogalos dvaras. Tačiau silpnybių yra kur kas daugiau. Rajone neišnaudojamos turizmo plėtrai palankios sąlygos. Didžiausia rajono problema – menkai išvystyta turizmo infrastruktūra. Turizmo sektoriaus galimybių gausa parodo, kad rajono plėtros potencialas yra didelis, o grėsmės parodo, kad turizmo sektoriui ne tik rajone, bet ir visoje Lietuvoje (ir visoje Europoje) būtina imtis naujų, unikalių būdų turizmui skatinti.

Labiausiai turizmo plėtrą turistinės klasės viešbučių trūkumas, mažas turizmo paslaugų pasirinkimas, turizmo informacijos ir renginių stoka, kaip nurodė 38 respondentai. Todėl turizmo plėtros skatinimui būtina plačiau išnaudoti galimybes pasinaudoti Europos Sąjungos struktūriniais fondais, investuojant į šią verslo šaką, kuriant ir įvedant į rinką naujus turizmo produktus, gerinant turizmo informacijos sklaidą bei formuojant patrauklų Radviliškio rajono turizmo įvaizdį, kaip nurodė 40 respondentų.

- Įvertinus turizmo plėtros galimybes Radviliškio rajone būtina plėtoti informacines paslaugas, atskleisti ir išryškinti Radviliškio rajono kultūrinį ir gamtinį savitumą, sudaryti sąlygas rajono teritoriniam planavimui, plėtoti ir modernizuoti Radviliškio rajono kelių infrastruktūrą, užtikrinant regiono integraciją į vieningą Europos Sąjungos sistemą, suformuoti rajono gyventojams sveiką ir švarią aplinką, skatinti žmonių vykdomą veiklą, kuri kuria prielaidas turizmui ir naujoms idėjoms.

LITERATŪRA

1. Bagdonavičius J. (1999). Ekonomikos terminų ir sąvokų aiškinamasis žodynas. Vilnius.
2. Bagdzevičienė R. (2001). Regioninės politikos vykdymo prielaidos. *Regionų plėtra – 2001: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 16 - 21. Kaunas: Technologija.
3. Bagdzevičienė R., Dapkus R. (2005), Regioninė politika. *Prisitaikymas prie kintančių rinkos sąlygų ir naujų gebėjimų ugdymas*. Atsakingoji redaktorė ir sudarytoja Baršauskienė V., p.71-121, Vilnius.
4. Bagdzevičienė R., Rimas J., Venckus A. (2002), Regionų ekonomikos plėtros strategija. *Regionų plėtra – 2002: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 30-35, Kaunas: Technologija.
5. Barioniūnaitė E., Meilienė E. (2001), Turizmo ekonominio poveikio analizės ypatumai. *Regionų plėtra.*, p. 40-45, Kaunas: Technologija.
6. Budvil Ž., Potje P. (1969). *Regional Economics New York*. Oxford University press.
7. Butler R., Miossec J. (1993), Strategic investment decisions: theory, practise and process. London, New York.
8. Damašienė V. (1995). Šiaulių regiono ekonominė situacija ir plėtros perspektyvos. *Regionų ekonomika ir plėtra: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 8-21, VU Kauno humanitarinis fakultetas.
9. Damašienė V. (2004), Regiono pramonės plėtros ir užimtumo valdymas. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
10. Damulienė A. (2004), Lietuvos turizmo infrastruktūra. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 26.*, p. 81-87. Kaunas: VDU
11. Evans. EU Regional policy.
12. European Commission. Regions: Statistical yearbook 2006.
13. Gaisrytė A. (2002) Infrastruktūros sąvokos samprata. *Ekonomika ir vadyba: ekonomikos aktualijos. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga, 2 knyga*, p.25. Kaunas: Technologija.
14. Gartner C. W. (1996), Tourism development: principles, processes and policies. New York.
15. Gladkij Ju. N., Čistobajev A. I. (1998) Asnovy regionalnoj politiki. Sankt-Peterburgas.
16. Graužinis A. (2001). Lietuvos regioninė struktūra Europos Sąjungos kontekste. *Regionų plėtra – 2001: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 145-148, Kaunas: Technologija.
17. Grecevičius P., Armaitienė A., Jungevičienė O. (ir kt.) (2002), Turizmas. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.

18. Harwey Armstrong and Jim Taylor. Regional Economics and Policy. Third Edition.
19. Hopenienė R., Kamičaitė A., (2004). Tolydi turizmo plėtra: konkurencingos turizmo sistemos kūrimo prielaidos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai Nr. 29*, p. 49 – 62, Kaunas: VDU.
20. Inskeep E. (1994), National and Regional Tourism Planning: Methodologies and case studies. A World Tourism Organization Publication. London.
21. Jankutė R. (2001), Turizmo verslas pamažu įsisuka. *Verslo žinios, Nr. 137*
22. Janulienė I., Žalienė I., Žalys L. (2004). Peculiarities of Lithuania's tourism strategy formation. EBSCO, *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr.31*, p.79-88, Kaunas: VDU
23. Jauhiainen J. S. (2000).Regional Development and Regional Policy European Union and the Baltic Sea Region. Finland: University of Turku, Centre for Extension Studies.
24. Kėdaitis V., Vaškevičiūtė D. (2007), Lietuvos regionų ekonominio – socialinio išsivystymo skirtumų vertinimas daugiamatės analizės metodais. *Lietuvos statistikos darbai Nr.46*, p. 4-41
25. Kolektyvinė monografija. Valdymo problemos:teorija ir tendencijos. Klaipėda, 2004.
26. Kolyta S., Masandukaitė A., Mikšys A. ir kt. (2002). Verslo Europos Sąjungos bendrojoje rinkoje vadovas. Vilnius: Fantazija ir forma. Lietuvos ūkio ministerijos. Europos komitetas prie LR Vyriausybės.
27. Lietuvos Turizmo statistika. Valstybinis turizmo departamentas. Vilnius, 2006
28. Lietuvos Turizmo statistika. Valstybinis turizmo departamentas. Vilnius, 2007
29. Lileikienė A., Šaparnis G., Tamošiūnas T. (2004), Magistro darbo rengimo metodika. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.
30. Lopa J. M., Marecki R. F. (1999), The critical role of quality in the tourism system. *ProQuest Science Journals*, p. 37-42.
31. LR turizmo įstatymas [žiūrėta 2008-05-26]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=197451?
32. Lukoševičius A., Miškinis G. (2007), Turizmo rodikliai ir plėtros tendencijos. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007/1*, p. 68 – 78.
33. Mačerinskas J., Matekonienė J. (2003) Regionų ekonominės plėtros teorijos. *Tiltai Nr. 2*, p.55 - 65. Klaipėda.
34. Mačys G. (2006), Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidybos centras.
35. Maniokas K. (2000), Regioninė politika Lietuvoje. Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje, p. 19 – 24, Vilnius.
36. McKercher R. (1993), The Unrecognized threat: can Tourism Survive „Sustainability“? *Tourism Management*, 14, April. New York, psl. 15- 20.
37. Mikelis D. (2002), Europos Sąjungos veikla turizmo srityje. *Tiltai, Nr. 1*, p. 129-133, Klaipėda.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

38. Molienė O. (2006), Apskričių socialinės – ekonominės raidos skirtumai ir agreguoti rodikliai jiems vertinti. *Lietuvos statistikos darbai Nr.2*, p. 41-54
39. Morozova T.G. (1995). *Regionalnaja ekonomika*, s.11. Moskva: Objedinenije „Juniti“.
40. Nacionalinė turizmo plėtros 2003 – 2006m. programa. Vilnius, 2003
41. Navickas V., Malakauskaitė A. (2006). Turizmo paslaugų reprezentacija: pažangi užsienio šalių patirtis. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 39, p. 179-185. Kaunas: VDU.
42. Perminienė N., Vengrauskas V. (2003), Europos Sąjungos teorinė ir praktinė regioninės plėtros programų patirtis, Lietuvai integruojantis į ES. *Inžinerinė ekonomika*, p. 60-70. Kaunas.
43. Radvila K. (2002), Strategijos kryptys – pramonė ir turizmas. *Verslo žinios*, Nr. 111
44. Radviliškio rajono savivaldybė. [Žiūrėta 2008-09-14]. Prieiga per internetą <<http://www.radviliskis.lt>>
45. Regionų plėtra 2002. Lietuvos mokslas ir pramonė (universitetas ir valstybė). *Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija.
46. Rimkevičienė A., Krumplytė J. (2004), Turizmo plėtros galimybės Šiaulių regione: problemos ir perspektyvos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Ernesto Galvanausko mokslinės konferencijos medžiaga, p. 228 – 233, Šiauliai: ŠU leidykla.
47. Sharpley R. J. (1997). *Rural Tourism: An Introduction*. Oxford.
48. Simanavičienė Ž., Kilijonienė A. (2004), Pagrindiniai regioninės politikos įgyvendinimo ir vertinimo aspektai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 32, p. 131 – 143, Kaunas: VDU.
49. Sirusienė R. (2007), Regionų turizmo potencialo analizė: mokymo metodinė priemonė. Akademija.
50. Senin B. (1999), Organizacija meždunardnava turizma. Maskva.
51. Stabler M. J. (1997), *Tourism and Sustainability Principles to Practice*. Wallingford.
52. Statistikos departamentas. Turizmas Lietuvoje. Vilnius 2006
53. Statistikos departamentas. [Žiūrėta 2009-03-24]. Prieiga per internetą <<http://www.stat.gov.lt/lt/>>
54. Svetikienė I. (2002) Turizmo marketingas. Vilnius: Vilniaus kolegija.
55. Šiaulių regiono 2004 – 2006 m. plėtros planas. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla., 2003
56. Tamkus A., Bagdzevičienė R. (2001). Regionalizacijos svarba globalizuojantis Europos ekonomikai. *Regionų plėtra – 2001: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga*, p. 284-289. Kaunas: Technologija
57. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: enciklopedijų leidykla 1995
58. Tourism Market Trends: World Overview Tourism Topics. Printed by the World Tourism Organization 2001.

Eglė ŽALIAUSKIENĖ. Radviliškio rajono turizmo plėtros galimybės.

59. Turizmo plėtros iki 2015 m. strategija. Valstybinis turizmo departamentas. 2002.
60. Turner R. K. (1993), Sustainable Environmental Economics and Management: Principles and Practise. London.
61. Vengrauskas V., Hopenienė R., Grecevičius P., Stauskas V., Raguckas J. (2002), Turizmo plėtros iki 2015 metų strategijos rengimo metodologiniai principai. *Regionų plėtra – 2002. tarptautinės konferencijos medžiaga*, p. 209 – 215, Kaunas: Technologija.
62. Vaitiekūnas S., (2001). Lietuvos regionų problemos Europos Sąjungos kontekste, *Regionų plėtra – 2001: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas. Technologija.
63. Žalienė I., Sabaliauskaitė A. (2002). *Pasaulio turizmo raida*. Kaunas: LKKA
64. Žalienė I., Žalys L., Iždonaitė – Medžiūnienė I. (2008). Šiaulių regiono turizmo plėtros situacijos analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
65. Žilinskas V. J., Petravičienė L. (2007). Turizmo verslas: plėtros konceptualizacija ir tendencijos Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 954 – 957). Kaunas: Technologija.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniu: Pass, Ch., Lowes, Br., Davies, L. (1997). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Baltijos biznis.

A

Apgyvendinimo paslauga – būtinos apgyvendinti sąlygos ir veikla, kuria tenkinami turisto nakvynės, higienos, maitinimo ir poilsio poreikiai.

Apyvarta – kiekybės matas per tam tikrą laiką.

Atvykstamasis turizmas – turizmo forma, apimanti kitos šalies gyventojus, keliaujančius priimančioje šalyje.

B

Bendrasis nacionalinis produktas – visų gatavų prekių ir paslaugų, kurias šalis pagamina ir pateikia per metus, pinigine išraiška pridedant grynąsias pajamas iš užsienio.

Bendrosios šalies išlaidos – šalies gyventojų bendrosios išlaidos galutiniams produktams.

Bendrasis vidaus produktas – bendra galutinių prekių ir paslaugų, kurias šalis pagamina ir pateikia per metus, pinigine išraiška, pridedant grynąsias pajamas iš užsienio.

Besivystanti šalis – šalis, kurios bendrojo šalies produkto ir pajamų vienam žmogui lygis neleidžia, kad būtų įmanoma tiek sutaupyti, jog galima pradėti vykdyti rimtas žemės ūkio ir pramonės investicijų programas.

D

Darbo jėga – bendras darbininkų, tinkamų darbuotis liaudies ūkyje, skaičius.

Darbo užmokestis – išmokos darbininkams už jų darbo jėgos kaip gamybos veiksnio panaudojimą.

E

Efektyvumas - santykis tarp nepakankamų gamybos išteklių ir prekių bei paslaugų produkcijos apimties.

Ekonomika – šalies apibūdinimas bendros ekonominės veiklos ir jos sudedamųjų dalių pagrindu.

Ekonomikos plėtra – ekonomikos realiai pagamintos produkcijos didėjimas per tam tikrą laiką.

Eksportas – prekių, paslaugų ir pagrindinio kapitalo pardavimas užsienio šalims.

Europos Bendrija – regioninė sąjunga, įkurta 1958 m. Romos sutartimi. Jos bendras tikslas – jungti šalių ekonomiką.

Europos regioninės plėtros fondas – 1975 m. Europos Bendrijos įkurta organizacija finansinei pagalbai teikti, kai norima pašalinti vidinius ir išorinius regioninius skirtumus.

G

Galutinis produktas – prekės ir paslaugos, skirtos tiesiogiai vartotojui, kaip priešprieša tarpiniams pusgaminiams, vartojamiems kitoms prekėms ar paslaugoms pagaminti.

Gimimų skaičius – skaičius žmonių, gimusių per vienus metus tūkstančiui gyventojų.

Gyventojų skaičius – bendras vienoje šalyje gyvenančių žmonių skaičius.

H

Hipotezė – prognozavimo būdas, suformuotas iš teorinės analizės ir pakankamai tiksliai apibūdinamas, kad jį būtų galima patikrinti patirties duomenimis.

Hipotezės tikrinimas – statistikos kriterijų, padedančių spręsti apie hipotezės pagrįstumą esant neaiškioms sąlygoms, sukūrimas ir panaudojimas.

I

Infliacija – bendras kainų lygio padidėjimas ekonomikoje, išsilaikantis ilgesnį laiką.

Infrastruktūra – šalies keliai, geležinkeliai, namų statyba, ligoninės, mokyklos, vandens teikimas ir kitas turtas, sukauptas iš investicijų, kurias anksčiau finansavo vyriausybė ar vietinė valdžia.

Investicijos – kapitaliniai įdėjiniai perkant materialųjį kapitalą ar obligacijas, t.y. materialieji arba tikrieji įdėjiniai.

Išlaidos – firmos išlaidos, susijusios su jos produkcijos gamyba.

K

Kaina – prekės, paslaugos, aktyvo arba gamybos išteklių pinigine vertė.

Kainų indeksas – visų liaudies ūkyje pagamintų prekių ir paslaugų kainų vertės vidurkis per tam tikrą laikotarpį.

Kainų lygis – bendrasis liaudies ūkio kainų lygis, matuojamas kainų indeksu.

Konkurencija – tokia rinkos sandaros forma, kurioje firmų, aptarnaujančių rinką, skaičius parodo, kokia yra rinką, t.y. nemonopolinė konkurencija, oligopolija.

Koreliacija – statistikos terminas, nusakantis dviejų kintamųjų ryšio laipsnį.

Koreliacinė analizė – statistikos metodas ryšio stiprumui tarp dviejų kintamųjų nustatyti.

Kultūra – tai visuma išmoktų vertybių ir elgesio normų, kuriomis dalijasi visuomenė ir kurios padeda formuoti tam tikrą visuomenės narių elgesį.

L

Lankytojas – asmuo, keliaujantis į kitą vietą, už jam įprastos gyvenamosios aplinkos ribų, ne ilgesniam kaip 12 mėnesių laikotarpiui, ir jo pagrindinis kelionės tikslas nėra veikla, už kurią atlyginama lankomoje vietoje.

Likvidavimas – procesas, kuriuo nutraukiamas akcinės bendrovės egzistavimas.

M

Makroekonomika – ekonomikos šaka, tirianti bendrąją ekonomikos veiklą.

Materialinės investicijos – tai išlaidos pastatams, inžineriniams įrengimams, mašinoms, transporto priemonėms įsigyti; statybai ir esamam ilgalaikiam materialiam turtui atnaujinti (išskyrus einamąjį remontą).

Migracija – žmonių judėjimas į šalį ir iš jos.

N

Nauda – teritorinis naudingumo matas, gaunamas iš prekės ar paslaugos vartojimo.

Nedarbas – darbo išteklių nepanaudojimas, dėl ko tikroji produkcija yra mažesnė už jo galimą bendrąjį nacionalinį produktą.

Nedarbo lygis – bedarbių ir darbo jėgos santykis.

P

Pajamos – tam tikrą laiką gaunamos lėšos už gamybos išteklių nuosavybę.

Paslauga – ekonominė gėrybė, tenkinanti vartotojo poreikius, tačiau neturinti materialios formos, negalima išsaugoti, todėl dažniausiai suvartojama jos gavimo metu.

R

Regionas - didelis savitas teritorinis vienetas (gamtinis, ekonominis, politinis).

Regioninė politika – politika, susijusi su svarbių pusiausvyros pažeidimų tarp ūkinių rajonų pašalinimu bedarbių procento ir pajamų vienam gyventojui lygio atžvilgiu.

Regresinė analizė – statistikos metodas tokiai lygčiai apskaičiuoti, kuri geriausiai tinka priklausomųjų ir nepriklausomųjų kintamųjų stebėjimų eilėms, ir šitaip galima geriausiai įvertinti tikrąjį ryšį tarp tų kintamųjų.

Rinka – ekonominių mainų sistema, suvedanti pirkėjus ir pardavėjus. Tai pirkimo ir pardavimo santykių visuma, kai pagrindinė informacija perduodama kainomis. Rinka taip pat vadinamas tam tikrų gaminių ar paslaugų kainų segmentas.

T

Tiesioginės investicijos – išlaidos pagrindiniam kapitalui įsigyti.

Turizmas – keliavimas dėl pramogos arba pažintiniu tikslu. Turizmas – tikslinga žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymas ar mokamas darbas lankomoje vietoje.

Turizmo paslauga – tai veikla, susijusi su turistų poreikių tenkinimu, suteikiant turistams kelionės organizavimo, transporto, apgyvendinimo, maitinimo, informacijos ar specialias paslaugas.